

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

Katedra psychologie

Hodnotový systém
(srovnání hodnot frekventantů
dlouhodobých sebezkušenostních výcviků
v psychoterapii s hodnotami
psychoterapeutů)
Rigorózní práce

vypracovala:

Veronika Obrhelová

vedoucí diplomové práce:

PhDr. Vendula Junková

Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci vypracovala samostatně a pouze s využitím uvedené literatury.

V Praze dne 20. srpna 2006

Veronika Obrhelová

Za všestrannou pomoc při vedení rigorózní práce děkuji PhDr. V. Junkové, za zapůjčení materiálů týkající se Schwartzova hodnotového dotazníku děkuji Doc. PhDr. J. Srncovi, Csc. a za pomoc při statistickém zpracování děkuji M. Osuskému.

OBSAH:

Úvod.....	6
Teoretická část.....	7
I. Hodnoty.....	8
I.1. Vymezení pojmu hodnota z psychologického hlediska.....	8
I.2. Hodnoty a příbuzné pojmy.....	12
I.2.1. Hodnoty a potřeby.....	13
I.2.2. Hodnoty a postoje.....	14
I.2.3. Hodnoty a zájmy.....	16
I.2.4. Hodnoty a normy.....	18
I.3. Hodnocení.....	19
I.4. Hierarchie hodnot.....	22
I.5. Formování hodnot.....	25
I.6. Klasifikace hodnot.....	28
I.7. Charakteristika některých koncepcí a metod zjišťování hodnot.....	31
I.7.1. Maslowova teorie potřeb.....	31
I.7.2. V.E. Frankl a jeho pojetí hodnot.....	32
I.7.3. E. Spranger a Study of Values.....	34
I.7.4. Morrisovo pojetí „základní životní cesty“.....	34
I.7.5. M. Rokeach a jeho The Value Survey.....	35
I.7.6. S. H. Schwartz a jeho Hodnotový dotazník.....	36
II. Vývoj skupinové terapie.....	39
III. Terapeutická komunita.....	40
IV. Vzdělání v psychoterapii v České republice.....	41
V. Historie sebezkušenostních výcviků v psychoterapii v České republice.....	45
V.1. Systém vzdělávání v psychoterapii SUR.....	46
VI. Psychoanalytická psychoterapie.....	48
VI.1. Sebezkušenostní výcvik v psychoanalytické psychoterapii.....	51
VII. Analytická psychoterapie.....	52
VII.1. Sebezkušenostní výcvik v analytické psychoterapii.....	54

Praktická část.....	56
I. Vymezení problému.....	57
II. Charakteristika vzorku.....	58
III. Použitá metoda.....	61
IV. Výsledky.....	63
V. Diskuze.....	79
V.1. K výsledkům.....	79
V.2. K použité metodě.....	87
VI. Shrnutí výsledků a doporučení.....	91
VI.1. Porovnání výsledků z výzkumu z diplomové práce s výsledky tohoto výzkumu.....	95
VI.2. Návrhy a připomínky k dalšímu zkoumání.....	98
Seznam literatury.....	100
Přílohy.....	103

Úvod

Ve své diplomové práci jsem se zabývala tématem Hodnotový systém frekventantů dlouhodobých sebezkušenostních výcviků v psychoterapii. Protože výsledky bylo možno vztáhnout pouze k vybraným skupinám (skupiny nebyly příliš velké a vzorek byl příliš úzce vybrán), zajímalo mě, zda by se dalším výzkumem došlo ke stejným výsledkům. Proto jsem se rozhodla, že výzkum z diplomové práce rozšířím o další respondenty. Také mě zajímalo, zda hodnotový systém psychoterapeutů (tzn. lidí s ukončeným psychoterapeutickým výcvikem a aktivně vykonávající profesi psychoterapeuta) se bude lišit od hodnotového systému frekventantů dlouhodobých sebezkušenostních výcviků v psychoterapii. Proto jsem další výzkum rozšířila o skupinu psychoterapeutů.

Tato práce je tradičně rozdělena na teoretickou a praktickou část. V teoretické části se snažím objasnit pojem hodnota z psychologického hlediska v souvislosti s příbuznými psychologickými pojmy. Také se zabývám problematikou hodnocení, hierarchie hodnot, formováním a klasifikací hodnot. Na závěr první poloviny teoretické části podávám přehled nejznámějších koncepcí a metod zjišťování hodnot. Protože se v praktické části zabývám výzkumem hodnotového systému frekventantů psychoterapeutického výcviku „typu SUR“, psychoanalytického a analytického výcviku, také zde popisují tyto tři psychoterapeutické systémy.

Cílem praktické části je zmapovat hodnotový systém frekventantů psychoterapeutického výcviku „typu SUR“, psychoanalytického a analytického výcviku a srovnat ho s hodnotovým systémem psychoterapeutů (tzn. lidí s ukončeným psychoterapeutickým výcvikem a aktivně vykonávající profesi psychoterapeuta). Snahou je získat vhled do této oblasti, porozumět tomu, které hodnoty jsou pro dané skupiny významné, a které naopak nevýznamné. Zjistit souvislost jednotlivých hodnot s pohlavím, věkem a zaměřením psychoterapeutického výcviku. Dalším cílem je porovnání výsledků výzkumu z diplomové práce s výsledky v této rigorózní práci.

TEORETICKÁ ČÁST

I. Hodnoty:

Každý člověk, skupina, ale i společnost jako celek, vytváří vlastní hodnotové systémy. Vytváření hodnot je typicky lidskou potřebou, je to znakem kultury. Možná právě proto slovo hodnota není jen psychologickým či filosofickým pojmem. Je to slovo, které často používáme jak v mluveném, tak v písemném projevu. Každý ví či spíše cítí, co pro něj slovo *hodnota* znamená.

Avšak hodnota znamená něco jiného na poli filosofie, psychologie, umění či ekonomie atd. Ve filosofii hodnota znamená vlastnost určitého předmětu, jevu, ideje apod. uspokojovat některou z lidských potřeb, mít pro člověka nezastupitelný význam (Nesvadba, 1999, str. 45). Hodnota uměleckého díla vyjadřuje význam, důležitost či užitek, kterou dané dílo pro nás znamená. V ekonomice hodnota vyjadřuje cenu výrobku či práce v penězích.

V odborné psychologické literatuře se potřeba vymezit pojem hodnota stává stále naléhavější. Strunk (in: Šebek, 1973) uvádí, že *Psychological Abstracts* zaznamenaly v roce 1938 pouze osm titulů týkajících se hodnot, v roce 1966 celkem 76 titulů a v roce 1971 je registrováno již 344 prací. V 60. a 70. letech se objevuje obrovské množství teoretických i empirických prací, zabývajících se hodnotami. Jednotlivé přístupy se mezi sebou velmi liší, hodnoty jsou v nich vymezovány různě. Ani v současné době v psychologii nedošlo zatím ke shodě ohledně vymezení pojmu hodnota, a tak vedle sebe existují různá pojetí, která se v různé míře shodují nebo liší.

I.1. Vymezení pojmu hodnota z psychologického

hlediska:

Hudeček (1986, str. 45) při posuzování pojmu hodnota rozlišuje dva základní významy:

1. hodnoty ve smyslu objektivně existujících předmětů, dějů, idejí, vlastností materiálních a duchovních produktů atp., v jejichž podstatě tkví atribut hodnotnosti a které existují nezávisle na tom, zda jim lidé hodnotu a význam přisuzují, zda je za hodnoty považují,

2. hodnoty ve smyslu významovosti (hodnotnosti konkrétní hodnoty či systému hodnot) pro konkrétního jedince.

První, resp. druhý význam pojmu hodnota zdůrazňují objektivistické, resp. subjektivistické teorie, tak jak je rozděluje Váross (1970). Přidává ještě dialektické teorie, které se zabývají poměrem subjektivních a objektivních činitelů:

1. „**objektivistické teorie** dokazují, že hodnota je objektivně danou součástí mimosubjektivní reality. Hodnota a hierarchie hodnot mají ontologický podklad, jsou stále a jsou samy kritériem správnosti hodnotících postojů a soudů, hodnoty jsou mimo nebo nadsubjektivně dané,
2. **subjektivistické teorie** zastávají názor, že hodnoty jsou tvořené subjektivním vědomím a závisí na subjektivních stavech; hodnoty jsou tedy individuálně-psychologickými jevy, souvisí s potřebami a zájmy individua, subjekt určuje hodnotu objektu,
3. **dialektické teorie** usilují o vymezení podílu subjektivních a objektivních činitelů v hodnotách, podle nich nejsou hodnoty ontologickými danostmi, nýbrž výsledkem procesu ovlivňovaného subjektivními vlastnostmi, potřebami i intersubjektivními společenskými kritérii; hodnoty jsou výsledkem složitých a dynamických vztahů subjektu a objektu.“

Osobně se přikláním k názoru dialektických teorií na povahu hodnot. Pokud se dvě osobnosti shodnou v hodnocení určitého jevu, není to ještě důkaz, že daný objekt má nějakou objektivní hodnotu, ale jen důkaz toho, že tyto dva jedinci mohou mít podobnou povahu nebo stejné zájmy. Nebo je shoda dána tím, že dané hodnoty předkládá výchova či společenská konvence.

Hudeček (1986, str. 45) tvrdí, že pojem hodnota můžeme chápat ve třech následujících významech:

- a) hodnotou můžeme nazývat stavy věcí, k nimž zaměřujeme naše úsilí, nebo které uspokojují naše potřeby;
- b) jako hodnoty můžeme označit pozitivně hodnocené objekty našich postojů;
- c) hodnotou můžeme rozumět též obecné kritérium, na jehož základě uznáváme různé objekty jako hodné našeho hodnocení.

Díky tomu, že hodnoty chápeme takto komplexně, mají samozřejmě pro existenci člověka v materiálním a duchovním prostředí nezastupitelný význam. Bez hodnot a snahy k jejich naplnění se člověku těžko žije. To můžeme pozorovat např. u závislých jedinců, kteří mají hodnotový systém rozpadlý. Návrat k plnohodnotnému životu u nich není možné bez vytvoření nového, funkčního hodnotového systému. „Proces zničení a narušení hodnot je svědectvím rozkladu a rozpadu osobnosti“ (Rubinštejn, 1978, in: Charvátová, 1989).

Hudeček (1986) velmi výstižně shrnuje základní vlastnosti a funkce hodnot:

1. naznačují a integrují postoje vůči různým objektům, rozhodují o tom, které objekty budou hodnoceny pozitivně, které negativně, které budou uznávány jako zvlášť významné a pro člověka podstatné,
2. takto uspořádaný systém hodnot určuje „poznávací síť“ jednotlivce. Podle Városse (1970, str.181) je vnímání směsicí poznávacího a hodnotícího postoje. I na vnímání platí podmínka předběžného hodnotícího „souhlasu“. Například i to, čeho si všímám při cestě do práce je ovlivněno také mým hodnotovým systémem,
3. uznávání hodnot se stává podmínkou vzniku emocí,
4. uznání hodnoty determinuje vznik motivace určitého druhu. Tato motivace se stane výsledkem nesrovnatelnosti

mezi představou „ideálního stavu“, podmíněného systémem hodnot, a přijetím „reálního stavu“,

5. uznávané hodnoty zároveň fungují jako regulace určitých motivací v určitém směru,
6. uznávané hodnoty zprostředkovaně fungují také při hodnocení sebe sama, určením tzv. „ideálního já“.

Zde předkládám několik nejznámějších **definic hodnot**, z kterých je patrné, že každá vymezuje pojem hodnota rozdílně, protože se snaží poukázat na odlišný aspekt hodnot.

Hollander (1967, in: Hudeček, 1986) definuje hodnotu jako „ústřední komponentu či jádro sdružování postojů, řídící chování z hlediska dlouhodobé perspektivy k určitým cílům...“.

M. Homola (1977) považuje hodnoty za „měřítka, kterých užíváme při svých volbách, tj. při výběru vhodných způsobů, prostředků a cílů jednání“.

E. Bakalář (1974) hodnoty klasifikuje jako „globální pojem, který v sobě zahrnuje vztah subjektu ke konkrétní realitě, celou řadu postojů, reakcí a preferencí, podmiňovaných aktuální situací, ontogenezí subjektu, jakož i vyvíjejícími se společenskými podmínkami“.

D. A. Bloch (1960) poukazuje na to, že „hodnota je všudypřítomná, protože je atributem všech věcí – jednání, objektů a myšlenek“.

M. Nakonečný (1995) definuje hodnoty jako „cíle lidského jednání, které vyjadřují to, co je pro jedince významné, co jedinec spojuje se smyslem života, co tvoří leitmotivy jeho jednání, co považuje za dobré“.

Hudeček (1986, str. 48) z různých definic, názorů a pojetí, které se opírají o nejznámější vymezení pojmu hodnota, vyvodil následující závěry:

1. hodnota je sociálním fenoménem, který existuje v dialektickém vztahu objekt – subjekt. Touto otázkou se zabývají tzv. *vztahové teorie*. Každou hodnotu podmiňují vztahem subjekt – objekt. Jejich slabinou je skutečnost, že se jim nepodařilo objasnit, co je hodnota. Jak uvádí Váross (1970): „Na otázky: Co je hodnocení? Co je hodnota? mají stejnou odpověď – jedno i druhé je vztah subjekt – objekt“,
2. hodnota představuje element sociálního prostředí, ve kterém jedinci či sociální skupiny zaujímají hodnotové postoje,
3. hodnoty stimulují chování a jednání, fungují jako významný činitel v motivační sféře osobnosti,
4. hodnotám jsou připisovány významné úlohy v životě člověka i společnosti, snaha po jejich dosažení je považována za nutnost,
5. společenský a individuální život je procesem neustálého přehodnocování a vytváření nových hodnot,
6. některé hodnoty (obecně lidské hodnoty, hodnoty života, zdraví atp.) mají pro svůj význam a dosah pro lidskou existenci trvalý charakter, jsou relativně stabilní v každé společnosti a pro každého jedince,
7. hodnoty určují ústřední pozici osobnosti, ovlivňují celkový přístup ke světu i k sobě samému, dávají smysl a směr našim postojům, chování a jednání, a jsou tak nedílnou součástí vztahového rámce osobnosti. Tím se zároveň významně podílejí na směru a intenzitě aktivity subjektu.

I.2. Hodnoty a příbuzné pojmy:

Abychom pochopili spleť problematiku hodnot, musíme si uvědomit jejich vzájemnou souvislost s příbuznými psychologickými konstrukty a to především s potřebami, postoji, zájmy, normami.

Tuto souvislost můžeme např. dokázat tím, že zájem bezprostředně ovlivňuje normu i potřebu, potřeba ovlivňuje zájem o aktivitu, aktivita potencionální hodnotu i potřebu atp. Z toho vyplývá, že pokud dojde ke změně kteréhokoliv prvku, ovlivní to přímo či nepřímo všechny prvky celé soustavy. To znamená, že mezi nimi existuje oboustranná, event.

mnohostranná souvislost. Např. Velehradský (1978, str. 48) uvádí: „hodnoty jsou takovými regulativy činnosti a jejími iniciátory, že člověk je jim schopen podřizovat své potřeby a zájmy“.

I.2.1. Hodnoty a potřeby:

Potřeba je vnímána spíše jako prvotní, vrozená, biologicky podmíněná. Naopak hodnotu chápeme jako filosofickou, popř. sociologickou kategorii, jako něco co je „nad“, co je sekundární. Na tento aspekt poukazuje i Balcar (1991). Potřeba je podle Balcara prvotní (vrozený) motiv, zatímco hodnotová orientace (jako obecný a velmi vlivný postoj) za motiv sekundární (odvozený). Kam však zařadíme např. potřebu lásky nebo potřebu svobody. Tyto motivy se jeví jako vnitřně jednotné a jejich předmět je prožíván jako samostatná hodnota, ale vzhledem k jejich obecnosti (vztahují se k řadě situací) a abstraktnosti (nelze je vymezit konkrétní operací) je problematické je řadit k jednoduchým potřebám organismu či mezi pudy. Balcar (1991) řeší tento problém tak, že zmíněné motivy čerpají směr i motivační náboj z nejrůznějších jednodušších motivů. Obecný obsah či cíl těchto tendencí se však utváří v průběhu ontogeneze.

Nezřídka se stává, že hodnoty jsou zaměňovány za potřeby. Nelze ovšem popřít, že tyto dva pojmy spolu úzce souvisí. Co je potřebné, stává se často také hodnotou. Ale zároveň také platí, že ne vše, co je hodnotou, musí být zároveň potřebou, protože jedinec nemusí mít potřebu určité hodnoty.

Hudeček (1986) srovnáním potřeb a hodnot došel k následujícím zjištěním:

1. potřeby (zvláště primární) jsou více svázány s aktuálním stavem organismu, hodnoty směřují i k budoucí činnosti,
2. potřeby jsou nutné pro vznik hodnoty, ale v potřebě samé není hodnota obsažena (hodnoty se vytvářejí v důsledku měnících se potřeb),
3. realizace nebo preference hodnot zahrnují v sobě přímé nebo potenciální uspokojení potřeb,

4. mezi potřebami a hodnotami je oboustranná závislost. Spojení hodnot s potřebami se projevuje i v tom, že klasifikace a hierarchie potřeb je do značné míry paralelní se strukturou, klasifikací a hierarchií hodnot, tím se stává hodnota kritériem výběru cílů lidského snažení. Podle C. Matusewicze (1975, in: Hudeček, 1986) hodnoty určují, které potřeby mají být preferovány, tj. uspokojeny v prvé řadě. Hodnoty tedy mají vzhledem k potřebám vyšší, regulativní funkci a přesahují konkrétní situaci.

Hudeček (1981) upozorňuje na sepjetí hodnot s potřebami také v souvislosti s tzv. **fenomémem relativnosti hodnot**: „.....fenomémem relativnosti hodnot, který spočívá v tom, že pro člověka se často stává významnou hodnotou to, čeho se mu nedostává, v čem není uspokojen, v čem je frustrován (např. pro nemocného hodnota zdraví, pro člověka nesvobodného hodnota svobody atp.)“.

I.2.2. Hodnoty a postoje:

Postoj se v psychologii většinou definuje jako pohotovost reagovat určitým způsobem (s určitou intenzitou a v určitém směru) na určitý motivačně závažný podnět (či třídu podnětů). Postoje a hodnotové orientace mají k sobě velmi blízko. Nejčastěji bývají od sebe odlišeny mírou obecnosti či centrálnosti. Hodnoty jsou považovány za obecnější nebo centrálnější než postoje. Na tuto spojitost poukazuje i Říčan (1972): „Nejobecnější postoje, které určují celý životní styl člověka nazýváme hodnotová orientace. Můžeme je chápat jako nejvyšší abstrakce konkrétních postojů.“

Hollander (1967, in: Šebek, 1973) má za to, že jednotlivé postoje spolu souvisejí, organizují se do širších struktur, které mají přímou souvislost s hodnotami: „Hodnoty mohou být považovány za ústřední komponentu či jádro sdružování postojů, řídí chování z hlediska dlouhodobé perspektivy k určitým cílům spíše než k jiným. V motivačním smyslu mají

proto hodnoty centrálnější kvalitu“. Předpokládá se tu určitý funkční vztah, podle něhož se postoje odvozují z hodnot. Je-li např. hodnotou pohodlí, je to zdroj mnoha rozličných postojů, např. kladný postoj k mnoha penězům, k pohodlnému nábytku, negativní postoj k velké námaze atd.

Balcar (1991) považuje zájmy a hodnotové orientace za zvláštní podskupiny postojů: „Hodnoty jsou předměty nejobecnějších a v životě člověka nejvlivnějších postojů, nazývaných v tomto případě hodnotová orientace“ (str. 134).

Matusewicz uvádí: „Postoje jsou vázané na konkrétní předmět a nedovolují předvídat chování člověka v situacích s několika rozličnými předměty. Naproti tomu hodnoty jsou v psychologii chápány jako řídicí činitel vyššího transsituačního řádu, a proto dovolují předpovídat chování člověka i v některých do jisté míry změněných situacích“ (in: Grác, 1979, str. 29).

Šebek (1970, 1973) namítá, že konkrétnost postojů a obecnost hodnot není tak samozřejmým řešením jejich vztahu, jak by se zdálo. Podle Šebka existují i obecné postoje.

Rokeach (1969) uvádí, že člověk má pravděpodobně 10 000 až 100 000 přesvědčení (beliefs), 100 či dokonce 1000 postojů (attitudes), ale jen tucty hodnot (values). V pozdější práci (1973) stanovuje tyto základní rozdíly hodnot a postojů: hodnota překračuje objekty a situace, zatímco postoj je zaměřen na specifický objekt nebo situaci. Hodnota je standardem, postoj nikoliv. Počet hodnot je podstatně nižší než počet postojů. Hodnoty zaujímají centrálnější postavení, jsou tudíž determinantami postojů i chování. Rokeach tedy navíc uvádí ještě normativní charakter hodnot, hodnotu jako standard, na rozdíl od postoje, který představuje jen pohotovost reagovat určitým způsobem.

Podle Hudečka (1986) se hodnota liší od postoje ve třech důležitých ohledech:

1. hodnota přesahuje specifické objekty a situace, je nad jejich rámcem, je obecnější, centrálnější a tím i významnější, je řídicím činitelem vyššího řádu (transsituační), má normotvorný charakter

(v tom se shoduje s Rokeachem); naproti tomu postoje se na specifické situace a dílčí objekty zaměřují přímo,

2. hodnota, na rozdíl od postoje, je kritériem, vodítkem nejen pro postoje, ale též pro činnost, srovnání, posuzování, hodnocení sebe i jiných,
3. hodnota, na rozdíl od postoje, je preferencí pro konkrétní způsob chování, imperativem k cílené činnosti, nejen vědomím či přesvědčením o preferovaném, ale také uvědoměným konáním.

Podle Viewegha (1986) je hodnotící postoj aktualizované (a konkretizované) hodnotící vědomí, tj. vědomí projevující se v konkrétních hodnotících aktech. Hodnotové postoje nevyplývají jen z izolovaného vztahu individua k nějakému konkrétnímu objektu, nýbrž jsou současně i odrazem hodnotícího vědomí, které jim propůjčuje charakteristické zabarvení, ráz a charakteristickou hierarchii jejich uspořádání. Hodnotové postoje nám tímto poskytují informace o struktuře, dynamice a vývoji hodnotícího vědomí určitého člověka.

Tím, že hodnoty jsou činiteli vyššího transsituačního charakteru, umožňují díky relativní stabilitě a zpravidla těsnější vazbě k Já lépe předvídat projevy dospělého individua a vysvětlit směrovost i charakter jeho chování (Čačka, 1998).

I.2.3. Hodnoty a zájmy:

„Zájmy chápeme jako zvláštní druh motivačních sil. Jejich základem jsou primární potřeby, zvláště psychologické, které se konkretizují v podmínkách daného kulturního prostředí... Zájem můžeme definovat jako odvozenou potřebu, která se uspokojuje prováděním určité činnosti“. (Říčan, 1972, str. 194). „Rozlišení mezi pouhým silným zájmem a hodnotou (hodnotovou orientací) je v tom, že hodnota je přijímána jako norma, má normativní charakter“ (Říčan, 1972, str. 197).

Grác (1979) považuje hodnotu za širší pojem než zájem, protože hodnota může existovat bez zájmu, ale zájem implikuje hodnotu. „Zájmy s hodnotami nemůžeme ztotožňovat i proto, že zájmy ze subjektivního hlediska jsou vždy kladné, člověka přitahují, ale hodnoty může člověk uznávat i tehdy, když ho osobně nepřitahují“ (str. 28).

Rokeach (1973) vidí hlavní rozdíl v tom, že zájem na rozdíl od hodnoty není standardem, tj. nemá charakter „mělo by se“. Zájem je podle něj užším pojmem a nemůže být klasifikován jako idealizovaný způsob chování nebo cílový stav existence. Zájmu je více než hodnot a nejsou organizovány do systémů zájmů. Hodnoty slouží jako projekty a kritéria rozhodování, zatímco zájmy nikoli. Podle Rokeache mají zájmy blíže k postojům než k hodnotám.

Podle Hudečka (1986) hodnoty a zájmy mají společný dispoziční základ, tj. vycházejí z potřeb. Hodnota je ovšem vyspělejší, neboť kromě individuálního východiska je její vznik podmiňován působením společenského prostředí, společensko-historickými podmínkami, přebíráním společensky vzniklých norem a celkovou socializací člověka. Velmi příbuzné s některými zájmy jsou hodnotové orientace, neboť pronikne-li zájem do celkového životního způsobu, určuje hodnotovou orientaci.

S Hudečkovým tvrzením, že vznik zájmů není ovlivněn působením společenského prostředí, společensko-historickými podmínkami, přebíráním společensky vzniklých norem a celkovou socializací člověka, příliš nesouhlasím. Jakému zájmu se budu věnovat, je přece ovlivněno nejen mými potřebami, ale i mým okolím, především nejbližším. Uvedu zde příklad rodiny, kdy se otec vášnivě věnuje filatelii. Když vybírá známky do svých alb, dělá to se svým synem, který tak stráví se svým otcem mnoho příjemných chvil. Je možné a dokonce i pravděpodobné, že se tato příjemná činnost stane i zájmem dítěte. Dokonce i takový společenský jev jako móda ovlivňuje výběr našich zájmů. Např. před několika lety bylo módou se věnovat aerobiku, dnes je oblíbeným sportem squash.

Čačka (1998) tvrdí, že „zájem je čistě subjektivní volbou Já týkající se určité předmětné oblasti. Náplň hodnot je oproti zájmům podstatně

obecnější a širší“. „Zájmy se mohou ztrácet, ale hodnoty zůstávají“ (Nakonečný, 1997).

Vyznávání určitých hodnot a jejich hierarchické členění nám ukazuje zájmy jedince. Zájmy a jejich vlastnosti, jako je selektivita, hloubka, šíře, zaměření jsou zároveň jistým indikátorem jedincových hodnot.

I.2.4. Hodnoty a normy:

Společenské normy jsou nástrojem, kterým společnost hodnotí nejrůznější projevy svých členů. Určují, co je správné či nesprávné, a tím ovlivňují a sjednocují chování lidí. Jsou často odrazem kulturních vzorců dané oblasti, tedy tradic, zvyklostí, nejrůznějších tabu, módy aj. Tyto normy jsou pak prosazovány cestou systémů odměn a trestů. Normy jsou spíše spojeny se sankcemi, zatímco hodnoty více souvisí s motivací, poznáním. Můžeme také říci, že norma je institucionalizovaná hodnota. Pokud je norma zvnitřněna jedincem, může být hodnotou.

„Termín hodnota akcentuje cílové perspektivy, norma pak akcentuje především standardy, kritéria, např. kdy, v jaké míře, za jakých podmínek a jakými prostředky má být cíle dosaženo. Norma je imperativním vyjádřením hodnoty, systémem pravidel, zásad, kritérií, opatření, jak hodnoty realizovat a hodnotit. Osvojení např. mravních norem nepředpokládá automaticky mravní hodnotu lidského jednání“ (Hudeček, 1986).

Normativní aspekt je jen jednou stránkou hodnoty. Podobně odlišuje tyto dva pojmy i Rokeach (1973). Podle něj se hodnoty týkají způsobů chování a cílových stavů existence sociální normy jen způsobů chování. Normy jsou příkazem či zákazem, jak se chovat v určité situaci, zatímco hodnoty překračují specifické situace. Hodnoty jsou více osobní, vnitřní.

I.3. Hodnocení:

„Hodnocení je v podstatě stanovení hodnot určitého jevu objektivní reality na základě jeho vlastností, a projevů, nejčastěji podle předem stanovených podmínek, zásad a kritérií“ (Hudeček, 1986). Hodnoty přiřazujeme srovnáním s našimi vlastními i vnějšími kritérii (potřeby, cíle, normy, postoje, zájmy, aspirace, vzory, ideály). Díky hodnocení jsme v aktivním vztahu s okolním světem. Hodnocením sebe i druhých dochází k sebeuvědomění a seberealizaci. Člověk je nucen svět hodnotit, aby v něm mohl žít – poznávat ho, přizpůsobovat se mu a přetvářet ho. Hodnotíme na základě své potřeby orientovat se ve světě, potřebujeme uspořádat okolní objekty a jevy podle významu, který pro nás mají. „Člověk hodnotícím aktem vtěluje každý objekt do složitých hodnotových souvislostí své osobnosti a to nejen z hlediska přítomnosti, nýbrž i minulosti a budoucnosti“ (Viewegh, 1976). Hodnocení je tedy vždy podmíněno subjektem, je „konfrontací subjektivních potřeb a zájmů s povahou objektu“ (Városová, 1970).

Hodnocení jako specificky lidská forma vztahu člověka ke skutečnosti, umožňuje odhalovat a uvědomovat si hodnoty i jejich místo v hodnotovém systému osobnosti. Hodnocení je neodmyslitelné od procesů poznání. Akt hodnocení má většinou neuvědomělý a emocionální charakter.

Podle Gráce (1979) výběr a volba hodnot, vytváření hodnotových systémů a hierarchií, zaměřenost a hodnotová orientace jsou determinovány tím, zda jde o hodnoty:

- a) subjektem nepoznané, které existují v reálné či ideální podobě, ale nejsou určitými subjekty osvojeny;
- b) poznané, ale neuznávané a vědomě neosvojené, např. negativní postoje ke společensky preferovaným hodnotám;
- c) uznávané, ale nežádoucí z hlediska individuálního zaměření tužeb, přání, ideálů a cílů;

- d) uznávané a uvědoměle osvojované, tj. hodnoty žádoucí, se silným motivačním akcentem, přitažlivé, realizované aktivní činností, spotřebou nebo užíváním.

Podle Viewegha (1986) má hodnocení tyto podstatné znaky:

1. jen díky hodnocení se proměňují poznatky člověka o světě i o vlastním životě z pouhého souboru faktů, byť uspořádaných, ve svébytný motivační útvar ovlivňující jedincovo jednání, prožívání i poznávání. Vše, co je hodnoceno, přispívá nějakým způsobem k uvědomění člověka, čím je pro něho přírodní a lidské prostředí a jakou úlohu on - jedinec v tomto prostředí hraje. V podstatě jde o sebeuvědomovací proces; bez individuálního a autoreflexivního zaměření k vlastnímu Já je hodnotový akt neuskutečnitelný,
2. každým hodnotícím projevem – i když třeba neuvědoměle – se současně ztotožňujeme s hodnotovým pojetím nějaké sociální skupiny (a také doby), v níž žijeme; hodnocení je nemyslitelné bez sociálního kontextu,
3. hodnocení je výrazem aktivního vztahu jedince ke světu. Nejde tedy o pasivní „názírací modus“, nýbrž o činitele dynamizujícího celý psychický život,
4. jelikož hodnocení a hodnoty nemohou být odtrženy od prožitků subjektu a jedinec sám představuje vrcholnou hodnotovou instanci (neboť je „zdrojem“ hodnocení), směřují u člověka nakonec všechny prožitky hodnoty k postižení smyslu vlastního života a jeho prostřednictvím i celého jsouca.

Váross (1970) hovoří o hodnocení primárním a sekundárním. Člověk podle něj hodnotí ve třech fázích, ty se týkají vztahu subjekt – objekt a proběhnou vždy všechny tři v tomto časovém sledu:

1. **primární hodnocení** odpovídá tzv. primární vrstvě osobnosti; jde o bezprostřední, emocionální, racionálně nepodložené hodnocení, někdy mluvíme o „prvním dojmu“,

2. poznávání,

3. **sekundární hodnocení** – konečný výrok o objektu nebo postoj, který může, ale nemusí souhlasit s „prvním dojmem“.

V primárním hodnocení se projevují především *nevědomé mimovolní akty* sloužící k bezprostřednímu uspokojení momentální potřeby nebo nevědomé přání. Podklad pro něj tvoří základní *biologické hodnocení* jako primární životní norma a z ní plynoucí *fyziologické potřeby*. Sekundární hodnocení vychází z *poznávání* a ze *srovnávání s dosavadním hodnotovým schématem* a s *normami a požadavky společnosti*. Po druhé fázi poznání může dojít k napětí mezi primárním a sekundárním hodnocením – mezi emocionální a intelektovou složkou. Tyto vnitřní konflikty mohou vést až k neurotickým poruchám.

Vondráček (1964) rozlišuje **hodnocení nižší**, kde je kritériem uspokojení elementárních potřeb a dosažení bezpečí a **hodnocení vyšší**, kde se již jedinec řídí spíše společenskými normami. Hodnocení vyšší se dělí na *logické* (kritériem je pravda), *etické* (kritériem je mravnost) a *estetické* (kritériem je krásno).

V hodnocení se uplatňují všechny složky psychiky, vstupující do vzájemných vztahů. Do hodnotícího procesu významně vstupují potřeby, zájmy, postoje, temperamentové a charakterové vlastnosti, aspirace, seberealizace, sebeuvědomění, sebehodnocení a další osobnostní vlastnosti. Výsledkem hodnocení je zjištění, nakolik se hodnocený jev (hodnota) shoduje s uznávanými kritérii anebo se od nich odchyluje (Hudeček, 1986).

Snaha člověka být součástí společnosti, příliš se neodlišovat, se projevuje i v procesu hodnocení. „Když přisuzujeme objektu hodnotu, předpokládáme, že ostatní budou s námi souhlasit, že to je ta všeobecně správná hodnota. Máme tendenci být s ostatními ve shodě, během komunikace prožívat a cítit to samé, co oni. Stejně tak směřujeme i k tomu, aby pro nás hodnoty měly stejný význam. Pokud chceme s ostatními sdílet „stejný svět“, musíme se shodovat kromě jeho poznávání i v jeho

hodnocení. Každý vnímá své vlastní hodnoty jako obecnou realitu. Tím pádem se i domnívá, že ostatní budou mít podobné hodnoty“ (Heider, 1967).

I.4. Hierarchie hodnot:

Kategorie hodnot tvoří u každé normální zralé osobnosti více či méně uvědomovanou relativně stabilní a hierarchicky uspořádanou strukturu, tzv. hierarchii hodnot (někteří autoři používají termín hodnotový systém, hodnotové vědomí, žebříček hodnot či vzory hodnot). Hierarchie hodnot integruje všechny osvojené osobní životní zkušenosti a tendence individua a těsně přiléhá k jeho subjektivnímu „obrazu světa“. Celek hierarchického uspořádání hodnot je relativně stabilní, konzistentní, více či méně osobitý psychický útvar každé osobnosti, zabezpečující jí po jistou dobu jednotný hodnotící a výběrový přístup k realitě. Ve své úplnosti však nebývá vědomě přístupný ani samotnému subjektu (Čačka, 1998).

Podobně Grác (1979) tvrdí, že hodnotový systém je vlastní každému normálnímu jedinci, a to bez toho, zda si to uvědomuje či ne. Praktickým projevem existence hodnotového systému je, že člověk má výběrový přístup k jevům vnějšího a vnitřního světa. Hodnotový systém je relativně konzistentní psychologický útvar – tvorba a přestavba hodnotového systému probíhá na základě opakovaných zkušeností a učení v relativně delším čase.

Hodnoty se integrují do hodnotového systému postupně, každá hodnota je do něho zařazována podle významnosti a vztahů k jiným hodnotám. Hodnotový systém se může modifikovat v souladu s novými zkušenostmi a také se změnami hodnot v kultuře a společnosti. Tato modifikace probíhá relativně pomalu. Výjimkou jsou případy, kdy dochází k tak prudké změně skutečnosti, že si vynutí i radikální změnu hodnot (katastrofy, války, vážná nemoc, úraz). Některé výzkumy, které se týkají účinku psychoterapie, dokazují, že k modifikaci hodnot dochází i v průběhu psychoterapie (Yalom, 1999).

Jednou z vlastností hodnotového systému je jeho ucelenost (jednotnost). Organismus má tendenci udržovat jednotu utvořeného systému. Zkušenosti, které jsou v rozporu se systémem, jsou vytlačovány. Na tuto skutečnost upozorňuje řada teorií, např. *Festingerova teorie kognitivní disonance*.

Kratochvíl uvádí (podle Gráce, 1979, str. 45), že hodnotový systém může mít charakter **pyramidy**, kdy na vrcholu stojí jedna hodnota, nebo charakter **obdélníka**, kdy vedle sebe stojí více rovnocenných hodnot. Výhodou obdélníkového systému je to, že jedna hodnota může být nahrazena jinou. Pokud u pyramidového systému „dojde k selhání, resp. nenaplnění hodnoty (zejm. egocentrických hodnot – např. majetek, zdraví nebo osobní krása), která byla na vrcholu a na kterou se jedinec upínal, může to mít pro něho výrazné negativní důsledky. Výhodou je pyramidový systém naopak tehdy, když jsou na jeho vrcholu nadosobní hodnoty (např. pomoc druhým, pravda apod.).

Podle Viewegha (1986) hierarchické uspořádání hodnot nabývá v průběhu vývoje stále vyšší osobitosti, zralosti a integrovanosti. Jedná se tedy o proces, který vyrůstá z bazálních sebezáchovných a seberealizačních tendencí, podmíněný:

- a) osobnostními vlastnostmi jedince,
- b) výchovou a v širším smyslu vnějšími sociálně kulturními vlivy, včetně tradic,
- c) aktuálními prožitky individua.

Specificky lidská prožitková struktura hierarchie hodnot tak umožňuje člověku zaujmout vůči objektu i vůči sobě charakteristický subjektivní vztah, jehož podstatou a smyslem není postižení objektu v jeho objektivně daných vlastnostech, nýbrž v jeho významu (smyslu) pro individuum. Hodnotící vědomí představuje tedy centrální (dispozičně chápaný) předpoklad hodnotové aktivity člověka (Viewegh, 1986).

S pojmem hierarchie hodnot úzce souvisí pojem **hodnotová orientace**. Někteří autoři (Homola, 1977, Nakonečný, 1997) tyto pojmy nijak nerozlišují. Ale podle Čačky (1998), Hudečka (1986) se hierarchie hodnot vždy a za všech okolností zcela nekryje s aktuálně aktivizovanou, reálnou či navenek uváděnou hodnotovou orientací (míněním). Při bezprostřední hodnotové orientaci bývá totiž vzhledem k situaci mnohdy potřebné pružně uplatnit „jen některé“ aspekty obecné hodnotové hierarchie (Čačka, 1998).

Říčan (1972) vymezuje hodnotovou orientaci takto: „Nejobecnější postoje, které určují celý životní styl člověka, nazýváme hodnotové orientace. Můžeme je chápat jako nejvyšší abstrakce konkrétních postojů“ (str. 197).

Jako obecné postoje definuje hodnotovou orientaci i Balcar (1991): „Hodnoty jsou předměty nejobecnějších a v životě člověka nejvlivnějších postojů nazývaných v tomto případě hodnotová orientace“ (str. 134).

A podobně konstatuje Vláčil (1977, str. 74): „Souhrn postojů jedince k nejrůznějším kvalitám skutečnosti, představujícím pro něj určité hodnoty, tvoří hodnotovou orientaci“

F. R. Kluckhohnová a F. L. Strodtbeck (1961, str. 4) definují hodnotovou orientaci jako „složitě, ale určitým způsobem uspořádané (seřazené) principy, rezultující z mezihry tří analyticky rozlišitelných elementů hodnotového procesu – kognitivního, afektivního a směrového – který uspořádává a řídí neustále plynoucí proud lidské aktivity a myšlení, mající vztah k řešení tzv. společných lidských problémů“.

„Hodnotová orientace se může měnit nezávisle na individuální, nebo i společenské hierarchii hodnot. Při jedné a téže hierarchii hodnot dochází pod vlivem hodnotové orientace k jinému chápání hodnot, k jinému prožívání, a tedy poněkud jinému jednání“ (Hudeček, 1986).

Pod vlivem vnitřních i vnějších, biologických i sociálních změn dochází v průběhu života jedince k restrukturační hierarchie hodnot i hodnotové orientace. „Ukazuje se také, že obsah systému hierarchie hodnot je trojdimenzionální, zahrnuje tedy vědomí hodnot minulého období,

aktuální hodnotovou orientaci a zároveň i určité povědomí hodnot spjatých již potencionálně s obdobím následujícím“ (Čačka, 1998).

I.5. Formování hodnot:

Z hlediska vývoje jedince považujeme hodnoty za výsledek *socializačního procesu*. Výsledkem je systém hodnot, který se do určité míry shoduje, ale i liší od systému hodnot členů téže společnosti.

„Za jedno z východisek při utváření systému hodnot je třeba považovat minulou zkušenost, ať již zkušenost člověka jako jedince nebo jako člena sociálních skupin. Jednotlivé hodnoty se na základě pokusů a omylů buď osvědčovaly, nebo neosvědčovaly. Takto ověřené hodnoty se přejímají – ne vždy přímo – do osobního hodnotového systému“ (Homola, 1977).

Nejvýraznější vliv na hodnotový systém jedince mají tzv. *primární skupiny*, především rodina. To potvrdil i výzkum, který provedla Kastelová v roce 1968 na Slovensku. Soubor zahrnoval 129 studentů 1. a 2. ročníku vysoké školy. Věk studentů se pohyboval od 18-21 let. Kastelová (1971) se domnívá, že „dítě přebírá hodnotící úsudek jedinců ze svého bližšího i vzdálenějšího prostředí a pokládá ho za svůj vlastní. To znamená, že k sobě i k okolí si osvojuje takový postoj, jaký mají ostatní, např. rodiče, sourozenci. Snaží se udržet si jejich lásku, a proto se pokouší chovat podle jejich hodnot. Ze strany rodičů očekává za to souhlas a snaží se předejít trestu, který následuje po porušení rodičovských norem. Kritériem stanovení jeho hodnot je stupeň, v kterém tyto hodnoty způsobují, že ho jiní milují, přijímají nebo respektují. Tedy hodnoty, které byly vysoce oceňované rodinou dítěte, jsou důležité i pro něho.“ Toto tvrzení se potvrdilo i u výše zmiňovaného souboru vysokoškoláků. Potvrdila se hypotéza, že jednotlivec přijímá hodnoty svého nejbližšího okolí a staví si je jako vlastní cíle.

Vedle přímé sociální determinace spolupůsobí při formování hodnot také nejrůznější, ať záměrně či bezděčně aplikované, na vědomí, ale i spíše

podvědomě působící, kultivační faktory. Již v nejranějších fázích vývoje jsou např. dětmi intenzivně prožívány pohádky, později pak dramatizace, literatura, výtvarné umění, architektura, a další víceméně nepřímí nositelé určitého hodnotového poselství dané kulturní oblasti či dobové atmosféry. Působí sice mnohdy nepřímo, zato však velmi hluboce a komplexně, a spoluvytváří i jistá podvědomá východiska vlastních hodnotových aspektů (Čačka, 1998).

„Systém hodnot spoluurčuje *interpersonální vztahy* a jejich prostřednictvím i hodnotové orientace členů společnosti. Ty jsou výsledkem individuálního přijetí, výběru a osobního znova vymezení v něm obsažených hodnot. Hodnoty existují interpersonálně i intrapersonálně“ (Helus, 1973, in: Vlácil, 1977).

Nesporná je proto funkce hodnot pro *sociální přizpůsobení*. Tím však není jejich funkce vyčerpána. Hodnoty také představují to, co se nazývá individuálním *životním smyslem*, jsou míry ceny života, jak to zdůrazňuje např. V. E. Frankl. „... to, co bych měl, je aktualizace hodnot, naplnění konkrétního smyslu mé osobní existence“ (Frankl, 1990).

C. Rogers vytvořil zajímavou teorii **geneze hodnot**. Podle něj má organismus nejprve k dispozici tzv. *operativní hodnoty*, které vrozeně souvisí s vlastnostmi organismu a určují jeho preference. Dítě dává zprvu přednost tomu, co je prospěšné jeho organismu, a odmítá zážitky, které tomuto cíli neslouží. Východiskem hodnocení je zde tedy jakási „moudrost těla“. Dítě tak pozitivně hodnotí např. žádoucí jídlo, laskání, nové zážitky atp. Jádrem preference je na této úrovni organismický pocit. Funkcí samotného organismu je tak jisté „*vrozené hodnocení*“. Kritéria takového prvotního hodnocení jsou tedy v dítěti samém.

V okolním světě se dítě začíná také záhy setkávat s určitými hledisky „dobrého“ a „špatného“, jejichž respektování si vynucuje sociální okolí, k němuž pociťuje potřebu lásky. Proto přejímá jejich mínění a opouští „moudrost vlastního těla“. Osvojuje si tak zprostředkovaně množství obecně uznávaných hodnot a do jisté míry je přejímá za své, třebaže se mnohdy liší od toho, co skutečně pociťuje.

V těchto přijatých hodnotách se dále výrazně promítají i společné skupinové hodnoty dané kulturní oblasti. Jejich zdrojem bývají rodiče, učitelé, vztažné skupiny, ale i jiné organizace a jejich prostředky socializace (Rogers, 1964).

Někteří lidé pak tyto převzaté hodnoty přetransformují do podoby určitých „vlastních ideálů“ bez jakéhokoliv pokusu o ověření osobní zkušeností (mnohdy jde také o principy jakémukoliv ověření nepřístupné), jiní se tomu však i více či méně otevřeně brání, popř. se přizpůsobují pouze racionálně. Ve faktorech formování hodnot nelze tedy pominout ani spoutanost danou profesí, postavením, mechanismy materiálního zabezpečení, včetně věku, zdravotního stavu, ale i inteligence a dalších faktorů (Čačka, 1998).

Limity „svobody“ volby hodnot vyplývají ze zákonitostí přírodních, společenských i psychologických. Psychologicky však chápeme tuto svobodu především jako autodeterminaci člověka uplatňovanou více či méně v každém rozhodování, včetně výběru hodnot. Z hlediska psychologie je tedy svoboda úměrná integraci a zralosti osobnosti (Švancara et al., 1992). Zralý a kultivovaný člověk je tedy po čase schopen samostatně posoudit adekvátnost každého čistě proklamovaného systému hodnot a volit pružně vlastní reakce podle dané situace na bázi vlastní úrovně svého hodnotového systému (Čačka, 1998).

Coleman (1960) svými základní požadavky na systém hodnot také poukazuje na hierarchii hodnot **zralého jedince**:

1. hodnotový systém má být vnitřně konzistentní s celou osobností individua. Má tvořit určitou hierarchii podle důležitosti jednotlivých hodnot pro jedince. Musíme mít důvěru ve vlastní hodnoty, ale nikoli důvěru mechanickou a dogmatickou,
2. hodnotový systém má být realistický a do určité míry pružný. Hodnoty se mají prakticky uplatňovat ve světě kolem nás, nemají být utopiemi. Mají zůstat relativně stálé, ale mají se přizpůsobovat změnám v člověku i v jeho okolí,
3. hodnotový systém, podle něhož člověk žije, má každému přinášet uspokojení. Je zasazen do Já každého člověka a má tím větší vliv na

osobnost, čím je ucelenější a propojenější s ostatními subsystemy osobnosti.

„Stejně jako dítě, také psychicky zralý dospělý důvěřuje a používá moudrost vlastního organismu s tím rozdílem, že tak dělá vědomě“ (Rogers, 1964, str. 164). „Věřím, že pokud je člověk vnitřně svobodný ve volbě toho, co hluboce hodnotí, má tendenci cenit si těch předmětů, zkušeností a cílů, které přispívají k jeho vlastnímu přežití, růstu a rozvoji a k přežití a vývoji ostatních“ (Rogers, 1964, str. 166).

Hodnoty člověka nezůstávají po celý život stejné. Přestože výrazným rysem hodnotového systému je *relativní konzistence*, na druhé straně patří k jeho vlastnostem i *dynamičnost*. Člověk v průběhu života získává nové zkušenosti, poznává nové hodnoty, mnohé z nich přijímá a uznává jako motivy svých snažení. Je zjevné, že v průběhu ontogeneze dochází ke změnám hodnot, z nichž některé jsou typické pro určitá stadia vývoje. Například E. H. Erikson (1996) mluví ve svém pátém vývojovém stádiu identity oproti konfúzi rolí o tzv. *adolescenčním moratoriu*, kdy jedinec hledá sociální hodnoty, které by potvrdily jeho identitu.

I.6. Klasifikace hodnot:

Existuje celá řada různých klasifikací hodnot, které vycházejí z různých teorií nebo ze zdůraznění různých aspektů hodnot. Uvedu zde nejznámější z nich.

Hodnoty můžeme dělit na **vyšší** a **nižší**. Váross (1970) používá termínů **primární** a **sekundární**. První skupina ukazuje na základní životní (biologické) potřeby (hodnotu má pro nás jídlo, bydlení apod.), druhá pak spíše na abstraktní pojmy (spravedlnost, krásno apod.). Postupný vývoj hodnot od nižších k vyšším ukazuje např. *Maslowova teorie*, kterou rozvedu později. Toto rozdělení bere v úvahu i *Freudův strukturální model*, kde Id zastupuje pudy, nižší hodnoty, je zde kladen důraz především na hodnoty

sexu, slasti, libosti, a Superego představuje vyšší ideály a sociální a mravní hodnoty.

Podobně rozděluje hodnoty C. R. Rogers podle Morrisovy klasifikace (Rogers, 1966):

1. **fyzilogicky operativní** (tedy hodnoty dané jejich významem pro organismus, jde tak o vrozený aspekt příjemnosti mající původ ve „fyzilogické moudrosti těla“, rozhodující je zde tělesný zážitek libosti či nelibosti, typický již pro rané dětství),
2. **sociálně uznávané** (vynucené oceňováním bez ohledu na osobní žádoucnost, osvojované tedy pod větší či menší hrozbou sankcí, popř. odměn, tímto způsobem je tedy dítě nuceno akceptovat to, o čem bylo poučeno jako o „správném“ atp.),
3. dospívající si však postupně začíná výrazněji uvědomovat i rozpory v pojetí hodnot různých skupin (altruismus ve škole – egoismus doma); východiskem z poznání těchto rozporů je podle Rogerse přechod na **hodnoty obecně univerzální** (nadosobní), které představují jistý návrat k individuálnímu hodnocení na bázi subjektivní žádoucnosti v kritické návaznosti na určité faktory osobní sociální zkušenosti

Čačka (1998) hodnoty rozlišuje podle následujících čtyř kategorií:

1. hodnoty existující bez ohledu na subjekt-objektový vztah. V tomto smyslu jsou tedy „objektivní“, obsažené latentně v samotném objektu. (Např. Beethovenova sonáta je hodnotou bez ohledu na to, zda ji někdo právě vnímá). Nejde však o nějaké abstraktní „absolutní hodnoty“, ale spíše o hodnoty platné v určitém sociokulturním okruhu,
2. hodnoty obecně uznávané, ale subjektivně více či méně indiferentní. Ve svém společenském prostředí se člověk setkává s obecně uznávanými hodnotami, které však osobně nepřijímá, anebo jenom do určité míry. Zákonitě tak dochází k větším či menším disproporcím ve struktuře obecných a subjektivně

- akceptovaných hodnot. Vnější společenský tlak však může být takový, že donutí jedince to respektovat,
3. hodnoty subjektivně uznávané, ale současně osobně odmítané. Člověk oceňuje například určitý sportovní výkon nebo smělost, ale osobně jej tyto projevy nejen nepřitahují, ba má proti nim i jisté výhrady. Tyto hodnotové cíle a ideály mají tedy ráz „mimoosobních“ hodnot,
 4. hodnoty subjektivně akceptované, přitažlivé, popř. i vyjadřované. Jsou součástí vnitřních tlaků vlastní autoregulace, korespondují tedy s osobními potřebami, cíli, postoji i ideály. Všechny tyto subjektivní hodnoty však nemusejí být „obecně akceptované“. Nejde tedy o žádné absolutní, objektivní, poznané či vnucené společenské hodnoty, ale pouze o hodnoty přijímané daným subjektem. Subjektivní významnost se projevuje zvláště v jejich kvantitativním („nakolik“) a časovém („co dříve“) aspektu.

V rámci společenských hodnot dělí Wheelis a před ním i Dewey, Pearce, Ayres hodnoty na **institucionální** (mýty, to, v co společnost věří) a **instrumentální** (nástroje, které společnost používá k uskutečnění svých cílů), (Redlich, 1960, in: Masserman 1960). Rokeach (in: Bakalář, 1974) používá obdobného dělení:

1. hodnoty **instrumentální**, které se týkají způsobů chování, prostředků k dosahování cílů,
2. hodnoty **cílové** (terminální), které se týkají cílových stavů existence.

Toto rozdělení hodnot (na hodnoty instrumentální a cílové) převzal od M. Rokeache S. Schwartz, jehož hodnotový dotazník využívám ve své diplomové práci.

I.7.Charakteristika některých koncepcí a metod

zjišťování hodnot:

I.7.1. Maslowova teorie potřeb:

Americký psycholog A. H. Maslow, první prezident Společnosti pro humanistickou psychologii, zdůrazňoval nezbytnost nové, humanistické koncepce psychologie jako vědy, překonávající v americké psychologii dominující koncepci přírodovědnou, biologizující (Mikšík, 1999). Prohlašoval, že „lidská bytost je tvořivá, a že základními determinantami lidského jednání jsou hodnoty a intencionalita“ (Kratochvíl, 1997).

Stanovil pozoruhodnou *hierarchii potřeb* podle pořadí naléhavosti a podle pořadí, ve kterém se základní lidské potřeby projevují. Níže umístěné potřeby musí být dostatečně uspokojovány, aby se mohly uplatnit potřeby vyšší úrovně. Hierarchie postupuje zdola nahoru takto:

1. **fyziologické potřeby**, které zajišťují biologické přežití člověka jako organismu (potřeby potravy, spánku, tepla atd.),
2. **potřeby bezpečí a jistoty** (potřeba stability, spolehlivosti, potřeba vyhnout se ohrožení, potřeba silného ochránce atd.),
3. **afiliační potřeby** (potřeba lásky, sounáležitosti, potřeba být přijímán, milován atd.),
4. **potřeby uznání, úcty a sebeúcty** (potřeba být úspěšný, potřeba být druhými i sám sebou oceňován atd.),
5. **potřeby seberealizace** (potřeba naplnění svých předpokladů a možností růstu a rozvoje).

Uvedenou hierarchickou strukturu potřeb Maslow člení do dvou širších skupin. Na:

- I. **D-potřeby** (deficienty needs) – zajišťují biologické a psychické přežití jedince. Patří sem první čtyři skupiny potřeb.
- II. **B-hodnoty** (being values) – vedoucí k přesahování přítomnosti, přítomného stavu člověka a k jeho rozvoji ve směru dosahování cílů

nadosobních. Jsou reprezentovány pátou skupinou potřeb. „B-hodnoty jsou jakýmsi absolutními hodnotami, nejsou osobně zaměřené nebo sobecky egocentrické“ (Maslow, 1973).

Zatímco první čtyři potřeby lze označit jako **nedostatkové**, motivující k jednání, když organismu něco chybí a potřebuje to získat, je seberealizace potřebou **růstovou**, nesměřující k odstranění nějakého nedostatku a k vlastnímu uspokojení, ale k přesažení přítomného stavu a k nadosobním cílům.

Na podnět A. H. Maslowa zkonstruoval roku 1966 E. L. Shostrom **Osobnostní dotazník POI** (Personál Orientation Inventory – Dotazník osobnostní orientace), za účelem postihnout některých charakteristik osobnosti, které odlišují seberealizující lidi od „běžných, normálních“, nerealizujících se lidí. V dotazníku nalezneme 12 stupnic, s jejich pomocí můžeme rozlišit jedince, kteří dosáhli vysoké úrovně seberealizace.

I.7.2. V. E. Frankl a jeho pojetí hodnot:

V. E. Frankl, rakouský neurolog a psychiatr, je znám především jako autor specifické psychoterapie, tzv. **logoterapie**. Svůj přístup rozpracovává již od 20. let minulého století, a to na základě kritického, teoretického rozboru různých pojetí filozofické antropologie a psychoterapie a na základě rozsáhlých osobních zkušeností s pacienty v klinické praxi i s lidmi za mezních životních situací (Frankl sám přežil pobyt v celkem čtyřech koncentračních táborech za druhé světové války) (Balcar, 1995a).

„Logoterapie se soustřeďuje na smysl lidské existence i na lidské hledání tohoto smyslu. Podle ní úsilí nalézt smysl vlastního života je prvořadou motivační silou v člověku“ (Frankl, 1994). K naplnění konkrétního smyslu dochází aktualizací hodnot. Jestliže se člověk upne k nepravým hodnotám, nebo jestli utíká od odpovědnosti volby, ztrácí smysl svého života a rozvíjí se u něj existenční frustrace. Ta může vyústit v tzv. *noogenní neurózu*. Noogenní neurózy pramení v konfliktech mezi

rozmanitými hodnotami. Projevem tohoto typu neurózy je pochybnost o smyslu života.

Franklovo vymezení základních životních hodnot (Mikšík, 2001):

1. **Tvůrčí hodnoty**, které lze realizovat tvůrčí činností.
2. **Zážitkové hodnoty**, jež se uskutečňují v prožívání – jsou realizovány v přijímání světa, např. v ponoření se do krásy přírody nebo umění.
3. **Postojové hodnoty** realizované tím, jak se člověk staví k omezením života. „Možnost realizovat takové hodnoty postoje vzniká tehdy, kdykoli je člověk postaven proti osudu, vůči němuž může jít pouze o to, že ho bere na sebe, že ho nese; jak ho však nese, jak ho jako svůj kříž bere na sebe, že ho nese; o to jde. Jde o postoje jako statečnost v utrpení, důstojnost také ještě v záhubě a ztroskotání“ (Frankl, 1995).

U nás nejznámější a nejpoužívanější test týkající se nalézání a naplňování smyslu je **LOGO-Test**. Dotazník má verzi pro muže a žen. Obě varianty se skládají ze tří částí:

- 1.část obsahuje výčet 9 oblastí, které postihují zdroje hodnotového zakotvení člověka v životě. Zkoumaná osoba vyznačuje stupeň, v němž každou z 9 oblastí prožívá jako zdroj hodnot pro své životní cíle a snahy, a to tak, že vyjadřuje míru svého souhlasu či nesouhlasu s jednotlivými tvrzeními.
- 2.část obsahuje 7 položek, které vyjadřují nejčastěji nacházené prožitkové příznaky stavu existenciální frustrace. Zkoumaná osoba vyjadřuje výskyt jednotlivých příznaků a jeho četnost ve svém životě.
- 3.část má zčásti projektivní povahu. Vyžaduje ocenění předložených typů životního příběhu co do spokojivosti a dále stručné vyličení vlastního „životního příběhu“.

(podle Balcar, 1995b, Svoboda, 1999)

I.7.3. E. Spranger a Study of Values:

E. Spranger, německý psycholog, představitel duchovědné, rozumějící psychologie, vytvořil základní typy hodnotových orientací, které pojal jako „čisté“, ideální osobnostní vzorce.

Sprangerovská typologie hodnotových orientací (Mikšík, 2001):

Typ	Cíl	Hodnota
teoretický	poznání pravdy	poznání
ekonomický	obhajoba své vlastní existence	užitečnost
estetický	hledání harmonie	krása
sociální	konání dobra	láska
politický	ovládání druhých	moc
náboženský	překračování (překonávání) sebe sama	jednota

Allport tento model převzal od Sprangera, ale s tím rozdílem, že tyto hodnoty nepojal jako typologii lidí, ale jako systém, který vystupuje v životě člověka v rozdílném strukturálním zastoupení a s různou naléhavostí. Spolu s Vernonem a Lindzeyem vypracovali nástroj na měření, který sleduje s jakou relativní silou vystupuje každá z uvedených šesti hodnot v celostní hodnotové orientaci.

Tento test hodnot byl poprvé publikován v roce 1931, a pak v roce 1951 a 1960 s úpravami. Skládá se z 45 otázek týkajících se různých situací. V první části existují dvě alternativy pro každou otázku, v druhé části čtyři alternativy, celkem 120 otázek, tj. 20 pro každou hodnotovou orientaci. Byly vypracovány i normy podle pohlaví a pro různé profesní skupiny. Tento dotazník se má používat především v pedagogické, poradenské a výzkumné oblasti (Svoboda, 1999).

I.7.4. Morrisovo pojetí „základní životní cesty“:

V psychologii se často také používá inventář Ways to Live (do češtiny překládaný Způsoby života, popř. Cesty života). Ch. Morris, americký

psycholog a filosof, provedl rozsáhlý výzkum preferovaných způsobů života u národů po celém světě. Svůj inventář Ways to Live – Cesty života zadával vysokoškolákům. Ve své typologii vycházel z rozlišení tří osobnostních komponent (buddhistická, prométheovská a dionýsovská). Lidé se navzájem liší v relativní síle těchto komponent.

1. **Buddhistická cesta** – spočívá v tendenci či snaze účinně ovládat sám sebe a řešit utrpení mravním osvícením: překonáním smyslových žádostí, touhy po nesmrtelnosti a po úspěchu.
2. **Prométheovská cesta** – spočívá ve snaze či tendenci účinně zacházet se světem, přetvářet jej.
3. **Dionýská cesta** – spočívá v motivaci či tendenci realizovat svá aktuální přání požitků, oddávat se smyslové radosti ze života (Mikšík, 2001).

Kombinací komponent bylo sestaveno sedm hlavních kombinací, sedm cest života. Později pod vlivem nových výzkumů rozšířeno na třináct cest života. Sekundární faktorovou analýzou nálezů pak byly tyto cesty vymezeny, resp. diferencovány jako výsledek vzájemného vztahu čtyř bipolárních faktorů: dynamičnosti, socializace, řízení (ovládání), a odvahy (resp. troufalosti, dobrodružnosti) (Svoboda, 1999).

I.7.5. M. Rokeach a jeho The Value Survey:

Kanadský psycholog M. Rokeach se zabýval v 60. a 70. letech studiem hodnot. K hodnotám dospěl studiem postojů a systémů přesvědčení. Hodnoty považuje za centrálnější než postoje. Seznam vznikl vybráním hodnot (několika set) získaných z literatury, z autorových vlastních návrhů, návrhů 30 studentů psychologie a 100 dospělých spoluobytel města. „Vybrali jsme dlouhou řadu hodnot, abychom se pokusili reprezentovat celkové spektrum potřeb jedince na jedné straně a na straně druhé reprezentovat značně paralelní spektrum sociálních požadavků, kterými jsou

ve většině institucí jakékoliv společnosti požadavky obchodu a pokroku, generace po generaci“ (Rokeach, 1989, str. 779).

The Value Survey (do češtiny překládaný jako Test hierarchie hodnot) spočívá v uspořádání 18 cílových (terminálních) a 18 instrumentálních hodnot do hierarchie podle důležitosti jakou mají pro zkoumanou osobu. V první části jsou hodnoty cílové, představující žádaný konečný stav existence (např. pohodlný život, vnitřní harmonie, bezpečí národa). Ve druhém souboru jsou instrumentální hodnoty, představující žádaný způsob chování (např. odvážný, rozumový, pomáhající). Kromě názvu hodnoty je v závorce vždy uveden její stručný popis.

Rokeachův přístup je fenomenologický. Tento přístup nás vede ke zjištění představy, jakou má zkoumaná osoba o svých vlastních hodnotách, představy, které je ochotná sdělit.

I.7.6. S. H. Schwartz a jeho Hodnotový dotazník:

S. Schwartz, profesor na Hebrejské univerzitě v Jeruzalémě, vychází z Rokeachova hodnotového dotazníku a rozpracovává jeho pojetí transkulturního výzkumu. Hodnoty definuje jako „žádoucí transsituační cíle různé důležitosti, které slouží jako vedoucí principy v životě člověka“ (Schwartz, 1994). Schwartz vychází z předpokladu, že hodnoty jsou odvozeny ze tří univerzálních lidských požadavků – potřeby individua jako biologického organismu, požadavek koordinované sociální interakce a požadavek hladkého fungování a přežití společnosti. Z těchto tří univerzálních požadavků či nutností existence vyvodil deset motivačně odlišných typů.

Motivační typy:

Sebeřídění (Self-direction) – motivačním cílem definujícím tento typ hodnot je nezávislé myšlení a jednání, nezávislá volba, tvorba i zkoumání. Byl odvozen z potřeb kontrolovat, být dokonalý, z potřeby autonomie a nezávislosti. Ačkoli zůstal cíl typu nezměněn, do dotazníku byly použity položky jiné, které tento typ více sytí (tvořivost, svoboda, volící své vlastní cíle, zvidavý a nezávislý).

Stimulace – tento typ byl odvozen z předpokládané potřeby organismu zažívat rozmanité stimulující zážitky pro udržení optimální hladiny aktivace. Motivačním cílem je vzrušení, novost a proměnlivý život, v dotazníku je zastoupen položkami pestrý život, vzrušující život a odvážný.

Hédonismus – je odvozen z potřeby organismu uspokojit své potřeby. Motivační cíl hédonismu byl definován jako potěšení nebo smyslové uspokojení. Položky jsou těšící se ze života a požitek.

Úspěch - cílem pro tento typ je osobní úspěch; své schopnosti projevuje v souladu se sociálními normami. Hodnoty jsou ctižádostivý, úspěšný, schopný a vlivný.

Moc – za centrální motivační cíl Schwarz považuje dosažení sociálního statusu a prestiže a kontrolu a vládu nad lidmi i zdroji. V dotazníku je zastoupen hodnotami autorita, bohatství, vliv ve společnosti, chránící si svou pověst a společenské uznání.

Bezpečí – motivačním cílem je bezpečí, harmonie a stabilita ve společnosti, přátelských vztahů i sebe samého. Patří sem položky společenský pořádek, bezpečnost rodiny, bezpečnost národa, vzájemnost v poskytování, pocit sounáležitosti, čistotný a zdravý.

Konformismus – vyplývá z požadavku hladkého fungování společnosti. Hodnoty konformismu zdůrazňují sebeovládání v každodenní interakci (poslušný, sebekázeň, slušnost, vážící si rodičů a starších).

Tradice – motivační cíl tohoto typu může být vyjádřen pojmy respekt, věrnost a přijetím zvyků kultury či náboženství. V dotazníku mu odpovídají položky úcta k tradicím, pokorný, věřící, akceptující svůj životní úděl a umírněný.

Benevolence – ochrana a péče o dobro lidí, se kterými jsme často v osobním kontaktu, charakterizují tento typ. V dotazníku najdeme hodnoty ochotný k pomoci, loajální, odpouštějící, čestný, odpovědný, opravdové přátelství a zralá láska.

Universalismus – důležité je pochopení, porozumění a ocenění, tolerance a chránění dobra všech bytostí. Vztahuje se k položkám zralá láska, vnitřní harmonie, smysluplnost života a inteligentní.

Spiritualita – u tohoto typu o universalitě Schwartz (1994) pochybuje, protože si není jist, zda vychází z universálních lidských požadavků. Charakterizuje ho hledání smyslu života, zastupují ho položky smysl života, vnitřní harmonie, duchovní život, odpoutání se. Motivačním cílem je najít smysl a vnitřní harmonii transcending každodenní reality.

Ve své teorii předpokládal, že jednotlivé typy neexistují odděleně, ale spíše tvoří kontinuum na sobě závislých motivů. Celá struktura vykazuje organizaci kolem dvou bipolárních dimenzí. Jedna dává do protikladu důležitost „otevřenosti ke změně“ a „konservatismu“ (Openness to Change and Conservation value types). Na jedné straně zdůrazňuje tedy vlastní nezávislé myšlení a jednání a podporování změn (sebeřízení a potřeba

stimulace), na straně druhé submisivní sebeomezování, uchování tradic a ochranu stability (potřeba bezpečí, konformismus a respekt k tradicím).

Druhá dimenze rozlišuje mezi „egocentrismem“ a „sebetranscendencí“ (Self-Enhancement and Self-Transcendence). Zdůrazňuje tedy přijetí druhých lidí, zaměření na jejich dobro a rovnost (universalismus a benevolence) v protikladu k vlastnímu relativnímu úspěchu a dominanci nad jinými (potřeba moci a úspěchu). Hédonismus se váže jak k „otevřenosti ke změně“, tak i k „egocentrismu“ (Schwartz, 1994).

Hodnotový dotazník: (viz přílohy)

Na základě této teorie vytvořil S. Schwartz dotazník, který vychází především z práce M. Rokeache. Operacionalizoval hodnoty v co nejširším možném konceptuálním rámci – jako „guiding principles in my life“ (vedoucí principy mého života) (Schwartz, 1990, str. 23).

Dotazník obsahuje 56 hodnot (30 terminálních a 26 instrumentálních). Každá hodnota v dotazníku je stručně v závorkách vysvětlena. K daným hodnotám přiřazují respondenti číselné hodnocení (stupnice od -1 do 7; 7 = nejdůležitější, 3 = důležité, 0 = nedůležité, -1 = hodnoty protikladné k mým) dle důležitosti hodnoty jako vedoucího principu v jejich životě. Dotazník můžeme administrovat individuálně i skupinově. Doba administrace se pohybuje obvykle mezi 10 - 30 minutami. Kontrolujeme, jestli respondenti nepřeskočili nějakou položku, řeknou-li, že ji přeskočili schválně, nenaléháme na ně se žádostí o její vyplnění.

V praktické části mé rigorózní práce se zabývám hodnotovým systémem frekventantů dlouhodobých **sebezkušenostních výcviků v psychoterapii skupinově-komunitního typu**. Členové těchto výcviků pracují komunitním a skupinovým systémem (pouze psychoanalytický výcvik nevyužívá komunitní systém), a proto bych zde ráda stručně popsala pojetí a vývoj skupinové terapie a terapeutické komunity.

II. Vývoj skupinové terapie:

Za zakladatele současné skupinové psychoterapie je považován bostonský internista Joseph Hershey Pratt. Pratt v roce 1905 léčil pacienty s pokročilou tuberkulosou. Uvědomil si vztah mezi psychickým zdravím a fyzickým průběhem nemoci a začal léčit spíše člověka než nemoc. Naplánoval režim léčby, který zahrnoval návštěvy doma, vedení deníků pacienty a jednou týdně setkání skupiny asi 25 pacientů s tuberkulosou. V těchto třídách se kontrolovaly deníky, na tabuli byly veřejně zaznamenány váhové přírůstky a vypovídali zde úspěšní pacienti. Vyvinula se určitá soudržnost a vzájemná podpora, která se zdála prospěšná v boji proti depresi a osamění (Yalom, 1999).

Ve dvacátých a třicátých letech dělalo pokusy se skupinovými metodami několik psychiatrů. Adler uplatňoval skupinové metody v Evropě. V USA se v roce 1921 Lazell scházel se skupinami schizofrenních pacientů ve Washingtonu. O několik let později používal Marsh skupiny ke zmírnění širokého spektra klinických problémů včetně psychóz, psychoneuróz, psychofyziologických poruch a koktavosti. Tender používal v roce 1930 analytické skupinové metody u nepsychotických hospitalizovaných pacientů a Burrows a Schiller používali těchto technik při léčbě psychoneurotických ambulantních pacientů (Yalom, 1999). Moreno, který poprvé použil název „skupinová terapie“, uplatnil skupinové metody v psychodramatických skupinách dětí ve Vídni už v roce 1911 (Moreno, 1946).

Psychoanalytické pohledy ve skupinové psychoterapii využívali ve 30. letech Wolf a Schwarz. V jejich přístupu se lidé podrobovali individuální psychoterapii, sedíce ve skupině, a terapeuti poukazovali nejen na individuální přenos, ale i na jeho podobnosti u dalších členů skupiny. Slavson navázal na jejich zkušenosti při práci s rodiči nemocných dětí a zaměřil se na dynamickou projekci ve skupině. Také založil Americkou asociaci skupinové psychoterapie (Höschl et al., 2002).

Za druhé světové války se skupinové terapie využívalo především díky tomu, že individuální terapie vzhledem k obrovskému množství armádních psychiatrických pacientů nebyla uskutečnitelná.

V následujících desetiletích se skupinová terapie používala v různých klinických situacích a u různých klinických problémů. Zastánci různých terapeutických směrů zkoumali využití své teorie v rámci skupinové terapie (Yalom, 1999).

Přesto že se jednotlivé psychoterapeutické směry v mnohém shodují, každý psychoterapeutický směr prosazuje odlišné zásady skupinové terapie. Není cílem ani možností této práce tyto podobnosti či odlišnosti popsat, a proto se jimi nebudeme ani nemůžeme zabývat.

III. Terapeutická komunita:

Terapeutickou komunitu můžeme definovat v širším a užším slova smyslu. V širším slova smyslu Hartl (1997) definuje terapeutickou komunitu jako „organizaci léčby, v níž personál i pacienti vědomým úsilím vytvářejí otevřenými informacemi propojenou a koordinovanou skupinu se společným terapeutickým cílem; pacienti se zde stávají aktivními účastníky v terapii vlastní i v terapii spolupacientů, přenáší se na ně část zodpovědnosti za chod komunity i za léčebný proces. V užším slova smyslu jde o léčebnou metodu, v níž se využívá vlivu velké skupiny osob na jednotlivce.

Kratochvíl (1979) se s tímto rozdělením ztotožňuje a dále tuto definici rozvíjí: „Pacienti přestávají být pasivními konzumenty terapie a jsou vedeni k tomu, aby si vzájemně při léčení pomáhali. V oboustranné komunikaci nejde pouze o informace zdola, které by pomáhali terapeutovi diagnostikovat a léčit, ale i o využití vzájemných interakcí, vyjadřovaných pocitů a názorů k vzájemnému léčení pacientů. Vztah mezi personálem a pacienty by měl být rovnocenný. V rámci terapeutické komunity se může odehrávat široké spektrum terapie, od základní biologické terapie pro psychózy po intenzivní individuální či skupinovou psychoterapii.

V tomto komunitním společenství žijí po určitou dobu různorodí pacienti, a proto se komunita může stát určitým modelem reálné společnosti. Díky tomu pacient promítá do ostatních pacientů či terapeutů svoje vztahy,

problémy a konflikty ze svého běžného života. S tímto materiálem se dále terapeuticky pracuje. Pacient si může uvědomit, jak se chová, jaké jsou důsledky tohoto chování a může si vyzkoušet i jiné formy chování. „Toto pojetí využívá dynamické psychoterapie, zaměřené na náhled a emoční korektivní zážitek, ale také terapie behaviorální, využívající nácviku“ (Kratochvíl, 1979).

Hanzlíček (1977-1984) považuje výše zmíněnou definici komunity za neurčitou. Přiklání se k „terapii prostředím – to je využití prostředí, v němž je pacient hospitalizován, jako prostředku léčby. Jádrem terapeutické komunity je sociální učení. Hlavním účelem je žít a učit se spolu“.

Podle cíle dělíme skupinu na **občanskou, terapeutickou** a **výcvikovou**. Podle počtu skupin na komunitu **mnohoskupinovou**, kde jedna skupina zahrnuje všechny členy komunity, a komunitu **multiskupinovou**, která se skládá ze dvou či více skupin. (Hartl, 1997)

Slovo „komunita“ má ještě jeden význam. Používají ho jak pacienti, tak terapeuti k označení setkání všech nebo většiny pacientů s terapeuty v rámci léčebné komunity.

IV. Vzdělání v psychoterapii v České republice:

Pokud se člověk chce v České republice věnovat povolání psychoterapeuta, musí absolvovat tři základní složky psychoterapeutického vzdělání (*získání teoretických znalostí, sebezkušenostní výcvik a supervize*).

I zahraniční terapeuti zdůrazňují nutnost podstoupit tyto tři podmínky psychoterapeutického vzdělání. Podle Battegeye (1973) by měl adept psychoterapie absolvovat nejprve cvičnou analýzu, poté zážitkovou výcvikovou skupinu, a nakonec před vlastní praxí, by měl působit v roli koterapeuta, posléze následuje fáze supervize a teprve jako poslední stadium navrhuje výuku teorie. Podle Yaloma (1999) by se mělo začít pozorováním zkušeného terapeuta, potom by se mělo pokračovat vlastní terapií a zážitkovou skupinou a nakonec následuje vlastní terapeutická práce a supervize.

V ČR mezi povinné podmínky nepatří pozorování zkušeného terapeuta, ale jistě mnoho budoucích terapeutů tuto zkušenost má z praxe, kterou může získat v průběhu studia psychologie či psychiatrie. I roli koterapeuta je u nás možné zažít, když začínající terapeut vede skupinovou terapii ve dvojici se zkušenějším kolegou.

Nyní bych se podrobněji věnovala výše zmíněným jednotlivým částím psychoterapeutického vzdělání.

1. **Získání teoretických znalostí** – spočívá v získání základních teoretických východisek a poznatků různých psychoterapeutických přístupů a metod a v zevrubném seznámení se s tím přístupem, ve kterém se adept psychoterapie vzdělává. Podle Petersena (1973) „by teoretické informace měly být podávány pouze po prvním stupni působení, tj. pouze poté, co kandidát začal být skupinově zapojený v zážitkové skupině. Teorie dodává nezbytné intelektuální zázemí k emocionálnímu formativnímu procesu, ale může tvořivý proces narušit, jestliže přišla příliš brzy.“

2. **Sebezkušenostní výcvik** – tato část bývá zpravidla nejdelsí. Znamená zažít psychoterapeutický proces v roli pacienta. U budoucího psychoterapeuta má dojít k prohloubení sebepoznání, rozvinutí schopnosti empatie a posílení integrity osobnosti. Adept psychoterapie má odhalit svá „slepá místa“, což zmenší nebezpečí, že je bude vnášet do terapie.

V podkapitole o výcviku v psychoterapii Yalom zdůrazňuje, že výcvik ve skupinové psychoterapii je nezastupitelný a nelze ho nahradit pouhým studiem, neboť každý kdo podstoupí výcvik, si musí v první řadě uvědomit „sílu skupiny, její schopnost uzdravovat i ranit, co znamená otevřenost, jak těžké je dát druhým nahlédnout do soukromého života, do svých fantazií, pocitů křivdy, nepřátelství a zvláště do svých něžných citů.... poučí se o roli vedoucího tím, že si uvědomí svou vlastní závislost na něm a svoje nereálné představy o jeho moci a znalostech“.

K výkonu své profese terapeut především používá svou vlastní osobnost. Proto je nezbytné, aby odhalil svou protipřenosovou reakci, která

může být založená na jeho zkreslené percepci, jeho pocitech a fantaziích, které do procesu terapie vnáší. Pokud terapeut nemá náhled na svoje motivy, může se např. vyhýbat konfliktům či je naopak zostřovat.

Protože práce psychoterapeuta klade na osobnost specifické nároky, je nutné, aby **výběr adeptů** psychoterapie byl prováděn pečlivě a zodpovědně a zohledňoval určité faktory.

Podle Skály (1993) by uchazeči měli prokázat především altruistickou motivaci, emoční stabilitu, toleranci psychosociální zátěže a otevřenost k lepšímu sebepoznání. Podobné faktory požaduje také Petersen (1973): značné afektivní a sociální schopnosti, schopnosti sebereflexe a emocionální stability. „Labilní jedinci, kteří jsou psychicky příliš zranitelní a senzitivní, s nezpracovanými vnitřními konflikty nebo neurotickými symptomy, mají sklon zneužívat instituci výcviku k vlastní terapii, což blokuje práci ostatních“.

Vymětal (1992) navíc zdůrazňuje toleranci, empatii a akceptaci druhých. Podle Eise (1978) „psychoterapeut musí být pro svou práci osobnostně připraven, aby se stal ve výcvikové interakci vhodným modelem pro identifikace pacientů; dále by měl být řečově pohotový a měl by se umět na skupině chovat odpovídajícím způsobem, aby vhodně pracoval s pacientovým strachem, frustracemi, zábrany, zmatky apod. Měl by to být emocionálně zralý člověk se smyslem pro realitu a měl by mít odpovídající životní filosofii. Měl by mít intuici, která mu pomůže ve vhodném okamžiku navázat s pacientem smysluplný terapeutický kontakt. O psychoterapeutovi se předpokládá, že má nejen schopnost vcítění, ale také schopnost potřebné distance, a že vládne schopností frustrační tolerance.“

I přes náročnost výběru však podle Skály (1993) pouze polovina absolventů výcviků dosáhne požadované úrovně. K podobnému závěru dochází i Corsini (1957), který uvádí, že někteří lidé, ač dobře trénovaní, se nezdají mít dostatečný zájem nebo kapacitu k profesi psychoterapeuta, zatímco jiní se staví k psychoterapii zaníceně a horlivě. Mearns (1999) považuje za ideální případ možnost seznámit adepty prostřednictvím jejich účasti např. na simulovaných skupinách supervize či osobnostního rozvoje

s daným směrem natolik, že budou o své účasti ve výcviku s to se odpovědně rozhodnout sami.

3. **Supervize** – jde o prezentování vlastní psychoterapeutické práce zkušenějšímu kolegovi, což má pomoci psychoterapeutovi odhalit, proč si s určitými pacienty neví rady. Může probíhat *individuálně*, *skupinově* či formou *balintovských skupin*. Na rozdíl od kasuistických seminářů se „balintovské skupiny“ především zaměřují na vztah terapeut – klient, zejména jeho emoční a motivační složky včetně různých přenosových a protipřenosových mechanismů, které mohou ovlivňovat léčbu“ (Kratochvíl, 1997). Bez soustavné supervize a hodnocení může dojít k tomu, že původní chyby se mohou posilovat jednoduchým opakováním.

Podle Eise (1995) úkolem supervizora je:

1. upozornit supervidovaného na mezery v porozumění pacientovi, skupiny nebo rodiny,
2. upozorňovat na přenosy ze strany pacienta, skupiny nebo rodiny,
3. upozorňovat supervidovaného na chyby v technice,
4. posoudit pracovní návyky a vědomosti supervidovaného,
5. doporučit vhodnou a odpovídající nápravu.

Carifio a Hess (1987, in: Hawkins, Shohet, 2004) uvádějí vlastnosti „ideálního supervizora“: empatie, porozumění, bezpodmínečně kladné přijetí, kongruence, upřímnost, vřelost, sebeodhalování, flexibilita, zájem, pozornost, investování, zvědavost a otevřenost.

Marlinová (1995) popisuje určité charakteristiky, které vytvářejí optimální podmínky v supervizi:

1. supervizor by měl akceptovat tu úroveň znalostí a zkušeností, kterou student má, když k němu přichází, a neměl by od něho očekávat výkony, kterých není ještě schopen. „Z mé zkušenosti je proto na začátku lépe se zaměřit na pacienta a jeho problémy a pomáhat prohlubovat studentovo porozumění pacientovým problémům a latentnímu obsahu jeho komunikací“,

2. supervizor by měl pomáhat vytvořit ovzduší vzájemné spolupráce. Na začátku se mohou probrat cíle a účel supervize, které se mohou postupně měnit a prohlubovat. Pokud student vychází z vlastních potřeb, pocitů a myšlenek o svém pacientovi a terapeutickém procesu, může být v supervizi aktivnější, otevřenější a získat více náhledu,
3. supervizor by měl pomáhat studentovi dosáhnout větší otevřenosti a sdílnosti. Může např. se studentem sdílet nějakou svou přenosovou nebo protipřenosovou reakci z vlastní práce v terapii,
4. podpora supervizora je důležitá na začátku i v průběhu supervize. Supervizor by měl poukazovat také na studentovy schopnosti a pozitivní aspekty jeho práce s pacientem,
5. supervizor by měl pomáhat studentovi k tomu, aby se ve své práci s pacienty uvolnil a učil se pozorovat a reflektovat neverbální reakce a postoje svých klientů. Současně by měl pomáhat i v tom, aby se student naučil reflektovat a pozorovat své vlastní pocity a reakce vůči pacientovi.

V. Historie sebezkušenostních výcviků v psychoterapii v České republice:

Přestože totalitní systém komunistického Československa nepodporoval rozvoj psychoterapie (pravděpodobně díky tomu, že úkolem psychoterapie je zejména snaha o podpoření svobodného projevu člověka), v 60. letech vznikají první snahy o zavedení sebezkušenostních výcviků v psychoterapii.

V 60. letech v hluboké ilegalitě přežívala v Praze psychoanalytická skupina, která také prováděla výcvik (později mezinárodně uznáný) pro omezený počet zájemců, z nichž někteří se později připojili k systému SUR (instituce pořádající sebezkušenostní výcviky v psychoterapii, pozn. autorky) (Wigfall, 2001).

V roce 1968 se uskutečnil týdenní praktický zážitkový výcvik v dynamické skupinové terapii s využitím systému lobečské komunity,

zahájený Knoblochem, který pak pokračoval pod vedením Mrázka, Junové a Břicháčkové dalších osm let (Kratochvíl, 1997).

V.1. Systém vzdělávání v psychoterapii SUR:

Nejznámějším typem výcvikových komunit byl tzv. **SUR**, který funguje dodnes a stále se rozvíjí. Protože v praktické části mé rigorózní práce sleduji hodnotový systém členů sebezkušenostního výcviků typu SUR, nastínila bych zde vývoj a teoretické zázemí tohoto systému.

J. Skála v článku SUR a supervize (1995) popisuje počátky zážitkově orientovaných výcvikových komunit. „V roce 1967 jsme začali s Urbanem a Rubešem pracovat na tom, z čeho se postupně vyvinul československý model ve vzdělávání v psychoterapii, tzv. SUR (S – Skála, U – Urban a R – Rubeš, pozn. autorky). Nabízeli jsme lékařům, psychologům, ale později i středním zdravotním pracovníkům včetně sociálních pracovníků, pedagogům a dalším zájemcům pětiletý experienciální program vzdělávání v psychoterapii. Jeho účastníci byli zařazeni do jedné ze tří devítičlenných skupin, které tvořily výcvikovou, kvaziterapeutickou komunitu.“ Tato první komunita probíhala v letech 1968 – 1972.

V případě SUR byl výcvikový program značně originálním produktem, syntézou různých teorií založených na klinické zkušenosti. Vlivy, které je možné vystopovat, jsou eklektické a často nezřetelné. V podstatě SUR vycházel z oblasti „zakázané“ dynamické psychiatrie. K. Kalina (současný místopředseda SUR, lékařský ředitel sdružení SANANIM a vedoucí psychoterapeutického centra pro drogové závislosti) zde vidí shodu s teoriemi Irvina Yaloma ve vztahu k „psychodynamické“ psychoterapii, stejně jako zvažuje nepřímý vliv profesora Knoblocha, který v 50. a 60. letech založil dvě střediska psychoterapie pro neurotické pacienty¹, založené na myšlence terapeutické komunity a praktikující „dynamickou skupinovou psychoterapii“ (Knobloch, který koncem 60. let emigroval do

¹ Rehabilitační odbočka v Lobči, která již zanikla, a Denní sanatorium Horní Palata, dnes součást Všeobecné fakultní nemocnice v Praze (vysvětlivka K. Kaliny).

Kanady, svůj přístup později nazval „integrativní psychoterapie“). Je velmi dobře možné, že Lobeč a Horní Palata do jisté míry sloužily jako inspirativní model pro SUR (Wigfall, 2001).

Každý z organizátorů pak střídavě zahajoval vlastní komunitu s dvojicemi pečlivě vybraných lektorů („rodičů“) pro každou ze tří skupin. V 70. letech si adept psychoterapie mohl vybrat mezi subsystémem S nebo U nebo R. Tyto komunity SUR měly a mají řadu společných prvků, tj. pětiletou délku výcviku, stohodinový roční program ve formě týdenního a víkendových setkání, práce s deníkem apod.“ (Skála, 1995).

Podle statistiky J. Skály si komunitní otcové vychovali patnáct pokračovatelů, výcvikem v 80 komunitách prošlo na 1900 frekventantů, kteří pomohli 10 000 klientů. V současné době pracuje deset vedoucích komunit, v nichž je zapojeno 55 vedoucích komunit a skupin (Hartl, 1997). Tyto údaje se vztahují k roku 1997, proto je samozřejmé, že v roce 2006 budou čísla zase o něco vyšší (bohužel mi není k dispozici aktuálnější statistika).

Výcvikový program se stále vyvíjí. Dynamicko-analytická orientace se poněkud rozptyluje, jak program přijímá multidisciplinární přístup k výcviku. Také se rozvětvil do nových oblastí, například arteterapie (Wigfall, 2001).

SUR jako výcvikový institut je jedním z osmi institutů, které u nás provádějí komunitní výcviky „typu SUR“. Dalšími jsou v současné době: VIAP – Vzdělávací institut aplikované psychologie, Pražský psychoterapeutický institut, Skálův institut, brněnský BIP (Brněnský institut psychoterapie), plzeňská Epoché, olomoucký IPIPAPP, příp. Psyché Jitky Lakomé (Šimek, 2003).

V současné době kromě výcviků „typu SUR“ jsou organizovány výcviky jednotlivých psychoterapeutických škol (např. výcviky v gestaltistické, analytické, psychoanalytické, daseinsanalytické psychoterapii i výcviky PCA – Rogersovského přístupu).

V praktické části této rigorózní práce se zabývám mapováním hodnotového systému frekventantů psychoanalytického a analytického výcviku v psychoterapii a proto bych ráda tyto směry podrobněji přiblížila.

VI. Psychoanalytická psychoterapie:

Zakladatelem psychoanalytické teorie byl S. Freud. Byl přesvědčen, že základní hybné síly motivující osobnost jsou *Eros* (život a sex) a *Thanatos* (smrt a agrese). Tyto komplementární síly jsou instinkty a vycházejí z tělesné podstaty organismu člověka, ale vyjadřovány jsou pomocí fantazie, přání, pocitů a myšlenek. Nejprůměji se odrážejí v chování. Jedinec neustále touží po okamžitém uspokojení sexuálních a agresivních pudů. Požadavek okamžitého uspokojení vede nevyhnutelně ke konfliktům se společenskými pravidly. Jedinec si tedy musí vytvořit obranné mechanismy, které zabrání nekontrolovatelným projevům sexuálního a agresivního pudu (Prochaska, 1999).

Jádrem osobnosti je podle Freuda *nevědomý konflikt* mezi sexuálními a agresivními pudy, společenskými pravidly a obrannými mechanismy. Když nevědomé konflikty zesílí a výsledné obranné mechanismy se stanou příliš omezujícími, objeví se neurotické symptomy. Každá osobnost má základ v nevědomých konfliktech, lidé se však liší podle jednotlivých pudů, pravidel, úzkostí a obran, které se v konfliktu vyskytují. Rozdíly závisí na životním stadiu, v němž ke konfliktu dochází.

Orální stadium: během prvních 18 měsíců života se dětské sexuální touhy soustředí do oblasti úst. Dítě může zůstat fixováno v tomto stadiu, pokud je deprivované nebo pokud jsou rodiče k němu příliš shovívaví. Fixace vede ke vzniku orální osobnosti s následujícími bipolárními rysy: optimismus/pesimismus, naivnost/podezíravost, domýšlivost/sebeznevažování, manipulativnost/pasivita, obdiv/závisť.

Anální stadium: ve věku 18 měsíců až 3 let je pro dítě nejsilnějším zdrojem potěšení oblast konečníku. Bipolární rysy osobnosti vznikající na základě fixace v tomto stadiu jsou: lakomost/rozhazovačnost,

uzavřenost/expanzivnost, tvrdohlavost/povolnost, pořádkumilovnost/nepořádnost, úzkostlivá pečlivost/nečistota, dochvilnost/liknavost, preciznost/povrchnost.

Falické stadium: od 3 do 6 let se sexuální touhy soustředí na oblast genitálií. Pokud dojde k fixaci v tomto stadiu vytvářejí se tyto bipolární rysy: domýšlivost/sebenenávisť, pyšnost/skromnost, stylizovanost/otevřenost, koketnost/stydlivost, společenskost/izolovanost, neomalenost/ostýchavost.

Stadium latence: Freud vnímal období latence jako období klidu mezi pregenitálním a genitálním obdobím.

Genitální stadium: genitální osobnost je ideálem, kterého nedosáhne žádná osobnost, aniž by prodělala úspěšnou analýzu (Prochaska, 1999).

V klasické psychoanalytické psychoterapii terapeut pracuje *metodou volných asociací*, tzn., že pacient je požádán, aby říkal vše, co mu přijde na mysl. Terapeut také využívá čtyři základní metody: *konfrontace, objasňování, interpretování a propracování*. Pomocí těchto metod se jak terapeut tak pacient zaměřují na pacientovy vnitřní konflikty mezi pudy, úzkostí a obranami. Analytik si musí dávat pozor, aby pacientovy pudy neodkryl příliš brzy. Pacient by buď ukončil předčasně terapii, nebo by dokonce mohl prožít psychotickou zkušenost. Úzkost člověka upozorňuje na nutnost zesílení odporu v okamžiku, kdy se pacient přibližuje k nebezpečným asociacím. *Obrany* či *odpor* zabírají polovinu psychoanalytické práce.

Pomocí *přenosu* pacient přenáší pudy, pocity a obrany, které se v minulosti objevovaly k významným lidem, na analytika. Prožívání přenosových reakcí není samo o sobě léčebným procesem, jelikož základ přenosu je nevědomý. Právě analýza či přeměna nevědomého obsahu přenosových reakcí na obsah vědomý je při terapii nejdůležitější. Analytik si musí uvědomovat své *protipřenosové* reakce, které vyjadřují analytikovy touhy učinit z pacientů objekty, které by uspokojovaly jeho vlastní infantilní touhy (Prochaska, 1999).

Dále bych zde stručně nastínila hlavní alternativy klasické psychoanalýzy:

Ego psychologie – Freud předpokládal, že ego získává veškerou energii z id, naproti tomu ego psychologové (Freudová, Erikson, Rapaport, Hartmann) tvrdí, že existují procesy ego, např. paměť, vnímání a motorická koordinace, které jsou vrozené, a že mají energii na id nezávislou. Primární hybnou silou při vývoji osobnosti je snaha ego o adaptaci a ovládnutí objektivní reality.

Úsilí ega o adaptabilitu pokračuje i po prvních pěti letech života. To znamená, že pozdější životní stadia jsou při vývoji osobnosti a psychopatologie stejně důležitá jako stadia raná. Proto se ego analytici zaměřují v terapii jak na raná, tak na pozdější vývojová stadia. Avšak ego analytický proces se podobá klasické analýze délkou a intenzitou terapie a používáním volných asociací, přenosu a interpretací (Prochaska, 1999).

Interpersonální psychoanalýza – nejznámějším představitelem je H. S. Sullivan, který dospěl k přesvědčení, že máme-li porozumět psychopatologii, nemůžeme za zkoumaný celek považovat jednotlivce. Lidé jsou vždy a všude neoddělitelní od svého interpersonálního pole. Individuum žije v neustálé interakci s ostatními. V Sullivanově pojetí analytik aktivně zkoumá interakce; podstatné skutečnosti se samy neobjeví, protože pacient nevědomky vynechává to nejdůležitější. Podle Sullivana úzkost významně ovlivňuje člověka v utváření své zkušenosti a interakce s druhými. U novorozence se střídají stavy pohody a napětí, při nichž se dožadují pozornosti potřeby nejrůznějšího druhu. Sullivan těmto potřebám říká *integrující tendence*, protože svou podstatou připoutávají lidi k sobě oboustranně uspokojujícím způsobem. Tyto potřeby uspokojení vyvolávají reciprocitu u druhých po celý lidský život (Mitchell, Blacková, 1999).

Teorie objektních vztahů – teoretici objektních vztahů (Kernberg, Winnicott, Bowlby) vyzdvihují význam vztahů mezi Já (self) a objekty, které jsou podle nich hlavním principem ovlivňujícím lidský život. Objektívní vztahy jsou intrapersonálními strukturami, které jsou ovlivněny ranými interpersonálními vztahy a samy významně ovlivňují interpersonální vztahy vznikající později (Prochaska, 1999).

Kernberg se zabýval internalizací vztahů ve vývoji jedince. Sleduje, jak rané představy o sobě (self) a o jiných objektech (o objektech) a s nimi spojené afekty přispívají k vývoji normálních i patologických osobnostních

struktur. Především se zaměřil na porozumění tzv. *hraniční osobnosti*. Z hlediska psychologie objektních vztahů v pojetí Kernberga a dalších analytiků jde o nespecifické známky slabosti ega, nedostatečné ovládnutí impulzů a nedostatečnou sublimaci, o převahu primárně procesuálního myšlení, které se řídí představami a principem slasti a ignoruje zákony logiky, a o přítomnost specifických primitivních obranných mechanismů, k nimž kromě popírání vnější skutečnosti, primitivní idealizace a znehodnocování patří především štěpení a projektivní identifikace. V léčbě těchto pacientů navrhl Kernberg postup, který využívá aktivní konfrontaci pacienta s obranami, zejména se štěpením (Kratochvíl, 1997).

Selfpsychologii rozvinul H. Kohut. Zaměřil se na pochopení tzv. *narcistické osobnostní patologie*, pro níž jsou příznačné poruchy sebehodnocení a neschopnost mít hodnotné vztahy s jinými lidmi. Kohut se domnívá, že namísto neúspěšných pokusů o odstraňování jejich narcismu je naopak třeba jejich sebelásku posílit, aby o sobě nemuseli ztrácet dobré mínění a vnímat jiné lidi jako rušivé činitele. Cílem terapie je objevit a posílit zárodky ambicí a ideálů, podpořit vytváření osobní autonomie a také empatii, tvořivost a smysl pro humor (Kratochvíl, 1997).

Příčinou tohoto osobnostního vývoje je absence blízkosti, empatického porozumění a ocenění od rodičů v dětství spolu s absencí rodičovské postavy, kterou by si mohli idealizovat. Pokud se mu toho nedostane, přenesou se tyto neuspokojené potřeby i do dospělosti. V terapeutické situaci se to opakuje, a proto vytváří narcistická osobnost dva druhy *přenosu*: *zrcadlicí*, oživující velikášské pojetí sebe s potřebou obdivu a se sebeděním, a *přenos idealizující*, v němž je terapeut idealizován tak, aby se s ním pacient mohl identifikovat (Kratochvíl, 1997).

VI.1. Sebezkušenostní výcvik v psychoanalytické psychoterapii:

ČSPAP (Česká společnost pro psychoanalytickou psychoterapii) poskytuje výcvik zájemcům o psychoanalytickou psychoterapii tak, aby absolventi výcviku

mohli tuto terapii vykonávat. Zároveň Společnost garantuje odbornou úroveň svých řádných členů a poskytuje jim profesní zázemí.

Cílem výcviku je získat pevné teoretické zázemí v psychoanalytické teorii a osvojit si praktické dovednosti v psychoanalytické psychoterapii. Výcvik proto obsahuje teoretickou, zkušenostní a supervizní část a trvá několik let. Absolventům zprostředkovává hlubší porozumění lidské psychice (své vlastní i pacientů/klientů) a poskytuje ucelený pohled na procesy probíhající mezi pacientem/klientem a terapeutem na vědomé i nevědomé úrovni.

Výcvik v psychoanalytické psychoterapii se děje prostřednictvím orgánů ČSPAP - Institutů psychoanalytické psychoterapie jednotlivých sekcí. Dle profesního zájmu je možné si zvolit buď výcvik v individuální psychoanalytické psychoterapii, skupinové psychoanalytické psychoterapii (popř. skupinové analýze), a výcvik v psychoanalytické psychoterapii dětí a dospívajících. V současné době probíhají přípravy pro vznik čtvrté sekce - psychoanalytické párové a rodinné psychoterapie. Všechny výcviky v rámci IPP ČSPAP jsou akreditovány pro oblast zdravotnictví a jejich absolventi (při splnění všech ostatních právních podmínek) jsou oprávněni vykonávat psychoterapii v tomto odvětví.

Vedle výcviku psychoterapeutů ČSPAP seznamuje se svou prací i širší odbornou veřejnost. Vydává revue Psychoanalytická psychoterapie a pořádá odborné akce (www.cspap.cz)

VII. Analytická psychoterapie:

C. G. Jung začal pracovat jako psychiatr na psychiatrické klinice v Curychu vedenou E. Bleulerem. V počátcích své kariéry se seznámil s Freudovými přístupy a s Freudem se osobně spřátelil. Stal se jednou z vedoucích postav mezinárodního psychoanalytického hnutí, nakonec se však s Freudem odborně i osobně rozešel a dospěl k vlastnímu pojetí lidské psychiky, které je označováno analytická psychologie, popř. psychoterapie (Kratochvíl, 1997).

Jedním z nejvýznamnějších přínosů je *Jungova typologie*. Jung rozdělil lidi na dva základní typy podle zaměření životní energie (libida). Pokud je tato energie zaměřena dovnitř, na subjekt, jedná se o *introvertní zaměření* osobnosti, pokud

navenek (na objekt, okolí) mluvíme o *extrovertním zaměření* osobnosti. Jung také rozlišil čtyři psychické funkce: dvě *racionální* – myšlení a citění a dvě *iracionální* – čítí a intuici. Racionální a iracionální funkce se vzájemně doplňují; je-li někdo vědomě racionální, je současně nevědomě iracionální, a naopak. Rozlišení uvedených funkcí je nutné, protože určují varianty obou základních typů, introverze a extroverze (Nakonečný, 1993).

Dalším významným přínosem, který Jung přinesl do oboru psychologie a psychoterapie, je *metoda asociačního experimentu* jako prostředku k odkrývání nevědomých komplexů. Komplex je nevědomý a do značné míry osamostatněný soubor představ a tendencí. Je-li silně afektivně nabitý, může dokonce převládnout v usměrňování psychické činnosti. Z hlediska Já jsou čtyři možné vztahy ke komplexu: naprostá neznalost jeho existence, identifikace, projekce a konfrontace. Pouze konfrontace může vést k plodnému vyrovnání se s komplexem (Kratochvíl, 1997).

V praktické práci s pacientem viděl Jung první úkol psychoterapie v objasňování nevědomých souvislostí. Psychoterapie postupuje v sedmi stupních, které zahrnují:

1. snížení prahu vědomí, aby se mohly vynořovat obsahy nevědomého,
2. vynořování obsahů nevědomí ve snech a představách,
3. zachycení a uchování těchto obsahů ve vědomí,
4. prozkoumání a pochopení smyslu jednotlivých obsahů,
5. začlenění tohoto smyslu do celkové situace jedince,
6. přivlastnění a zpracování nalezeného smyslu,
7. organické včlenění problému do celkové psychiky pacienta (Jacobi, 1992).

Podstatnou součástí analytické psychoterapie je analýza snů. Na rozdíl od Freuda chápal Jung sny jako přirozené spontánní nezahalované vyjádření nevědomých procesů. Potíže při jejich výkladu jsou způsobeny symbolickým vyjádřením snů. Většina snů má podle Junga kompenzační funkci, pomáhají dostat z nevědomí to, co ve vědomí chybělo. Jung, na rozdíl od Freuda, k výkladu snů metodu volných asociací používal velmi zřídka. Dával přednost tzv. *metodě amplifikace*, která spočívala v rozšiřování a obohacování snového obsahu všemi příbuznými, podobnými a analogickými obsahy (Jacobi, 1992). Kromě výkladu snů je součástí psychoterapeutické práce také využívání *aktivní imaginace*, kdy si má

pacient vyvolat nějaký dojem, snovou představu nebo fantazii, soustředit se na ni a nechat ji rozvíjet (Kratochvíl, 1997).

Jung také rozpracoval pojem nevědomí, k osobnímu nevědomí připojil ještě pojem *kolektivní nevědomí*, které podle něj obsahuje zkušenosti celého lidstva a jeho kultury, předané každému jedinci. Charakteristické obrazy či vzorce, v nichž se tyto zkušenosti vyjadřují, nazval *archetypy*. Jsou to pravzory pocitů a poznání a pravzory lidské existence vůbec. K významným archetypům patří persona (maska, role, kterou se jedinec prezentuje na veřejnosti), stín (soubor primitivních impulzů, ale i spontaneity a tvořivosti), anima (ženské prvky v mužské psychice), animus (mužské prvky v ženské psychice) a self (celost a integrace osobnosti) (Kratochvíl, 1997).

Podle Junga není vývoj osobnosti rozhodnut už v dětství, ale pokračuje během celého života. První polovina života je zaměřena navenek a jejím úkolem je socializace (stát se společenským člověkem), druhá polovina by měla být spíše zaměřena dovnitř a měla by směřovat k integraci všech vědomých a nevědomých složek osobnosti, kterou Jung nazývá *individuace*. Člověk se má stát sebou samým (Kratochvíl, 1997).

Pomoc při procesu individuace je podstatnou součástí terapeutické práce. Jung využíval při své terapeutické práci metody odreagování, interpretace, podporu i výchovné působení, analýzu snů a aktivní imaginaci, kreslení i pohybové techniky. Od terapeuta Jung požaduje, aby se vcíťoval do tajemství nemocného. Domnívá se, že i zdánlivě nepochopitelné chování a bludy schizofreniků jsou reakcemi na lidské citové problémy a mají smysl (Kratochvíl, 1997).

VII.1. Sebezkušenostní výcvik v analytické psychoterapii:

Výcvikový program v analytické psychologii akreditovaný pro práci ve zdravotnictví (analytická psychologie je dnešní podobou psychoterapeutického přístupu vycházejícího z C. G. Junga, rozvinutá jeho následovníky a otevřená dalším hlubinným směrům a školám, např. moderní psychoanalýze) zajišťuje Česká společnost pro analytickou psychologii (dále ČSAP).

ČSAP je kolektivním členem Mezinárodní asociace analytické psychologie, jejím dlouhodobým cílem je založení institutu analytické psychologie se samostatnými výcvikovými a výukovými právy v České republice.

Cílem programu je uvedení do problematiky psychoterapeutického přístupu k člověku, jeho patologii i možnostem. Základy psychoterapie rozvíjí dále analyticko-psychologickou metodou, seznamuje s jungovským přístupem k problematice. Rozšiřuje zkušenost a dovednost zacházení s nevědomým materiálem, symboly, komplexy, archetypy, sny, imaginacemi, přenosem a protipřenosem.

Program je čtyřletý. Účastníci se scházejí mimo prázdniny jedenkrát za čtrnáct dní k odpolednímu regionálnímu semináři (paralelně Brno a Praha), minimálně čtyřikrát ročně k víkendovému společnému semináři. ČSAP vypisuje také mimořádné semináře zaměřené na další specifická témata. Lektory většiny společných a mimořádných seminářů jsou renomovaní zahraniční jungovští analytici.

Semináře mají svou teoretickou část, stálou součástí je skupinová supervize, někdy je obsažena i část skupinové sebezkušenosti. ČSAP zprostředkovává kontakty na individuální, popř. skupinovou sebezkušenost i supervizi.

Celkový počet požadovaných sebezkušenostních hodin je 500. Minimálně 50 hodin musí být absolvováno individuálně u jungovského analytika nebo předsednictvem ČSAP pověřeného terapeuta. Výcvikové psychoterapeutické skupiny jsou vedené analyticko-psychologickým výcvikovým terapeutem a koterapeutkou.

Do programu jsou přednostně přijímáni zájemci s ukončeným vysokoškolským vzděláním souvisejícím s psychoterapeutickou profesí, dále ti, kteří již pracují s klienty (www.sweb.cz/cgjung).

PRAKTICKÁ ČÁST

I. Vymezení problému:

Protože psychoterapeut k výkonu své profese využívá především svoji osobnost (jejíž významnou složkou je hodnotový systém), je nezbytné, aby si osvojil v rámci sebezkušenostního výcviku v psychoterapii náhled i na svoje hodnoty. Psychoterapeut svým hodnotovým systémem do určité míry ovlivňuje změnu hodnotového systému klientů, čehož by si měl být vědom. I z tohoto důvodu je jistě podnětné zabývat se hodnotovým systémem jak samotných psychoterapeutů tak frekventantů dlouhodobých sebezkušenostních výcviků v psychoterapii.

Cílem našeho výzkumu, který rozšiřuje výzkum z diplomové práce (Obrhelová, 2004), je zmapování hodnotového systému frekventantů dlouhodobých sebezkušenostních výcviků v psychoterapii (psychoanalytického, analytického a typu SUR) a porovnání jednotlivých hodnot s hodnotami psychoterapeutů, kteří již sebezkušenostní výcvik absolvovali a aktuálně vykonávají profesi psychoterapeuta. Také jsme chtěli porovnat výsledky výzkumu z diplomové práce s výsledky tohoto výzkumu. Nešlo nám o vyvrácení či potvrzení jednotlivých předpokladů či hypotéz, spíše o zodpovězení jednotlivých otázek, které nás napadaly.

Zajímalo nás, jaké hodnoty jsou pro členy jednotlivých skupin důležité nebo naopak nedůležité.

Zajímalo nás, jaké motivační typy jsou pro členy jednotlivých skupin důležité nebo naopak nedůležité.

Zda zaměření psychoterapeutického výcviku souvisí s vyznáváním určitých hodnot.

Zda zaměření psychoterapeutického výcviku souvisí s vyznáváním určitých motivačních typů.

Zda lidé, kteří vstoupili do psychoterapeutického výcviku, považují za důležité jiné nebo naopak podobné hodnoty, než psychoterapeuti, tzn. lidé, kteří psychoterapeutický výcvik absolvovali a aktuálně vykonávají profesi psychoterapeuta.

Zda lidé, kteří vstoupili do psychoterapeutického výcviku, považují za důležité jiné nebo naopak podobné motivační typy, než psychoterapeuti, tzn. lidé, kteří psychoterapeutický výcvik absolvovali a aktuálně vykonávají profesi psychoterapeuta.

Jak se liší hodnoty mužů a žen.

Jak se liší motivační typy mužů a žen.

Zda věk může ovlivňovat výběr hodnot.

Zda věk může ovlivňovat výběr motivačních typů.

II. Charakteristika vzorku:

Do našeho výzkumu bylo zařazeno **69** respondentů. Jednalo se o **11** frekventantů psychoterapeutického výcviku v psychoanalytické psychoterapii, **16** členů analytického výcviku, **16** členů výcviku typu SUR a **26** psychoterapeutů. Psychoterapeutický výcvik v psychoanalytické psychoterapii zajišťuje Česká společnost pro psychoanalytickou psychoterapii (ČSPAP), analytický výcvik zajišťuje Česká společnost pro analytickou psychologii (ČSAP) a výcvik typu SUR zaštiťuje občanské sdružení SUR (o. s. SUR).

Frekventantům psychoterapeutických výcviků byly dotazníky administrovány skupinově buď během ranní komunity nebo před skupinovou psychoterapií. Vybrané psychoterapeuty jsem nejprve telefonicky, popř. osobně oslovila s prosbou o vyplnění dotazníku s vysvětlením účelu výzkumné práce. Někteří psychoterapeuti byli vybráni technikou tzv. sněhové koule, která spočívá na výběru jedinců, při kterém nás nějaký původní informátor vede k jiným členům naší cílové skupiny (Disman, 1993).

Všem respondentům jsem při osobním setkání stručně vysvětlila účel výzkumu. Sdělila, že dotazník je anonymní, že bude použit pouze v rámci rigorózní práce, a že ho samozřejmě mohou odmítnout vyplnit. Poděkovala jsem jim za ochotu a požádala je, aby vyplňovali dotazník co nejupřímněji. Zkoumané osoby byly motivovány tím, že jim budou v případě zájmu sděleny výsledky výzkumu, o což některé projevíly zájem.

Další údaje o zkoumaném souboru uvádíme v tabulkách:

Tab. č. 1 – Skupiny – Počet osob:

skupina	počet osob
psychoanalytický výcvik	11
analytický výcvik	16
SUR	16
psychoterapeuti	26

Tab. č. 2 – Skupiny – Počet absolvovaných hodin v rámci psychoterapeutického výcviku:

skupina	počet absolvovaných hodin ve výcviku
psychoanalytický výcvik	120
analytický výcvik	300
SUR	230
psychoterapeuti	500

Tab. č. 3 – Skupiny - Pohlaví:

skupina	muži	ženy	celkem
psychoanalytický výcvik	4 (36,4%)	7 (63,6%)	11 (100%)
analytický výcvik	6 (37,5%)	11 (62,5%)	16 (100%)
SUR	3 (18,8%)	13 (81,2%)	16 (100%)
psychoterapeuti	9 (34,6%)	17 (65,4%)	26 (100%)

Tab. č. 4 – Skupiny - Vzdělání:

skupina	základní	středoškolské	vysokoškolské
psychoanalytický výcvik	0 (0%)	2 (18,2%)	9 (81,8%)
analytický výcvik	0 (0%)	1 (6,0%)	15 (94,0%)
SUR	0 (0%)	5 (31,3%)	10 (68,7%)
psychoterapeuti	0 (0%)	5 (23,0%)	10 (77,0%)

Tab. č. 5 – Skupiny – Místo bydliště:

skupina	velkoměsto	město	venkov
psychoanalytický výcvik	4 (36,4%)	4 (36,4%)	3 (27,2%)
analytický výcvik	10 (62,4%)	3 (18,8%)	3 (18,8%)
SUR	5 (31,2%)	11 (68,8%)	0 (0,0%)
psychoterapeuti	8 (30,8%)	12 (46,2%)	6 (23,0%)

Tab. č. 6 – Skupiny - Stav:

skupina	svobodný/á	ženatý/vdaná	rozvedený/á	ovdovělý/á
psychoanalytický výcvik	6 (54,5%)	5 (45,5%)	0 (0%)	0 (0%)
analytický výcvik	5 (31,2%)	7 (43,8%)	4 (25,0%)	0 (0%)
SUR	5 (31,2%)	11 (68,8%)	0 (0%)	0 (0%)
psychoterapeuti	8 (30,8%)	12 (46,2%)	6 (23,0%)	0 (0%)

Tab. č. 7 – Skupiny – Věk (v letech):

skupina	19 - 28	29 - 38	39 - 48	49 - 59
psychoanalytický výcvik	5 (45,5%)	4 (36,3%)	2 (18,2%)	0 (0%)
analytický výcvik	2 (12,5%)	10 (62,5%)	2 (12,5%)	2 (12,5%)
SUR	6 (37,6%)	5 (31,2%)	5 (31,2%)	0 (0%)
psychoterapeuti	10 (38,7%)	10 (38,7%)	5 (19,2%)	1 (3,4%)

Tab. č. 8 – Skupiny – Průměrný věk:

skupiny	průměrný věk
psychoanalytický výcvik	31,4
analytický výcvik	36,3
SUR	33,6
psychoterapeuti	37,1

III. Použitá metoda:

Za účelem zodpovězení otázek, které si klademe (viz kapitola Vymezení problému) jsme použili **Schwartzův hodnotový dotazník** (viz Přílohy) jako v diplomové práci (Obrhelová, 2004).

Schwartzův hodnotový dotazník má sloužit k identifikaci hodnot rozdílných kultur. Je založen na teorii *Schwartze a Bilského*, podle které mají lidské hodnoty univerzální strukturu a sdílené významy, což umožňuje transkulturní srovnávání hodnot. Schwartz sebral vzorky již z více než 40 zemí včetně České republiky. U nás se pracovalo s verzí, na jejímž překladu spolupracovali *J. Srnec* a *E. Dragomirecká*. Tu jsme pro svůj výzkum použili i my. Upravili jsme pouze část týkající se demografických údajů (viz Přílohy).

Dotazník je vhodný pro osoby, které mají přibližně deset let vzdělání. Jeho vyplnění zabere 10–30 minut. Může se administrovat individuálně i skupinově. Respondenti jsou při vyplňování dotazníku žádáni, aby se zeptali sami sebe: „*Které hodnoty jsou pro mě důležité jako vedoucí principy mého života a které jsou méně důležité?*“ a posléze ji ohodnotili na stupnici od -1 do 7 (-1 = hodnoty protikladné k mým, 0 = nedůležité, 3 = důležité, 7 = nejdůležitější hodnoty) a to tím způsobem, že nejprve hodnotí nejvíce a nejméně důležité hodnoty a teprve poté hodnotí zbývající hodnoty.²

Dotazník obsahuje **56 hodnot** (30 terminálních – vyjádřených podstatným jménem /rovnost, vnitřní harmonie/ a 26 instrumentálních – vyjádřených přídavným jménem /nezávislý, umírněný/). Na závěr jsou umístěny demografické údaje. Schwartz nedoporučuje umísťovat tyto otázky na začátek, protože by mohly ovlivnit způsob škálování hodnot.

Schwartzův dotazník u nás není příliš rozšířen. Byl použit pouze v rámci již zmiňovaného transkulturního výzkumu, také při výzkumu závislosti postojů na hodnotové orientaci (Srnc, 1995) a při výzkumu odpovědnosti (Srnc, 1999). Dosavadní výsledky svědčí pro dostatečnou validitu. Normy nejsou vzhledem k nereprezentativnosti zkoumaného souboru osob vypracovány, což však pro naše účely není nutné, protože námi zkoumané respondenty nemáme v úmyslu srovnávat s populací.

Vybrali jsme si Schwartzův hodnotový dotazník, vzhledem k tomu, že se snažíme zachytit strukturu hodnot v celém hodnotovém systému. Dotazníky sledující spíše hodnotovou orientaci (např. Study of Values Allporta, Vernona a Lindzey, Ways to Live Morrise) jsou pro nás z tohoto důvodu nevhodné. Další výhodou Schwartzova dotazníku je možnost respondentů přisoudit hodnotám stejnou míru důležitosti. Z tohoto důvodu jsme nezvolili například Rokeachův hodnotový dotazník nebo Kratochvílův BOD(h) (později rozšířený Hronkem a Kalferstovou na seznam 30 hodnot). Také je Schwarzův hodnotový dotazník vhodný pro statistické zpracování.

² Schwartz, S. H.: Packet for Participation in Cross-Cultural Research on Values. (nepublikováno, zapůjčeno od Doc. Srnce)

IV. Výsledky:

Výsledky jsme získali statistickým zpracováním v programu STATISTICA. Pro zjištění důležitosti jednotlivých hodnot a motivačních typů jsme použili parametrický test ANOVA (viz Přílohy).

Důležitost jednotlivých hodnot u frekventantů psychoanalytického výcviku: (statistické zpracování viz Přílohy)

Pro frekventanty psychoanalytického výcviku jsou nejdůležitější hodnoty **Smysluplnost života** (životní cíle) /na škále od -1 do 7 má hodnotu 5,9/³, **Sebeúcta** (důvěra ve vlastní hodnotu) /5,8/, **Vnitřní harmonie** (vyrovnanost se sebou samým) /6/ a **Zralá láska** (hluboká a citová blízkost) /5,7/.

Naopak mezi nejméně důležité hodnoty patří **Odpoutání se** (od světských zájmů) /0,7/, **Vliv ve společnosti** (mít moc ve společnosti, dominovat) /1,1/, **Umírněný** (vyhýbající se extrémům v citech a jednání) /1,5/.

Důležitost jednotlivých hodnot u frekventantů analytického výcviku: (statistické zpracování viz Přílohy)

Frekventanti analytického výcviku za nejdůležitější hodnoty pokládají **Moudrost** (zralé chápání života) /6,2/, **Smysluplnost života** (životní cíle) /5,9/, **Zdravý** (nebýt tělesně nebo duševně nemocný) /5,9/, **Sebeúcta** (důvěra ve vlastní hodnotu) /5,8/ a **Zralá láska** (hluboká a citová blízkost) /5,8/.

Za nejméně důležité hodnoty považují **Poslušný** (respektující autoritu, plnící své úkoly) /0,9/, **Vliv ve společnosti** (mít moc ve společnosti, dominovat) /1,4/ a **Odpoutání se** (od světských zájmů) /1,9/.

³ údaj v závorce odpovídá škále od -1 do 7 (-1 = hodnoty protikladné k mým, 0 = nedůležité, 3 = důležité, 7 = nejdůležitější hodnoty)

Důležitost jednotlivých hodnot u frekventantů
psychoterapeutického výcviku typu SUR: (statistické zpracování viz
Přílohy)

Frekventanti skupiny SUR mezi nejdůležitější hodnoty zařazují **Zralá láska** (hluboká a citová blízkost) /6,1/, **Vnitřní harmonie** (vyrovnanost se sebou samým) /6/ a **Smysluplnost života** (životní cíle) /5,9/.

Mezi nejméně důležité hodnoty zařazují **Vlivný** (mající vliv na lidi a události) /1,5/, **Vliv ve společnosti** (mít moc ve společnosti, dominovat) /1,9/, **Autorita** (být oprávněn vést druhé) /2,4/, **Pokorný** (skromný, držící se v pozadí) /2,4/ a **Věřící** (držící se náboženské víry a přesvědčení) /2,4/.

Důležitost jednotlivých hodnot u psychoterapeutů: (statistické
zpracování viz Přílohy)

Pro psychoterapeuty jsou nejdůležitější tyto hodnoty: **Zdravý** (nebýt tělesně nebo duševně nemocný) /5,9/, **Vnitřní harmonie** (vyrovnanost se sebou samým) /5,8/ a **Moudrost** (zralé chápání života) /5,8/.

Naopak nejméně důležité hodnoty jsou: **Vliv ve společnosti** (mít moc ve společnosti, dominovat) /1,5/, **Odpoutání se** (od světských zájmů) /1,8/, **Vlivný** (mající vliv na lidi a události) /1,9/ a **Poslušný** (respektující autoritu, plnící své úkoly) /1,9/.

Důležitost jednotlivých motivačních typů u frekventantů
psychoanalytického výcviku:

Pro frekventanty psychoanalytického výcviku nejdůležitější motivační typy jsou: **Sebeřízení** /4,8/ a **Benevolence** /4,8/.

Naopak nejméně důležité motivační typy jsou: **Tradice** /2,5/ a **Moc** /2,6/.

Důležitost jednotlivých motivačních typů u frekventantů analytického výcviku:

Frekventanti analytického výcviku považují za nejdůležitější motivační typy **Sebeřízení** /4,8/ a **Benevolence** /4,7/.

Naopak za nejméně důležité motivační typy považují **Moc** /2,6/, **Stimulace** /2,7/ a **Konformita** /2,7/.

Důležitost jednotlivých motivačních typů u frekventantů psychoterapeutického výcviku typu SUR:

Frekventanti skupiny SUR zařazují mezi nejdůležitější motivační typy **Benevolence** /5,1/ a **Sebeřízení** /5/.

Mezi nejméně důležité motivační typy zařazují **Tradice** /2,8/ a **Stimulace** /2,9/.

Důležitost jednotlivých motivačních typů u psychoterapeutů:

Pro psychoterapeuty jsou nejdůležitější motivační typy **Benevolence** /4,9/ a **Sebeřízení** /4,8/.

Mezi nejméně důležité motivační typy patří **Moc** /2,7/ a **Tradice** /2,7/.

Tab. č. 8 – Motivační typy (1. až 5.) u jednotlivých skupin:

	sebeřízení	stimulace	hédonismus	úspěch	moc
psychoanalytická psychoterapie	4,8	3,8	4,1	3,1	2,6
analytická psychoterapie	4,8	2,7	4,0	3,4	2,6
SUR	5,0	2,9	3,8	3,4	3,0
psychoterapeuti	4,9	3,1	4,0	3,3	2,7

údaje v tabulce jsou průměry hodnot u prvních pěti motivačních typů:

- červená čísla – nejvyšší průměry, tzn. nejdůležitější motivační typ
- modrá čísla – nejnižší průměry, tzn. nejméně důležitý motivační typ
- *průměr hodnot* u motivačního typu souvisí se škálou od -1 do 7 (např. průměr = 3, znamená důležitý motivační typ, další podrobnosti viz kap. III Použitá metoda)

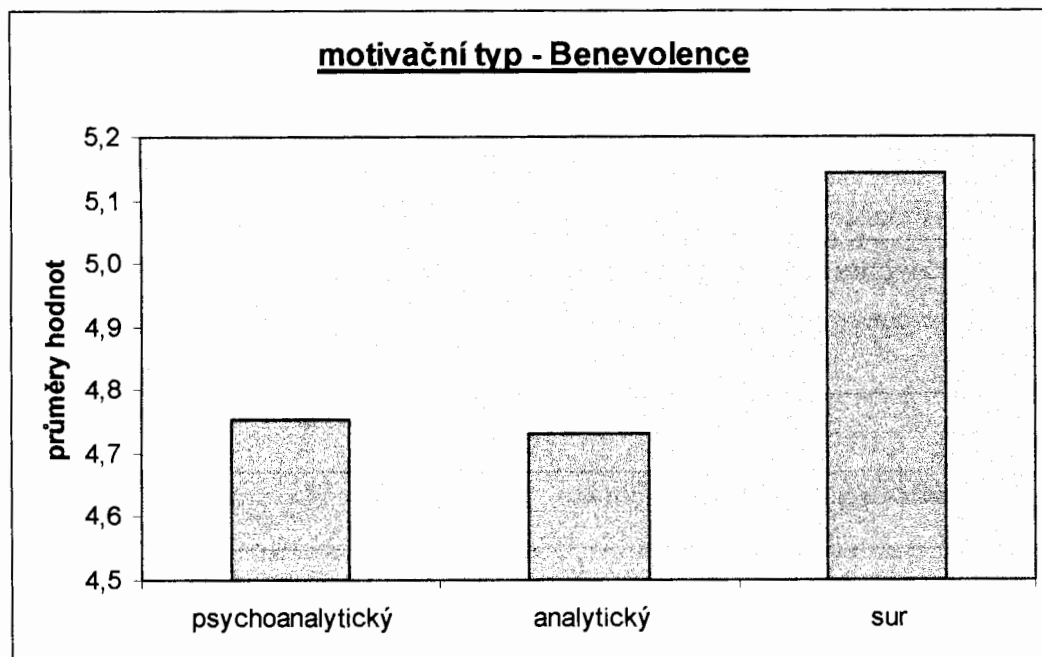
Tab. č. 9 - Motivační typy (6. až 11.) u jednotlivých skupin:

	bezpečí	konformita	tradice	benevolence	universalismus	spiritualita
psychoanalytická psychoterapie	3,8	3,1	2,5	4,8	4,1	4,1
analytická psychoterapie	3,8	2,7	2,9	4,7	4,1	4,6
SUR	4,1	3,8	2,8	5,1	4,3	4,8
psychoterapeuti	3,9	3,2	2,7	4,9	4,2	4,5

Údaje v tabulce jsou průměry hodnot u dalších šesti motivačních typů:

- červená čísla – nejvyšší průměry, tzn. nejdůležitější motivační typ
- modrá čísla – nejnižší průměry, tzn. nejméně důležitý motivační typ
- *průměr hodnot* u motivačního typu souvisí se škálou od -1 do 7 (např. průměr = 3, znamená důležitý motivační typ, další podrobnosti viz kap. III Použitá metoda)

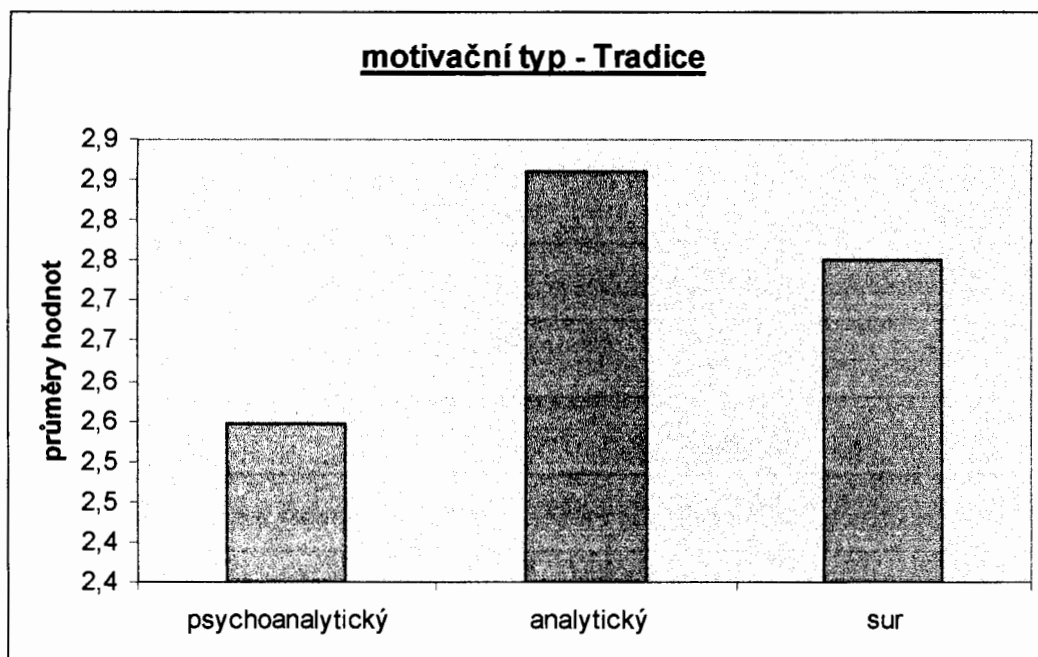
Graf č. 1 – nejdůležitější motivační typ Benevolence:

- osa x – typ psychotherapeutického výcviku

- osa y – průměry hodnot motivačních typů, které souvisí se škálou od -1 do 7 (např. průměr = 3, znamená důležitý motivační typ, další podrobnosti viz kap. III Použitá metoda)

Graf č. 2 – nejméně důležitý motivační typ **Tradice**:

- osa x – typ psychoterapeutického výcviku

- osa y – průměry hodnot motivačních typů, které souvisí se škálou od -1 do 7 (např. průměr = 3, znamená důležitý motivační typ, další podrobnosti viz kap. III Použitá metoda)

Srovnání skupin mezi sebou u jednotlivých hodnot: (statistické zpracování viz Přílohy)

Abychom zjistili signifikantní rozdíl mezi průměry⁴ jednotlivých hodnot (položek ve Schwartzově hodnotovém dotazníku) a motivačních typů mezi skupinami, použili jsme parametrickou metodu Post-hoc testy (viz Přílohy).

Signifikantní rozdíl mezi průměry jednotlivých hodnot (položek ve Schwartzově hodnotovém dotazníku) mezi skupinami jsme zjistili u šesti hodnot. Jsou to hodnoty:

Odpoutání se (od světských zájmů)

⁴ průměr hodnoty, resp. motivačního typu u určité skupiny, souvisí se škálou od -1 do 7 (např. průměr = 3, znamená důležitou hodnotu či motivační typ, další podrobnosti viz kap. III Použitá metoda)

- frekventanti psychoanalytického výcviku přiřadili této položce hodnotu **0,7** a frekventanti analytického výcviku **1,9** ($p = 0,12$)
- frekventanti psychoanalytického výcviku přiřadili této položce hodnotu **0,7** a frekventanti skupiny SUR **2,5** ($p = 0,02$)

Moudrost (zralé chápání života)

- frekventanti psychoanalytického výcviku přiřadili této položce hodnotu **5,6** a frekventanti analytického výcviku **6,2** ($p = 0,15$)
- frekventanti analytického výcviku přiřadili této položce hodnotu **6,2** a frekventanti skupiny SUR **5,6** ($p = 0,07$)

Váží si rodičů a starších (projevující úctu)

- frekventanti psychoanalytického výcviku přiřadili této položce hodnotu **3,5** a frekventanti analytického výcviku **2,7** ($p = 0,09$)
- frekventanti psychoanalytického výcviku přiřadili této položce hodnotu **3,5** a frekventanti skupiny SUR **4,3** ($p = 0,13$)
- frekventanti analytického výcviku přiřadili této položce hodnotu **2,7** a frekventanti skupiny SUR **4,3** ($p = 0,001$)

Poslušný (respektující autoritu, plní své úkoly)

- frekventanti psychoanalytického výcviku přiřadili této položce hodnotu **2,1** a frekventanti analytického výcviku **0,9** ($p = 0,13$)
- frekventanti analytického výcviku přiřadili této položce hodnotu **0,9** a frekventanti skupiny SUR **2,8** ($p = 0,01$)

Těší se ze života (radují se z jídla, sexu, volných chvil apod.)

- frekventanti psychoanalytického výcviku přiřadili této položce hodnotu **5,5** a frekventanti analytického výcviku **4,4** ($p = 0,1$)
- frekventanti psychoanalytického výcviku přiřadili této položce hodnotu **5,5** a frekventanti skupiny SUR **4,3** ($p = 0,05$)

Odpouštějící (ochotný odpustit druhým)

- frekventanti psychoanalytického výcviku přiřadili této položce hodnotu **4,2** a frekventanti skupiny SUR **5,3** ($p = 0,06$)

Srovnání jednotlivých skupin mezi sebou u motivačních typů:

Signifikantní rozdíl mezi průměry⁵ motivačních typů mezi skupinami, jsme zjistili u dvou motivačních typů:

Konformita:

- frekventanti psychoanalytického výcviku přiřadili této položce hodnotu **3,1** a frekventanti skupiny SUR **3,8** ($p = 0,1$)
- frekventanti analytického výcviku přiřadili této položce hodnotu **2,7** a frekventanti skupiny SUR **3,8** ($p = 0,01$)

Spiritualita:

- frekventanti psychoanalytického výcviku přiřadili této položce hodnotu **4,1** a frekventanti analytického výcviku **4,6** ($p = 0,16$)
- frekventanti psychoanalytického výcviku přiřadili této položce hodnotu **4,1** a frekventanti skupiny SUR **4,8** ($p = 0,05$)

Srovnání frekventantů všech psychoterapeutických výcviků (psychoanalytický výcvik, analytický výcvik, SUR) s psychoterapeuty u jednotlivých hodnot: (statistické zpracování viz Přílohy)

Abychom zjistili signifikantní rozdíl mezi průměry⁶ jednotlivých hodnot (položek ve Schwartzově hodnotovém dotazníku), resp. motivačních typů mezi frekventanty všech psychoterapeutických výcviků a psychoterapeuty, použili jsme dvouvýběrový T-test (viz Přílohy).

Signifikantní rozdíl jsme zjistili u pěti hodnot. Jsou to hodnoty:

Duchovní život (důraz na duchovní, nikoli materiální věci)

⁵ průměr motivačního typu u určité skupiny, souvisí se škálou od -1 do 7 (např. průměr = 3, znamená důležitý motivační typ, další podrobnosti viz kap. III Použitá metoda)

⁶ průměr hodnoty, resp. motivačního typu u určité skupiny, souvisí se škálou od -1 do 7 (např. průměr = 3, znamená důležitou hodnotu či motivační typ, další podrobnosti viz kap. III Použitá metoda)

- frekventanti psychoterapeutických výcviků v průměru přiřadili této položce hodnotu **4,8** a psychoterapeuti **4,0** ($p = 0,1$) / p = hladina statistické významnosti/

Moudrost (zralé chápání života)

- frekventanti psychoterapeutických výcviků v průměru přiřadili této položce hodnotu **5,8** a psychoterapeuti **5,5** ($p = 0,15$)

Snášenlivý (tolerantní vůči odlišným myšlenkám a přesvědčením)

- frekventanti psychoterapeutických výcviků v průměru přiřadili této položce hodnotu **4,7** a psychoterapeuti **3,8** ($p = 0,01$)

Inteligentní (logicky uvažující)

- frekventanti psychoterapeutických výcviků v průměru přiřadili této položce hodnotu **4,5** a psychoterapeuti **4,9** ($p = 0,19$)

Odpouštějící (ochotný odpustit druhým)

- frekventanti psychoterapeutických výcviků v průměru přiřadili této položce hodnotu **4,7** a psychoterapeuti **4,2** ($p = 0,11$)

Srovnání frekventantů všech psychoterapeutických výcviků (psychoanalytický výcvik, analytický výcvik, SUR) s psychoterapeuty u motivačních typů:

Signifikantní rozdíl mezi průměry⁷ u motivačních typů mezi frekventanty všech psychoterapeutických výcviků a psychoterapeuty, jsme zjistili u dvou motivačních typů:

Konformita:

- frekventanti psychoterapeutických výcviků v průměru přiřadili tomuto motivačnímu typu hodnotu **3,2** a psychoterapeuti **3,1** ($p = 0,03$) / p = hladina statistické významnosti/

Spiritualita:

⁷ průměr motivačního typu u určité skupiny, souvisí se škálou od -1 do 7 (např. průměr = 3, znamená důležitý motivační typ, další podrobnosti viz kap. III Použitá metoda)

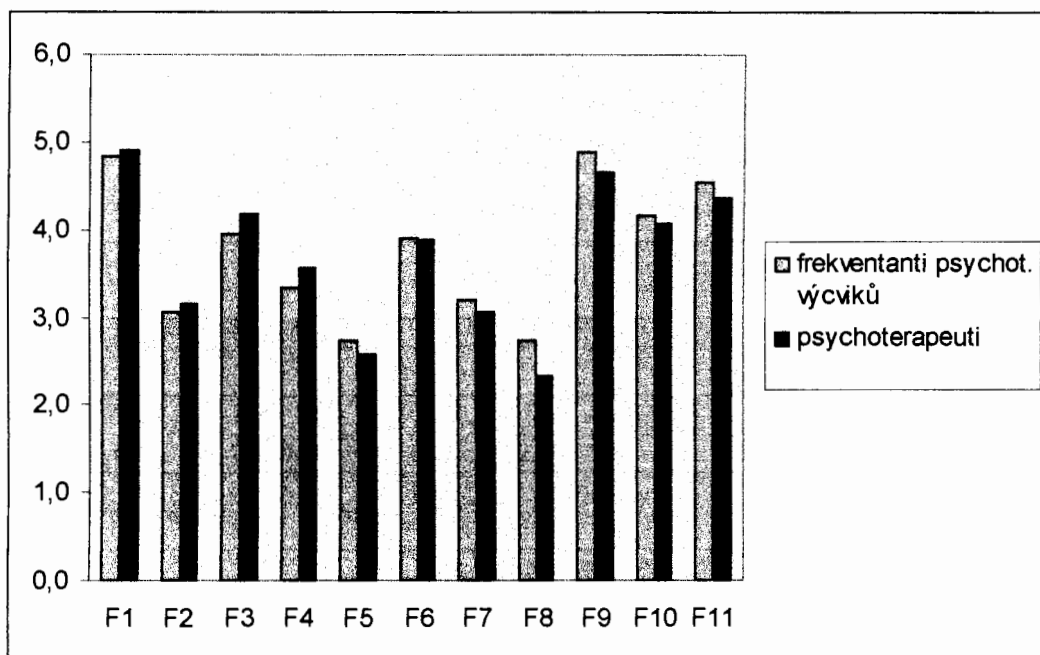
- frekventanti psychoterapeutických výcviků v průměru přiřadili tomuto motivačnímu typu hodnotu **4,5** a psychoterapeuti **4,4** ($p = 0,14$)

Tab. č. 10 - Srovnání frekventantů všech psychoterapeutických výcviků (psychoanalytický, analytický, SUR) s psychoterapeuty u motivačních typů:

motivační typy	frekventanti výcviků	psychoterapeuti	p hodnota
sebeřízení	4,8	4,9	0,72
stimulace	3,1	3,1	0,23
hédonismus	4	4,2	0,77
úspěch	3,3	3,5	0,8
moc	2,7	2,6	0,74
bezpečí	3,9	3,9	0,6
konformita	3,2	3,1	
tradice	2,7	2,3	0,86
benevolence	4,9	4,6	0,38
universalismus	4,2	4,1	0,69
spiritualita	4,5	4,4	0,14

- **čísla u motivačních typů** jsou průměry hodnot jednotlivých motivačních typů, které souvisí se škálou od -1 do 7 (např. průměr = 3, znamená důležitý motivační typ, další podrobnosti viz kap. III Použitá metoda)
- **p hodnota** – hladina významnosti, zaokrouhlena na dvě desetinná místa, pouze pokud by $p = 0,00$, hodnota je zaokrouhlena na více desetinných míst

Graf č. 3 - Srovnání frekventantů všech psychoterapeutických výcviků (psychoanalytický, analytický, SUR) s psychoterapeuty u motivačních typů:

- **osa x – motivační typy:** Sebeřízení (F1), Stimulace (F2), Hédonismus (F3), Úspěch (F4), Moc (F5), Bezpečí (F6), Konformismus (F7), Tradice (F8), Benevolence (F9), Universalismus (F10) a Spiritualita (F11)

- **osa y – průměry hodnot motivačních typů,** které souvisí se škálou od -1 do 7 (např. průměr = 3, znamená důležitý motivační typ, další podrobnosti viz kap. III Použitá metoda)

Důležitost jednotlivých hodnot u mužů ze všech skupin:

(statistické zpracování viz Přílohy)

Pro muže ze všech skupin jsou nejdůležitější hodnoty **Zralá láska** (hluboká a citová blízkost) /na škále od -1 do 7 má hodnotu 5,8/⁸, **Vnitřní harmonie** (vyrovnanost se sebou samým) /5,8/, **Moudrost** (zralé chápání života) /5,8/ a **Zdravý** (nebýt tělesně nebo duševně nemocný) /5,7/.

Naopak nejméně důležité hodnoty jsou **Odpoutání se** (od světských zájmů) /1,1/, **Věřící** (držící se náboženské víry a přesvědčení) /1,6/ a **Vliv ve společnosti** (mít moc ve společnosti, dominovat) /2,0/.

⁸ údaj v závorce odpovídá škále od -1 do 7 (-1 = hodnoty protikladné k mým, 0 = nedůležité, 3 =důležité, 7 = nejdůležitější hodnoty)

Důležitost jednotlivých hodnot u žen ze všech skupin: (statistické zpracování viz Přílohy)

Za nejdůležitější hodnoty ženy považují **Zralá láska** (hluboká a citová blízkost) /6/, **Zdravý** (nebýt tělesně nebo duševně nemocný) /6/ a **Vnitřní harmonie** (vyrovnanost se sebou samým) /5,9/.

Za nejméně důležité hodnoty ženy považují **Vliv ve společnosti** (mít moc ve společnosti, dominovat) /1/, **Vlivný** (mající vliv na lidi a události) /1,9/ a **Poslušný** (respektující autoritu, plnící své úkoly) /1,9/.

Důležitost jednotlivých motivačních typů u mužů ze všech skupin:

Muži mezi nejdůležitější motivační typy zařazují **Sebeřízení** /4,8/ a **Benevolence** /4,7/.

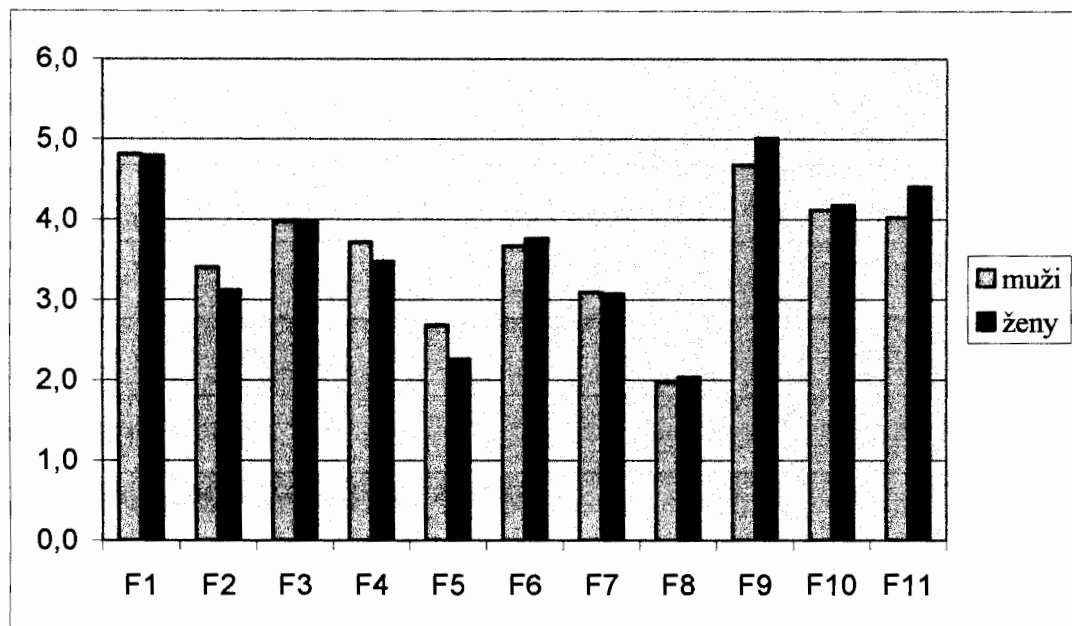
Mezi nejméně důležité motivační typy zařazují **Tradice** /2/ a **Moc** /2,7/.

Důležitost jednotlivých motivačních typů u žen ze všech skupin:

Pro ženy jsou nejdůležitější motivační typy **Benevolence** /5/ a **Sebeřízení** /4,8/.

Naopak nejméně důležité jsou **Tradice** /2/ a **Moc** /2,3/

Graf č. 4 - Srovnání mužů a žen u motivačních typů:

- **osa x – motivační typy:** Sebeřízení (F1), Stimulace (F2), Hédonismus (F3), Úspěch (F4), Moc (F5), Bezpečí (F6), Konformismus (F7), Tradice (F8), Benevolence (F9), Universalismus (F10) a Spiritualita (F11)

- **osa y – průměry hodnot motivačních typů,** které souvisí se škálou od -1 do 7 (např. průměr = 3, znamená důležitý motivační typ, další podrobnosti viz kap. III Použitá metoda)

Srovnání mužů a žen u jednotlivých hodnot: (statistické zpracování viz Přílohy)

Abychom zjistili signifikantní rozdíl mezi průměry⁹ hodnot (položek ve Schwartzově hodnotovém dotazníku), resp. motivačních typů mezi muži a ženami, použili jsme dvouvýběrový T-test (viz Přílohy).

Signifikantní rozdíl mezi průměry hodnot (položek ve Schwartzově hodnotovém dotazníku) mezi muži a ženami, jsme zjistili u 19 hodnot:

Rovnost (stejná příležitost pro každého)

⁹ průměr hodnoty, resp. motivačního typu u určité skupiny, souvisí se škálou od -1 do 7 (např. průměr = 3, znamená důležitou hodnotu či motivační typ, další podrobnosti viz kap. III Použitá metoda)

- muži v průměru přiřadili této položce hodnotu **2,6** a ženy **3,5** ($p = 0,17$) / $p =$ hladina statistické významnosti/

Vliv ve společnosti (mít moc ve společnosti, dominovat)

- muži v průměru přiřadili této položce hodnotu **2,0** a ženy **1,0** ($p = 0,15$)

Pocit přináležetosti (pocit, že nejsem druhým lhostejný)

- muži v průměru přiřadili této položce hodnotu **4,0** a ženy **4,7** ($p = 0,06$)

Společenský pořádek (stabilita společnosti)

- muži v průměru přiřadili této položce hodnotu **2,6** a ženy **3,1** ($p = 0,18$)

Vzrušující život (podněcující zážitky)

- muži v průměru přiřadili této položce hodnotu **5,3** a ženy **5,6** ($p = 0,19$)

Tvořivost (originalita, fantazie)

- muži v průměru přiřadili této položce hodnotu **4,2** a ženy **4,7** ($p = 0,14$)

Úcta k tradicím (uchovávání osvědčených zvyklostí)

- muži v průměru přiřadili této položce hodnotu **4,1** a ženy **2,9** ($p = 0,06$)

Zralá láska (hluboká citová a duchovní blízkost)

- muži v průměru přiřadili této položce hodnotu **5,2** a ženy **6,0** ($p = 0,02$)

Odpoutání se (od světských zájmů)

- muži v průměru přiřadili této položce hodnotu **1,1** a ženy **2,3** ($p = 0,02$)

Bezpečnost rodiny (jistota pro své blízké)

- muži v průměru přiřadili této položce hodnotu **5,2** a ženy **5,8** ($p = 0,11$)

Autorita (být oprávněn vést druhé)

- muži v průměru přiřadili této položce hodnotu **3,4** a ženy **2,3** ($p = 0,02$)

Opravdové přátelství (blízcí přátelé, kteří jsou oporou)

- muži v průměru přiřadili této položce hodnotu **4,6** a ženy **5,5** ($p = 0,01$)

Krásno (krása přírody a umění)

- muži v průměru přiřadili této položce hodnotu **3,9** a ženy **4,4** ($p = 0,16$)

Sociální spravedlnost (náprava nespravedlností, péče o slabé)

- muži v průměru přiřadili této položce hodnotu **3,3** a ženy **4,4** ($p = 0,01$)

Loajální (oddaný, věrný přátelům, rodině)

- muži v průměru přiřadili této položce hodnotu **2,8** a ženy **3,6** ($p = 0,09$)

Čestný (charakterní, poctivý)

- muži v průměru přiřadili této položce hodnotu **4,6** a ženy **5,2** ($p = 0,09$)

Těšící se ze života (radující se z jídla, sexu, volných chvil apod.)

- muži v průměru přiřadili této položce hodnotu **5,0** a ženy **4,5** ($p = 0,20$)

Úspěšný (dosahující vytyčených cílů)

- muži v průměru přiřadili této položce hodnotu **4,3** a ženy **3,7** ($p = 0,11$)

Srovnání mužů a žen u jednotlivých motivačních typů:

Signifikantní rozdíl mezi průměry¹⁰ motivačních typů mezi muži a ženami, jsme zjistili u čtyř motivačních typů:

Tradice

- muži v průměru přiřadili tomuto motivačnímu typu **2,2** a ženy **2,8** ($p = 0,11$) / $p =$ hladina statistické významnosti/

Benevolence

- muži v průměru přiřadili tomuto motivačnímu typu **4,4** a ženy **5,0** ($p = 0,01$)

Universalismus

¹⁰ průměr motivačního typu u určité skupiny, souvisí se škálou od -1 do 7 (např. průměr = 3, znamená důležitý motivační typ, další podrobnosti viz kap. III Použitá metoda)

- muži v průměru přiřadili tomuto motivačnímu typu **3,8** a ženy **4,3** ($p = 0,06$)

Spiritualita

- muži v průměru přiřadili tomuto motivačnímu typu **4,1** a ženy **4,6** ($p = 0,02$)

Tab. č. 11 - Srovnání mužů a žen u motivačních typů:

motivační typy	muži	ženy	p hodnota
sebeřízení	4,8	4,9	0,55
stimulace	3,3	3	0,34
hédonismus	4,2	4	0,49
úspěch	3,5	3,4	0,72
moc	2,9	2,6	0,37
bezpečí	3,7	4	0,24
konformismus	3	3,2	0,62
tradice	2,2	2,8	0,11
benevolence	4,4	5	0,01
universalismus	3,8	4,3	0,68
spiritualita	4,1	4,6	0,02

- **čísla u motivačních typů** jsou průměry hodnot jednotlivých motivačních typů, které souvisí se škálou od -1 do 7 (např. průměr = 3, znamená důležitý motivační typ, další podrobnosti viz kap. III Použitá metoda)

- **p hodnota** – hladina významnosti, zaokrouhleno na dvě desetinná místa

Vliv věku na důležitost jednotlivých hodnot: (statistické zpracování viz Přílohy)

Abychom zjistili statisticky významný vliv věku na určité hodnoty a motivační typy (resp. jejich důležitost), použili jsme Pearsonův koeficient korelace (viz Přílohy).

Statisticky významný vliv (tzn. čím vyšší věk, tím je hodnota důležitější) jsme zjistili u 23 hodnot. Jsou to hodnoty:

Svoboda (svoboda jednání a myšlení) – $p = 0,06$ / $p =$ hladina statistické významnosti/

Duchovní život (důraz na duchovní, nikoli materiální věci) – $p = 0,02$

Pocit přináležitosti (pocit, že nejsem druhým lhostejný) – $p = 0,001$

Vzrušující život (podněcující zážitky) – $p = 0,02$

Smysluplnost života (životní cíle) – $p = 0,05$

Mírový svět (bez válek a konfliktů) – $p = 0,19$

Úcta k tradicím (uchovávání osvědčených zvyklostí) – $p = 0,02$

Bezpečnost rodiny (jistota pro své blízké) – $p = 0,1$

Soulad s přírodou (život v jednotě s přírodou) – $p = 0,03$

Moudrost (zralé chápání života) – $p = 0,18$

Autorita (být oprávněn vést druhé) – $p = 0,13$

Loajální (oddaný, věrný přátelům, rodině) – $p = 0,15$

Ctižádostivý (vyvíjející pracovní úsilí, snaživý) – $p = 0,09$

Snášenlivý (tolerantní vůči odlišným myšlenkám a přesvědčením) – $p = 0,12$

Pokorný (skromný, držící se v pozadí) – $p = 0,01$

Vážící si rodičů a starších (projevující úctu) – $p = 0,09$

Akceptující svůj životní úděl (podřizující se životním okolnostem) – $p = 0,01$

Inteligentní (logicky uvažující) – $p = 0,13$

Zvídavý (projevující zájem o všechno) – $p = 0,17$

Úspěšný (dosahující vytčených cílů) – $p = 0,08$

Čistotný (upravený, pořádný) – $p = 0,19$

Vliv věku na důležitost jednotlivých motivačních typů: (statistické zpracování viz Přílohy)

Statisticky významný vliv věku (tzn. čím vyšší věk, tím je motivační typ důležitější) jsme zjistili u dvou motivačních typů:

Stimulace - $p = 0,1$

Benevolence – $p = 0,003$

V. Diskuze:

V.1. K výsledkům:

Důležitost jednotlivých hodnot u všech skupin:

U tří skupin (ze čtyř) se mezi třemi nejdůležitějšími hodnotami umístila hodnota **Vnitřní harmonie** (vyrovnanost se sebou samým), **Smysluplnost života** (životní cíle) a **Zralá láska** (hluboká citová a duchovní blízkost).

Dosažení hodnot **Vnitřní harmonie**, **Smysluplnost života** a **Zralá láska** souvisí s cíly psychologie a především psychoterapie, proto si myslíme, že jsou respondenty tak vysoko ceněny.

Mezi nejméně důležité hodnoty patří hodnota **Vliv ve společnosti** (mít moc ve společnosti, dominovat) /u všech skupin/ a **Odpoutání se** (od světských zájmů) /u tří skupin/.

Pravděpodobně se hodnota **Vliv ve společnosti** umístila nízko, protože cílem psychologie ani psychoterapie není (a především by nemělo být) mocensky ovlivňovat a řídit společnost. Nízká důležitost hodnoty **Odpoutání se** (od světských zájmů) pravděpodobně bude souviset s uvědoměním si důležitosti svých zájmů a to i světských.

Důležitost jednotlivých motivačních typů u všech skupin:

U motivačních typů došlo k téměř úplné shodě mezi jednotlivými skupinami. Nejdůležitějšími motivačními typy se staly motivační typ **Benevolence** a **Sebeřízení**.

S. Schwartz charakterizuje motivační typ **Benevolence** jako uchování a posílení blahobytu lidí, se kterými jsme často v osobním kontaktu. Opět významnost tohoto motivačního typu souvisí s charakterem psychologie a psychoterapie. Především při výkonu profese psychoterapeuta dochází mezi terapeutem a klientem k vytvoření vztahu, kdy snahou terapeuta je pomoc klientovi.

Motivační typ **Sebeřízení** je charakterizován nezávislým myšlením a jednáním, které je neomezené vnějšími limity. Vysoká hodnota tohoto motivačního typu pravděpodobně bude souviset s cílem psychoterapeutů získat vlastní nezávislé myšlení a také se nezávisle chovat.

Nejméně důležité motivační typy jsou **Tradice** /u tří skupin/, **Moc** /u dvou skupin/ a **Stimulace** /u dvou skupin/. Motivační typ **Tradice** je popisován jako respekt, zavázanost a přijímání zvyků a idejí, které kultura nebo náboženství na člověka kladou. Tento motivační typ je v přímém rozporu s motivačním typem Sebeřízení, proto je logické, že lidé, kteří na nejvyšší místo kladou motivační typ Sebeřízení, budou klást motivační typ Tradice na nejnižší pozici.

Motivační typ **Moc** se vyznačuje kontrolou nebo dominancí nad lidmi a zdroji, sociálním statusem a prestiží. Z této charakteristiky vyplývá, proč budoucí psychologové či psychoterapeuti nepovažují moc za pro ně důležitou. Cílem jejich snažení není dominance a kontrola nad lidmi, ale spíše rovnocenné vztahy s lidmi.

Cílem motivačního typu **Stimulace** je vzrušení, novost a proměnlivý život. Pravděpodobně cílem psychoterapeutů není potřeba vyhledávat vzrušující a život.

Srovnání jednotlivých skupin mezi sebou u jednotlivých hodnot:

Signifikantní rozdíl mezi průměry¹¹ hodnot (položek ve Schwartzově hodnotovém dotazníku) mezi skupinami, jsme zjistili u šesti hodnot:

Odpoutání se (od světských zájmů)

Moudrost (zralé chápání života)

Vážíci si rodičů a starších (projevující úctu)

Poslušný (respektující autoritu, plnící své úkoly)

Těšící se ze života (radující se z jídla, sexu, volných chvil apod.)

¹¹ průměr hodnoty u určité skupiny, souvisí se škálou od -1 do 7 (např. průměr = 3, znamená důležitou hodnotu, další podrobnosti viz kap. III Použitá metoda)

Odpouštějící (ochotný odpustit druhým)

Proč se významně liší právě tyto hodnoty u daných skupin, není na první pohled zjevné. Tím, že sledujeme čtyři různé skupiny, může odlišnost důležitosti hodnot, být způsobena více faktory. Patrně tu bude hrát roli osobnostní odlišnost jednotlivých lidí, také různé životní zkušenosti i věk respondentů. Zjistit důvody rozdílné důležitosti hodnot by bylo možné z rozhovorů, popř. z jiných diagnostických metod. Také by bylo přínosné provést určitou kvalitativní analýzu, kdy bychom sledovali postavení jednotlivých hodnot v rámci celé hierarchie hodnot.

Srovnání jednotlivých skupin mezi sebou u motivačních typů:

Signifikantní rozdíl mezi průměry¹² motivačních typů mezi skupinami, jsme zjistili u čtyř motivačních typů:

Konformita

Spiritualita

To co platí pro jednotlivé hodnoty, se vztahuje i na motivační typy. Různá důležitost motivačních typů může souviset s osobnostní odlišností lidí ve skupinách. Abychom zjistili další souvislosti bylo by nutné doplnit metodu dotazníku dalšími diagnostickými metodami.

Srovnání frekventantů všech psychoterapeutických výcviků (psychoanalytický, analytický, SUR) s psychoterapeuty:

Signifikantní rozdíl mezi průměry¹³ hodnot (položek ve Schwartzově

¹² průměr motivačního typu u určité skupiny, souvisí se škálou od -1 do 7 (např. průměr = 3, znamená důležitý motivační typ, další podrobnosti viz kap. III Použitá metoda)

¹³ průměr hodnoty u určité skupiny, souvisí se škálou od -1 do 7 (např. průměr = 3, znamená důležitou hodnotu, další podrobnosti viz kap. III Použitá metoda)

hodnotovém dotazníku) mezi frekventanty všech psychoterapeutických výcviků a psychoterapeuty, jsme zjistili u pěti hodnot. Jsou to hodnoty:

Duchovní život (důraz na duchovní, nikoli materiální věci)

Moudrost (zralé chápání života)

Snášelivý (tolerantní vůči odlišným myšlenkám a přesvědčením)

Inteligentní (logicky uvažující)

Odpouštějící (ochotný odpustit druhým)

Stejně tak jako při porovnávání odlišnosti ve významu jednotlivých hodnot mezi všemi skupinami, není na první pohled zjevné, proč se významně liší právě tyto hodnoty u daných skupin. Tím, že sledujeme čtyři různé skupiny, může odlišnost důležitosti hodnot být způsobena více faktory. Patrně tu bude hrát roli osobnostní odlišnost jednotlivých lidí, také různé životní zkušenosti, věk respondentů. Zjistit důvody rozdílné důležitosti hodnot by bylo možné z rozhovorů, popř. z jiných diagnostických metod. Také by bylo přínosné provést určitou kvalitativní analýzu, kdy bychom sledovali postavení jednotlivých hodnot v rámci celé hierarchie hodnot.

Srovnání frekventantů všech psychoterapeutických výcviků (psychoanalytický, analytický, SUR) s psychoterapeuty u motivačních typů:

Signifikantní rozdíl mezi průměry¹⁴ motivačních typů mezi frekventanty všech psychoterapeutických výcviků a studentů psychoterapeuty, jsme zjistili u dvou motivačních typů:

Konformita

¹⁴ průměr motivačního typu u určité skupiny, souvisí se škálou od -1 do 7 (např. průměr = 3, znamená důležitý motivační typ, další podrobnosti viz kap. III Použitá metoda)

Spiritualita

To co platí pro jednotlivé hodnoty, se vztahuje i na motivační typy. Různá důležitost motivačních typů může souviset s osobnostní odlišností lidí ve skupinách. Abychom zjistili další souvislosti bylo by nutné doplnit metodu dotazníku dalšími diagnostickými metodami.

Důležitost jednotlivých hodnot u mužů a žen ze všech skupin:

Jak u mužů tak žen jsou nejdůležitější hodnoty **Zralá láska** (hluboká a citová blízkost) a **Vnitřní harmonie** (vyrovnanost se sebou samým).

Vysoká důležitost hodnot **Vnitřní harmonie** a **Zralá láska** souvisí s naplněním cílů psychologie a především psychoterapie. Dosažení vyrovnanosti se sebou samým a navázání hlubokých a citově blízkých vztahů je jistě důležité pro budoucí psychology a psychoterapeuty.

Naopak nejméně důležitá hodnota je u obou skupin **Vliv ve společnosti** (mít moc ve společnosti, dominovat).

Pravděpodobně se hodnota **Vliv ve společnosti** umístila nízko, protože cílem psychologie ani psychoterapie není (a především by nemělo být) mocensky ovlivňovat a řídit společnost.

Důležitost jednotlivých motivačních typů u mužů a žen ze všech skupin:

Jak pro muže tak pro ženy jsou nejdůležitějšími motivačními typy **Sebeřízení** a **Benevolence**.

Mezi nejméně důležité motivační typy obě skupiny zařazují **Tradice** a **Moc**.

Proč jsou tyto motivační typy důležité, resp. nedůležité jsem už zmínila v kap. *Důležitost jednotlivých motivačních typů u všech skupin* (str. 79), proto je nebudu podrobněji rozvádět.

Srovnání mužů a žen u jednotlivých hodnot:

Signifikantní rozdíl mezi průměry hodnot¹⁵ (položek ve Schwartzově hodnotovém dotazníku) mezi muži a ženami, jsme zjistili u 18 hodnot:

Rovnost (stejná příležitost pro každého)

Vliv ve společnosti (mít moc ve společnosti, dominovat)

Pocit přináležitosti (pocit, že nejsem druhým lhostejný)

Společenský pořádek (stabilita společnosti)

Vzrušující život (podněcující zážitky)

Tvořivost (originalita, fantazie)

Úcta k tradicím (uchovávání osvědčených zvyklostí)

Zralá láska (hluboká citová a duchovní blízkost)

Odpoutání se (od světských zájmů)

Bezpečnost rodiny (jistota pro své blízké)

Autorita (být oprávněn vést druhé)

Opravdové přátelství (blízcí přátelé, kteří jsou oporou)

Krásno (krása přírody a umění)

Sociální spravedlnost (náprava nespravedlností, péče o slabé)

Loajální (oddaný, věrný přátelům, rodině)

Čestný (charakterní, poctivý)

Těšící se ze života (radující se z jídla, sexu, volných chvil apod.)

Úspěšný (dosahující vytyčených cílů)

Signifikantní rozdíl mezi muži a ženami odráží vnímání ženské a mužské role a chování s ním spojené.

Např. vyšší důležitost hodnot **Autorita** (být oprávněn vést druhé), **Vliv ve společnosti** (mít moc ve společnosti, dominovat) a **Úspěšný** (dosahující vytyčených cílů) souvisí s vlastnostmi, které jsou spojovány spíše s mužskou rolí: aktivita, dominance.

¹⁵ průměr hodnoty u určité skupiny, souvisí se škálou od -1 do 7 (např. průměr = 3, znamená důležitou hodnotu, další podrobnosti viz kap. III Použitá metoda)

Vyšší důležitost hodnot **Pocit přináležitosti** (pocit, že nejsem druhým lhostejným), **Zralá láska** (hluboká citová a duchovní blízkost), **Bezpečnost rodiny** (jistota pro své blízké) a **Opravdové přátelství** (blízcí přátelé, kteří jsou oporou) odráží větší důraz žen na rodinné a přátelské vztahy.

Srovnání mužů a žen u jednotlivých motivačních typů:

Signifikantní rozdíl mezi průměry¹⁶ motivačních typů mezi muži a ženami, jsme zjistili u čtyř motivačních typů:

Tradice

Benevolence

Universalismus

Spiritualita

Opět se zde odráží vliv vlastností spojovaných s muži či ženami. Statisticky významně vyšší důležitost motivačního typu **Benevolence** a **Universalismus** (pochopení, porozumění a ocenění, tolerance a chránění dobra všech bytostí) u žen souvisí s větší orientací žen na mezilidské vztahy.

Statisticky významně vyšší důležitost motivačního typu **Spiritualita** u žen je patrně způsobena větším počtem věřících žen v našem souboru.

Statisticky významně vyšší důležitost motivačního typu **Tradice** (respekt, věrnost a přijetí zvyků kultury či náboženství) může být způsobeno větší pokorou žen, ale i větším počtem věřících žen v našem souboru.

Vliv věku na důležitost jednotlivých hodnot:

Signifikantně významný vliv věku (tzn. čím vyšší věk, tím je hodnota důležitější) jsme zjistili u 23 hodnot. Jsou to hodnoty:

¹⁶ průměr motivačního typu u určité skupiny, souvisí se škálou od -1 do 7 (např. průměr = 3, znamená důležitý motivační typ, další podrobnosti viz kap. III Použitá metoda)

Svoboda (svoboda jednání a myšlení)
Duchovní život (důraz na duchovní, nikoli materiální věci)
Pocit přináležitosti (pocit, že nejsem druhým lhostejný)
Vzrušující život (podněcující zážitky)
Smysluplnost života (životní cíle)
Mírový svět (bez válek a konfliktů)
Úcta k tradicím (uchovávání osvědčených zvyklostí)
Bezpečnost rodiny (jistota pro své blízké)
Soulad s přírodou (život v jednotě s přírodou)
Moudrost (zralé chápání života)
Autorita (být oprávněn vést druhé)
Loajální (oddaný, věrný přátelům, rodině)
Ctižádnostivý (vyvíjející pracovní úsilí, snaživý)
Snášenlivý (tolerantní vůči odlišným myšlenkám a přesvědčením)
Pokorný (skromný, držící se v pozadí)
Vážící si rodičů a starších (projevující úctu)
Akceptující svůj životní úděl (podřizující se životním okolnostem)
Inteligentní (logicky uvažující)
Zvědavý (projevující zájem o všechno)
Úspěšný (dosahující vytčených cílů)
Čistotný (upravený, pořádný)

Vyšší důležitost hodnot **Úspěšný**, **Ctižádnostivý** a **Autorita** odráží životní způsob spojený s vyšším věkem – prosazení se ve společnosti (např. v rámci profese) a zajištění materiálních potřeb.

Vyšší důležitost hodnot **Pocit přináležitosti**, **Bezpečnost rodiny** a **Vážící si rodiny a starších** může souviset s vyšší potřebou blízkých vztahů a uvědoměním si její důležitosti ve vyšším věku.

Vyšší důležitost hodnot **Smysluplnost života**, **Moudrost**, **Pokorný** a **Akceptující svůj životní úděl** poukazuje na vyšší zralost osobnosti u lidí ve vyšším věku a přijetí své životní reality.

Vliv věku na důležitost jednotlivých motivačních typů:

Signifikantně významný vliv věku (tzn. čím vyšší věk, tím je motivační typ důležitější) jsme zjistili u dvou motivačních typů:

Stimulace

Benevolence

Statisticky významně vyšší důležitost motivačního typu **Benevolence** souvisí s vyšší úrovní zralosti osobnosti. Důvod statisticky významně vyšší důležitosti motivačního typu **Stimulace** není na první pohled patrný, pravděpodobně je ovlivněn i osobnostními charakteristikami jednotlivých respondentů.

V.2. K použité metodě:

Schwartzův hodnotový dotazník

V našem výzkumu jsme použili Schwartzův hodnotový dotazník, proto bychom zde rádi popsali některé postřehy, které se týkají jeho použití a použití dotazníku obecně.

Díky možnosti snadného statistického zpracování se ke zjištění hodnotového systému jedince velmi často využívá metody dotazníku (Rokeachův hodnotový dotazník, Kratochvílův BOD(h), Study of Values Allporta, Vernona a Lindzey, Ways to Live Morrise).

Pokud se rozhodneme pro dotazník, musíme si být vědomi, za jakým účelem ho chceme využít, protože metoda dotazníku sebou nese určité nevýhody.

Je zřejmé, že metodou dotazníku ani metodou rozhovoru nemůžeme zjistit hierarchii hodnot jedince, podle které se řídí, jedná, žije. Zjistíme **konceptualizované hodnoty**, které zahrnují ideály a představy o svých vlastních hodnotách. Hodnoty ve Schwartzově hodnotovém dotazníku jsou

sice rozděleny na cílové a instrumentální (= chování za účelem dosažení hodnoty) a definované jako vedoucí principy života, ale na to nemůžeme příliš spoléhat.

Z Schwartzova hodnotového dotazníku zjistíme pozici konkrétních hodnot v rámci celé hodnotové struktury jedince. Při statistickém zpracování nám ale mnoho důležitých informací uniká. Například nemůžeme zjistit polohu určité hodnoty v kontextu celé hierarchie. Dvě stejné pozice mohou znamenat něco jiného, pokud jsou součástí rozdílných hodnotových struktur.

To že hodnota *Vnitřní harmonie* je umístěna na nejvyšší místo, nám ještě neposkytuje příliš mnoho zajímavých informací. Pokud ale zjistíme, že na dalších místech jsou u jednoho člověka hodnoty *Vzrušující život a Pestrý život* a u druhého *Zralá láska a Opravdové přátelství*, můžeme pochopit hodnotovou strukturu v mnohem větší míře. Do určité míry nám pomáhá k odstranění této nevýhody zavedení motivačních typů v Schwartzově hodnotovém dotazníku, kdy zjistíme jednotlivé vazby jak mezi jednotlivými hodnotami tak mezi motivačními typy.

Schwartz našel silné vazby mezi těmito motivačními typy:

Moc a Úspěch – oba zdůrazňují sociální ocenění a nadřazenost

Úspěch a Hédonismus – oba se zaměřují na uspokojení sebe sama

Hédonismus a Stimulace – vyjadřují přání emočně příjemného vzrušení

Stimulace a Sebeřízení – shrnují vnitřní zájem o novost a dokonalost

Sebeřízení a Universalismus – vyjadřují důvěru ve vlastní mínění

Universalismus a Benevolence – zajímají se o přispění k blahu ostatních a o
transcendenci sobeckých zájmů

Benevolence a Konformismus – volají po chování podle norem vedoucí
k blízkým vztahům

Benevolence a Tradice – vyznačují se společným znakem oddanosti ke
skupině

Konformismus a Tradice – charakteristické podřízením jedince sociálním
očekáváním

Tradice a Bezpečí – zdůrazňují uchování existujícího sociálního uspořádání,
což dává člověku jistotu

Konformismus a Bezpečí – vyznačují se ochranou pořádku a harmonie ve vztazích

Bezpečí a Moc – kladou důraz na vyvarování se hrozby nejistoty kontrolováním vztahů a zdrojů

Psychologicky zajímavým problémem je vřazení hodnot v souvislosti s dalšími **osobnostními proměnnými**. V teoretické části diplomové práce jsme poukázali na velkou provázanost hodnot s potřebami, postoji, zájmy a normami (viz kap. I.2.).

Pro uvědomění si souvislostí mezi hodnotovým systémem a *potřebami* je důležité uvědomění si tzv. *fenoménu relativnosti hodnot*: „.....který spočívá v tom, že pro člověka se často stává důležitou hodnotou to, čeho se mu nedostává, v čem není uspokojen, v čem je frustrován (např. pro nemocného hodnota zdraví, pro člověka nesvobodného hodnota svobody atp.)“ (Hudeček, 1981). Zda se to týká i konkrétního člověka (tzn. i konkrétní hierarchie hodnot) se ovšem z dotazníku nedozvíme. Ale je možné se tyto informace dozvědět z rozhovoru, např. dotazem Proč je pro vás hodnota zdraví nejdůležitější?

Jistě by také přineslo mnoho zajímavých informací srovnání hodnotového systému se *zájmy* jedince. Selektivita, hloubka, šíře a zaměření zájmů jsou jistým indikátorem jedincových hodnot. Což můžeme opět zjistit rozhovorem, ale i dotazníkem (např. Brněnský katalog zájmů, Katalogový zájmový test).

Hodnotový systém ovšem nesouvisí pouze s potřebami, postoji, zájmy a normami, ale také s **vlastnostmi osobnosti**. Jistě by bylo zajímavé srovnat danou strukturu hodnot a motivačních typů s dominancí, submisí, extroverzí, introverzí, ale i např. s tvořivostí. Zjištěním těchto podstatných souvislostí se dozvíme, proč jedinec hodnotí právě tuto hodnotu jako nejdůležitější. Asi jinak vnímá hodnotu Svoboda introvert než extrovert. Introvert ji asi spíše bude vnímat jako svobodu vnitřní (svobodu myšlení), naproti tomu extrovert jako svobodu vnější (svobodu jednání).

Další problém nastává **odlišným vnímáním** konkrétních hodnot. Jak respondent hodnoty vnímá, se bohužel z dotazníku nedozvíme. Pokud je chápání položky příliš ovlivněno individuální zkušeností, dochází k určitému zkreslení při vyhodnocování výsledků. Naopak pokud hodnoty mají pro svůj význam a dosah pro lidskou existenci trvalý charakter (hodnoty zdraví, života) nebo se týkají ustálené normy chování nebo kulturního vzoru, k odlišnému chápání hodnoty a tedy i ke zkreslení nedochází.

Pokud dojde k **významné změně** v životě člověka, mohou se hodnoty výrazně změnit. Například pokud člověka postihnou povodně, položku, resp. hodnotu Bezpečí rodiny může považovat za jednu z nejdůležitějších, i když ji předtím hodnotil nízko. Je tedy možné se na významné události v průběhu života člověka doptat v rozhovoru.

Míra zkreslení je také závislá na míře schopnosti a ochoty respondenta vyjádřit své skutečné hodnoty. Hodnotový systém není ve své úplnosti přístupný ani samotnému respondentovi, proto nemůžeme očekávat, že se dopátráme naprosto skutečné hierarchie hodnot. Vnímání sebe sama a tedy i svého hodnotového systému je ovlivněno mnoha faktory – iluzemi, předsudky, nevědomými konflikty, očekáváním, ale i snahou jevit se v lepším světle. Některé z těchto faktorů jsou částečně vědomé, některé mohou být zcela nevědomé.

Odlišné vnímání jednotlivých pojmů se projevilo i při samotném vyplňování Schwartzoova hodnotového dotazníku respondenty. Při vyplňování jednotlivých položek dotazníku měli respondenti často problém s významem jednotlivých pojmů. Často tvrdili, že hodnota neodpovídá vysvětlení, které je uvedeno v závorkách. Nejčastěji se problém vyskytl u položek **Vzájemnost v poskytování** (nebýt zavázaný), **Pocit přináležitosti** (pocit, že nejsem druhým lhostejný), **Smysluplnost života** (životní cíle), **Akceptující svůj životní úděl** (podřizující se životním okolnostem), **Pokorný** (skromný, držící se v pozadí). Možné odlišné vnímání hodnoty a

vysvětlení v závorce u některých hodnot jsem uvedla v kapitole Diskuze k výsledkům.

Aby nedocházelo k výše zmíněným zkreslením, doporučovala bych Schwartzův hodnotový dotazník kombinovat spolu s jinými diagnostickými metodami, především rozhovorem, ale i dalšími dotazníky (např. osobnostními ke zjištění souvislostí s vlastnostmi osobnosti) a projektivními metodami, kde spíše eliminujeme snahu respondentů jevit se v lepším světle. Samozřejmě ke zjištění hodnotového systému můžeme také využít i pozorování a obsahovou analýzu. Bohužel tyto metody jsou velmi náročné na zpracování a vyhodnocení.

Také z tohoto důvodu jsme volili metodu dotazníku v případě našeho výzkumu. Ověřovat si věrohodnost dat pomocí rozhovorů, popř. jiných diagnostických metod, by u 146 respondentů bylo příliš náročné, i když jsme si vědomi, že dochází k určitým zkreslením.

VI. Shrnutí výsledků a doporučení:

Nejprve je nutné poznamenat, že výzkum si neklade nároky na zobecnění. Je spíše sondou do dané problematiky. Skupiny nejsou příliš velké a vzorek byl příliš úzce vybrán. Všechny výsledky proto musí být vztaheny pouze ke konkrétním skupinám.

V kapitole **Vymezení problému** jsme si položili několik otázek, na které bychom chtěli v závěru odpovědět.

Jaké hodnoty jsou pro členy jednotlivých skupin důležité nebo naopak nedůležité?

V pořadí důležitosti jednotlivých hodnot došlo napříč skupinami k výrazným podobnostem.

U tří skupin /ze čtyř/ se mezi nejdůležitějšími hodnotami umístila hodnota **Vnitřní harmonie** (vyrovnanost se sebou samým), **Smysluplnost života** (životní cíle) a **Zralá láska** (hluboká citová a duchovní blízkost).

Mezi nejméně důležité hodnoty patří hodnota **Vliv ve společnosti** (mít moc ve společnosti, dominovat) /u všech skupin/ a **Odpoutání se** (od světských zájmů) /u tří skupin/.

Jaké motivační typy jsou pro členy jednotlivých skupin důležité nebo naopak nedůležité?

U motivačních typů došlo k téměř úplné shodě mezi jednotlivými skupinami. Nejdůležitějšími motivačními typy se staly motivační typ **Benevolence** a **Sebeřízení**.

Nejméně důležité motivační typy jsou **Tradice** /u tří skupin/, **Moc** /u dvou skupin/ a **Stimulace** /u dvou skupin/.

Souvisí zaměření psychoterapeutického výcviku s vyznáváním určitých hodnot?

Nepotvrdilo se, že by zaměření psychoterapeutického výcviku (zda jde o výcvik typu SUR, psychoanalytický, analytický výcvik) souviselo s vyznáváním určitých hodnot.

Statisticky významné rozdíly jsme zjistili u šesti hodnot, ale pravděpodobně zaměření psychoterapeutického výcviku příliš neovlivňuje důležitost hodnot. Pravděpodobně zde budou hrát roli další faktory, např. osobnostní odlišnost respondentů, různé životní zkušenosti, jejich věk.

Souvisí zaměření psychoterapeutického výcviku s vyznáváním určitých motivačních typů?

Ani u motivačních typů se nepotvrdila souvislost zaměření psychoterapeutického výcviku s vyznáváním určitých motivačních typů. Opět zde budou asi hrát roli další faktory, např. osobnostní odlišnost respondentů, různé životní zkušenosti, věk.

Považují lidé, kteří vstoupili do psychoterapeutického výcviku, za důležité jiné nebo naopak podobné hodnoty, než lidé, kteří psychoterapeutický výcvik už mají dokončený?

Nepotvrdilo se, že by skutečnost, že člověk psychoterapeutický výcvik už ukončil a aktivně vykonává profesi psychoterapeuta, ovlivnilo preferenci určitých hodnot.

Statisticky významné rozdíly jsme zjistili u šesti hodnot, ale pravděpodobně zaměření psychoterapeutického výcviku příliš neovlivňuje důležitost hodnot. Pravděpodobně zde budou hrát roli další faktory, např. osobnostní odlišnost respondentů, různé životní zkušenosti, jejich věk.

Považují lidé, kteří vstoupili do psychoterapeutického výcviku, za důležité jiné nebo naopak podobné motivační typy, než lidé, kteří psychoterapeutický výcvik už mají dokončený?

Ani u motivačních typů se nepotvrdila souvislost s faktem, že člověk psychoterapeutický výcvik už ukončil s vyznáváním určitých motivačních typů. Opět zde budou asi hrát roli další faktory, např. osobnostní odlišnost respondentů, různé životní zkušenosti, věk.

Jak se liší hodnoty mužů a žen?

Výrazný rozdíl mezi hodnocením jednotlivých hodnot mezi muži a ženami se neobjevil. Nejdůležitější nebo naopak nejméně důležité hodnoty byly jak u mužů tak žen velmi podobné.

Jak u mužů tak žen jsou nejdůležitější hodnoty **Zralá láska** (hluboká a citová blízkost) a **Vnitřní harmonie** (vyrovnanost se sebou samým).

Naopak nejméně důležitá hodnota je u obou skupin **Vliv ve společnosti** (mít moc ve společnosti, dominovat).

Určité rozdíly jsou způsobeny odlišným vnímáním mužské a ženské role a chováním s ní spojené. Například vliv dominance (u mužů), submise (u žen) u hodnot **Autorita** (být oprávněn vést druhé), **Vliv ve společnosti** (mít moc ve společnosti, dominovat) a **Úspěšný** (dosahující vytyčených cílů) /vyšší důležitost hodnot u mužů/. Větší důraz žen na rodinné a přátelské vztahy se odráží u hodnot **Pocit příslušnosti** (pocit, že nejsem druhým lhostejný), **Zralá láska** (hluboká citová a duchovní

blízkost), **Bezpečnost rodiny** (jistota pro své blízké) a **Opravdové přátelství** (blízcí přátelé, kteří jsou oporou), které byly ženami hodnoceny jako důležitější.

Jak se liší motivační typy u mužů a žen?

Výrazný rozdíl mezi hodnocením jednotlivých motivačních typů mezi muži a ženami se neobjevil. Jak pro muže tak pro ženy jsou nejdůležitějšími motivačními typy **Sebeřízení** a **Benevolence**.

Mezi nejméně důležité motivační typy obě skupiny zařazují **Tradice** a **Moc**.

U určitých rozdílů je patrný vliv vlastností spojovaných s muži či ženami. Statisticky významně vyšší důležitost motivačního typu **Benevolence** a **Universalismus** (pochopení, porozumění a ocenění, tolerance a chránění dobra všech bytostí) u žen souvisí s větší orientací žen na mezilidské vztahy.

Statisticky významně vyšší důležitost motivačního typu **Spiritualita** u žen je patrně způsobena větším počtem věřících žen v našem souboru.

Statisticky významně vyšší důležitost motivačního typu **Tradice** (respekt, věrnost a přijetí zvyků kultury či náboženství) může být způsobeno větší pokorou žen, ale i větším počtem věřících žen v našem souboru.

Ovlivňuje věk výběr určitých hodnot?

Statisticky významný vliv věku ve výběru určitých hodnot se potvrdil. Je zde patrný vliv odlišného životního stylu, různá důležitost určitých faktorů (např. nutnost materiálního zajištění v produktivním věku).

Vliv věku se projevil u 23 hodnot. Vyšší důležitost hodnot **Úspěšný** (dosahující vytčených cílů), **Ctižádostivý** (vyvíjející pracovní úsilí, snaživý) a **Autorita** (být oprávněn vést druhé) odráží životní způsob spojený s vyšším věkem – prosazení se ve společnosti (např. v rámci profese) a zajištění materiálních potřeb.

Vyšší důležitost hodnot **Pocit přináležitosti** (pocit, že nejsem druhým lhostejný), **Bezpečnost rodiny** (jistota pro své blízké) a **Vážící si rodičů a starších** (projevující úctu) může souviset s vyšší potřebou blízkých vztahů a uvědoměním si její důležitosti ve vyšším věku.

Vyšší důležitost hodnot **Smysluplnost života** (životní cíle), **Moudrost** (zralé chápání života) a **Akceptující svůj životní úděl** (podřizující se životním okolnostem) poukazuje na vyšší zralost osobnosti u lidí ve vyšším věku a přijetí své životní reality.

Ovlivňuje věk výběr motivačních typů?

Určitý vliv věku se potvrdil i u motivačních typů. Signifikantně významný vliv věku (tzn. čím vyšší věk, tím je motivační typ důležitější) jsme zjistili u dvou motivačních typů: **Benevolence** a **Stimulace**.

Statisticky významně vyšší důležitost motivačního typu **Benevolence** souvisí s vyšší úrovní zralosti osobnosti. Důvod statisticky významně vyšší důležitosti motivačního typu **Stimulace** není na první pohled patrný, pravděpodobně je ovlivněn i osobnostními charakteristikami jednotlivých respondentů.

VI.1. Porovnání výsledků z výzkumu z diplomové práce s výsledky z tohoto výzkumu:

V této kapitole se pokusím srovnat výsledky podle otázek, které jsme si kladli v obou výzkumech.

Jaké hodnoty jsou pro členy jednotlivých skupin důležité nebo naopak nedůležité?

Výsledky výzkumu z této rigorózní práce potvrdily závěry z výzkumu diplomové práce (Obrhelová, 2004).

V obou výzkumech mezi nejdůležitější hodnoty patří **Vnitřní harmonie** (vyrovnanost se sebou samým) a **Zralá láska** (hluboká citová a duchovní blízkost).

Za nejméně důležitou hodnotu považují všechny skupiny v obou výzkumech **Vliv ve společnosti** (mít moc ve společnosti, dominovat).

Jaké motivační typy jsou pro členy jednotlivých skupin důležité nebo naopak nedůležité?

Výsledky výzkumu z této rigorózní práce opět potvrdily závěry z výzkumu diplomové práce (Obrhelová, 2004).

Nejdůležitějšími motivačními typy se staly motivační typ **Benevolence** a **Sebeřízení**.

Nejméně důležité motivační typy jsou **Tradice** a **Moc**.

Souvisí zaměření psychoterapeutického výcviku s vyznáváním určitých hodnot?

Ani v jednom výzkumu se nepotvrdilo, že by zaměření psychoterapeutického výcviku souviselo s vyznáváním určitých hodnot.

Statisticky významné rozdíly jsme zjistili u šesti hodnot (rigorózní práce), resp. u 12 hodnot (diplomová práce) ale pravděpodobně zaměření psychoterapeutického výcviku příliš neovlivňuje důležitost hodnot. Je pravděpodobné, že zde budou hrát roli další faktory, např. osobnostní odlišnost respondentů, různé životní zkušenosti, jejich věk.

Souvisí zaměření psychoterapeutického výcviku s vyznáváním určitých motivačních typů?

Ani u motivačních typů se nepotvrdila souvislost zaměření psychoterapeutického výcviku s vyznáváním určitých motivačních typů. Opět zde budou asi hrát roli další faktory, např. osobnostní odlišnost respondentů, různé životní zkušenosti, věk.

Jak se liší hodnoty mužů a žen?

V obou výzkumech se neobjevil výrazný rozdíl mezi hodnocením jednotlivých hodnot mezi muži a ženami. Nejdůležitější nebo naopak nejméně důležité hodnoty byly jak u mužů tak žen velmi podobné.

Nejdůležitějšími hodnotami se staly **Zralá láska** (hluboká a citová blízkost) a **Vnitřní harmonie** (vyrovnanost se sebou samým).

Naopak nejméně důležitá hodnota je **Vliv ve společnosti** (mít moc ve společnosti, dominovat).

V obou výzkumech jsou určité rozdíly způsobeny odlišným vnímáním mužské a ženské role a chováním s ním spojené. Například vliv dominance (u mužů), submise (u žen) u hodnot **Autorita** (být oprávněn vést druhé), **Vliv ve společnosti** (mít moc ve společnosti, dominovat) a **Úspěšný** (dosahující vytyčených cílů) /vyšší důležitost hodnot u mužů/ (rigorózní práce) a **Autorita** (být oprávněn vést druhé) a **Vlivný** (mající vliv na lidi a události) /vyšší důležitost hodnot u mužů/ (diplomová práce).

Jak se liší motivační typy u mužů a žen?

Výrazný rozdíl mezi hodnocením jednotlivých motivačních typů mezi muži a ženami se v obou výzkumech neobjevil. Jak pro muže tak pro ženy jsou nejdůležitějšími motivačními typy **Sebeřízení** a **Benevolence**.

Mezi nejméně důležité motivační typy je zařazen motivační typ **Tradice a Moc**.

U určitých rozdílů je patrný vliv vlastností spojovaných s muži či ženami. V obou výzkumech byl u žen statisticky významně důležitější motivační typ **Benevolence** (ochrana a péče o dobro lidí, se kterými jsme často v osobním kontaktu), což může souviset s větší orientací žen na mezilidské vztahy.

Ovlivňuje věk výběr určitých hodnot?

Statisticky významný vliv věku ve výběru určitých hodnot se v obou výzkumech potvrdil. Je zde patrný vliv odlišného životního stylu, různá důležitost určitých faktorů (např. nutnost materiálního zajištění v produktivním věku).

Vyšší důležitost hodnot **Úspěšný** (dosahující vytyčených cílů), **Ctižadostivý** (vyvíjející pracovní úsilí, snaživý) a **Autorita** (být oprávněn vést druhé) (rigorózní práce) a **Vliv ve společnosti** (mít moc ve společnosti, dominovat), **Bohatství** (hmotné statky, peníze) a **Autorita** (být oprávněn vést druhé) (diplomová práce) odráží životní způsob spojený s vyšším věkem – prosazení se ve společnosti (např. v rámci profese) a zajištění materiálních potřeb.

Vyšší důležitost hodnot **Pocit přináležitosti** (pocit, že nejsem druhým lhostejným) a **Bezpečnost rodiny** (rigorózní práce) a **Pocit přináležitosti**

(pocit, že nejsem druhým lhostejný), **Zralá láska** (hluboká a citová blízkost) a **Opravdové přátelství** (blízcí přátelé, kteří jsou oporou) (diplomová práce) může souviset s vyšší potřebou blízkých vztahů a uvědoměním si její důležitosti ve vyšším věku.

Ovlivňuje věk výběr motivačních typů?

Určitý vliv věku se potvrdil i u motivačních typů. Signifikantně významný vliv věku (tzn. čím vyšší věk, tím je motivační typ důležitější) v obou výzkumech jsme zjistili u motivačního typu **Benevolence** (ochrana a péče o dobro lidí, se kterými jsme často v osobním kontaktu), což může opět souviset s vyšší potřebou blízkých vztahů a uvědoměním si její důležitosti ve vyšším věku.

VI.2. Návrhy a připomínky k dalšímu zkoumání:

Interpretace našeho výzkumu je do určité míry omezená (např. musí být vztahena ke konkrétním skupinám), proto zde navrhuje určité možnosti dalšího zkoumání.

Abychom zjistili vliv osobnostních **vlastností** na důležitost hodnot a motivačních typů (což si myslíme, že hrálo nezanedbatelnou roli v našem výzkumu), doporučovali bychom doplnit Schwartzův hodnotový dotazník dalšími osobnostními dotazníky (např. 16 PF). Osobnostní dotazníky můžeme také doplnit projektivními metodami, které spíše eliminují vliv snahy jevit se v lepším světle.

Rozhovorem bychom mohli zjistit souvislosti důležitosti hodnot, resp. motivačních typů s **životními zkušenostmi**. Velmi zajímavé by bylo zjištění vlivu primární rodiny (např. výchovného stylu). Také bychom mohli porovnat hodnotový systém respondentů s hodnotovým systémem jejich rodičů.

Myslíme si, že nemalým problémem v našem výzkumu bylo odlišné **vnímání hodnot** a vysvětlení v závorkách respondenty. Z tohoto důvodu bychom doporučovali jistou úpravu některých hodnot:

Pocit přináležitosti (pocit, že nejsem druhým lhostejný) – vysvětlení v závorce bychom nahradili: pocit, že patřím do společnosti, popř. pocit, že jsem součástí společnosti

Smysluplnost života (životní cíle) - vysvětlení v závorce bychom nahradili: pocit naplnění v životě

Pokorný (skromný, držící se v pozadí) – držící se v pozadí bychom vynechali

Akceptující svůj životní úděl (podřizující se životním okolnostem) - vysvětlení v závorce bychom nahradili: přijímající životní okolnosti

Chránící si svou pověst (zachovávající si svou „tvář“) - vysvětlení v závorce bychom nahradili: zachovávající si představu o sobě u ostatních lidí; slovo „tvář“ evokuje slovo přetvářka, pověst ovšem nemusí být založena na přetvářce, ale naopak na autentickém chování

Jsme si vědomi, že tyto návrhy jsou opět ovlivněny naším vnímáním určitých hodnot, proto bychom navrhovali při úpravě hodnot a jejich vysvětlení získat názory většího počtu osob.

Jsme si vědomi, že tyto návrhy mohou být velmi náročné na zpracování a vyhodnocení dat, někdy možná i nerealizovatelné, přesto si myslíme, že dílčí návrhy, mohou být inspirací k dalšímu zkoumání dané problematiky.

SEZNAM LITERATURY:

1. Bakalář, E. (1974): Měření hodnotových orientací. Psů ČSAV (nepublikovaná disertační práce), Praha.
2. Balcar, K. (1991): Úvod do studia psychologie osobnosti. Mach, Chrudim.
3. Balcar, K. (1995a): Logoterapie a existenciální analýza Viktora E. Frankla. Čs. psychologie, 39, 2, 127-142.
4. Balcar, K. (1995b): Standardizace dotazníku „Logo test“ na vzorku studujících českých vysokých škol. Čs. psychologie, 39, 5, 400-405.
5. Battegay, R. (1973): Basic Principles for the Training of Group Psychotherapist. Gruppentherapie und soziale Umwelt (5. Internationalen Kongres für Gruppentherapie, Zürich, 19.-24. August 1973). In: Výcvik v psychoterapii. Psychiatrická léčebna KÚNZ Kosmonosy, edice LD 1978.
6. Bloch, D. A. (1960): Values – Psychoanalytic and Otherwise. In: Masserman, J. H. (ed.): Psychoanalysis and Human Values. Grune & Stratton, New York, London, 110-123.
7. Coleman, J. C. (1960): Personality Dynamics and Effective Behavior. Chicago.
8. Corsini, R. J. (1957): Methods of Group Psychotherapy, The Blakiston Division, Inc., New York.
9. Čačka, O. (1998): Psychologie vrstev duševního dění osobnosti a jejich autodiagnostika. Doplněk, Brno.
10. Disman, M. (1993): Jak se vyrábí sociologická znalost. Karolinum, Praha.
11. Eis, Z. (1978): Smysl a cíle výcviku středního zdravotnického personálu v psychoterapii. Psychiatrická léčebna KÚNZ Kosmonosy, edice LD 1978.
12. Eis, Z. (1995): Můžeme v psychoterapii pokročit? In: Supervize (ed.), Pražský psychoterapeutický institut, Praha.
13. Erikson, E. H. (1996): Osm věků člověka. Propsy, Praha.
14. Frankl, E. (1990): Dynamika a hodnoty. Čs. psychologie, 34, 6, 542-547.
15. Frankl, E. (1995): Lékařská péče o duši. Cesta, Brno.
16. Frankl, E. (1994): Vůle ke smyslu. Vybrané přednášky o logoterapii. Cesta, Brno.
17. Grác, J. (1979): Pohľady do psychológie hodnotovej orientácie mládeže. SPN, Bratislava.
18. Hartl, P. (1997): Komunita občanská a komunita terapeutická. Slon, Praha.
19. Hanzlíček, L. (1977-1984): Psychiatrická encyklopedie. Zprávy VÚPs č. 28, Praha.
20. Hawkins, Shohet (2004): Supervize v pomáhajících profesích, Portál, Praha
21. Heider, F. (1967): The Psychology of Interpersonal Relations. John Wiley & Sons, Inc, New York, London, Sydney.
22. Homola, M. (1977): Motivace lidského chování. SPN, Praha.
23. Hudeček, J. (1981): Hodnoty a hodnotové orientace. Čs. psychologie, 25, 3, 249-259.

24. Hudeček, J. (1986): Hodnotové orientace v motivační sféře osobnosti. Academia, Praha.
25. Höschl, C. et al. (2002): Psychiatrie. Tigis, Praha.
26. Charvátová, M. (1989): Od Rubinštejnových etických tezí k současnému pojetí hodnoty. Čs. psychologie, 33, 6, 607-610.
27. Jacobi, J. (1992): Psychologie C. G. Junga. Psychoanalytické nakladatelství, Praha.
28. Kastelová, D. (1971): Vplyv prostredia na hodnotové systémy vysokoškolskej mládeže. Psychológia a patopsychológia dieťaťa, 83, 3, 225-239.
29. Kluckhohn, F. R., Strodtbeck, F. L. (1961): Variations in Value Orientations. Row, Peterson and Company, New York.
30. Kratochvíl, S. (1979): Terapeutická komunita. Academia, Praha.
31. Kratochvíl, S. (1997): Základy psychoterapie. Portál, Praha.
32. Marlinová, O. (1995): Úvaha o optimálním vztahu v supervizi. In: Supervize (ed.), Pražský psychoterapeutický institut, Praha.
33. Maslow, A. H. (1973): Náboženství, hodnoty a vrcholné prožitky. Viking Press, Inc., New York. (nepublikovaný překlad)
34. Mearns, D. (1999): Výcvik člověkem centrovaného poradenství. Persona, Modra.
35. Mikšík, O. (1999): Psychologické teorie osobnosti. Karolinum, Praha.
36. Mikšík, O. (2001): Psychologická charakteristika osobností. Karolinum, Praha.
37. Mitchell, S., Blacková, M. (1999): Freud a po Freudovi, Triton, 1999
38. Moreno, J. (1946): Psychodrama and Sociodrama. Beacon House, New York.
39. Nakonečný, M. (1995): Psychologie osobnosti. Academia, Praha.
40. Nakonečný, M. (1997): Motivace lidského chování. Academia, Praha.
41. Nesvadba, P. (1999): Slovník základních pojmů z filosofie. Fortuna, Praha.
42. Obrhelová, V.: (2004): Hodnotový systém frekventantů dlouhodobých sebezkušenostních výcviků v psychoterapii. Diplomová práce.
43. Petersen, P. (1973): Gruppenarbeit in der Psychiatrie. G. Thiema Verlag, Stuttgart. In: Výcvik v psychoterapii. Psychiatrická léčebna KÚNZ Kosmonosy, edice LD 1978.
44. Prochaska, J. O., Norcross, J. C. (1999): Psychoterapeutické systémy. Grada, Praha.
45. Redlich, F. C. (1960): Psychoanalysis and the Problem of Values. In: Masserman, J. H. (ed.): Psychoanalysis and Human Values. Grune & Stratton, New York, London, 84-103.
46. Rogers, C. R. (1964): Toward a Modern Approach to Values: The Valueing Process in the Mature Person. Journal of Abnormal and Social Psychology, 68, 2, 160-167.
47. Rogers, C. R. (1998): Sloboda učit sa. Modra, Praha.
48. Rokeach, M. (1969): Beliefs, Attitudes and Values. Jossey-Bass, San Francisco.
49. Rokeach, M. (1973): Nature of Human Values. Free Press, New York.
50. Rokeach, M. (1989): Stability nad Change in American Value Priorities. American Psychologist, vol. 44, 5, 775-784.

51. Říčan, P. (1972): *Psychologie osobnosti*. Orbis, Praha.
52. Schwartz, S. H. (1990): *Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries*. *Advances in Experimental Social Psychology*, vol. 25, New York Academic Press.
53. Schwartz, S. H. (1994): Are there Universal Aspects in the Structure and Contents of Human Values? *Journal of Social Issues*, 50, 4, 19-45.
54. Schwartz, S. H.: *Packet for Participation in Cross-Cultural Research on Values*. Jerusalem.
55. Skála, J. (1993): *Vzdělání v psychoterapii*. In: *Psychoterapie II.* (ed.). Triton, Praha.
56. Skála, J. (1995): *SUR a supervize*. In: *Supervize* (ed.). Pražský psychoterapeutický institut, Praha.
57. Srnec, J. (1995): *Postoje k etickým dilematům a hodnotové orientace*. *Praktický lékař*, 75, 1, 35-38.
58. Svoboda, M. (1999): *Psychologická diagnostika dospělých*. Portál, Praha.
59. Šebek, M. (1970): *K otázce teorie a výzkumu hodnot*. Katedra psychologie FF UK (nepublikovaná disertační práce), Praha.
60. Šebek, M. (1973): *K vymezení pojmu hodnota v psychologii*. *Čs. psychologie*, 17, 3, 252-258.
61. Šimek, A. (2003): *Supervize ve výcvikových komunitách – dosavadní praxe a trendy*. *Konfrontace*, 14, 1, 43-47.
62. Švancara, J., Vašina, L., Kostroň, M. (1992): *Kognitivní psychologie*, FF MU, Brno.
63. Városov, M. (1970): *Úvod do axiologie*. Epocha, Bratislava.
64. Velehradský, A. et al. (1978): *Hodnocení a hodnoty v činnosti člověka*. Svoboda, Praha.
65. Viewegh, J. (1976): *Tvůrčí činnost a problém hodnot*. *Čs. psychologie*, 20, 6, 545-550.
66. Viewegh, J. (1986): *Fantazie*. Academia, Praha.
67. Vlácil, J. (1977): *K pojetí hodnot v psychologii a sociologii*. *Čs. psychologie*, 21, 1, 72-85.
68. Vondráček, V. (1964): *Hodnocení a jeho poruchy z hlediska psychoterapie*. ČSAV, Praha.
69. Vymětal, J. (1992): *Úvod do psychoterapie*. Psychoanalytické nakladatelství, Praha.
70. Wigfall, C. (2001): *SUR a vznik české psychoterapie*. www.sur.cz (upravil a přeložil K. Kalina)
71. Yalom, I. D. (1999): *Teorie a praxe skupinové psychoterapie*. Konfrontace, Praha.

Přílohy:

Schwartzův hodnotový dotazník:

HODNOTOVÝ DOTAZNÍK

V tomto dotazníku se máte zeptat sami sebe: „Které hodnoty jsou pro mne důležité jako vedoucí principy mého života a které jsou pro mne méně důležité?“.

Na následujících stranách jsou dva seznamy hodnot. Za každou hodnotou je v závorkách vysvětlení, které Vám může pomoci porozumět jejímu významu. Vaším úkolem je posoudit důležitost, jakou pro Vás každá z těchto hodnot má. Použijte stupnici (-1, 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7). Čím vyšší je číselné hodnocení, tím vyšší je důležitost této hodnoty.

- (-1) – je pro označení hodnot, které jsou v protikladu s principy, kterými se řídíte;
- (0) – znamená, že hodnota není vůbec důležitá, nepředstavuje pro Vás vedoucí princip;
- (3) – znamená, že hodnota je důležitá;
- (6) – znamená, že hodnota je vysoce důležitá;
- (7) – je pro označení hodnot, které mají nejvyšší důležitost jako vedoucí princip Vašeho života; obvykle nebývá takových hodnot více než dvě.

Do prázdného místa před každou hodnotu napište tedy jedno z čísel (-1, 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7), které vystihuje důležitost této hodnoty pro Vás osobně. Snažte se mezi hodnotami co nejvíce rozlišovat použitím veškerých číslic. Každé číslo přirozeně použijete více než jedenkrát.

Než začnete pracovat, přečtěte si Seznam hodnot I, vyberte tu, která je pro Vás nejdůležitější a označte její důležitost. Dále vyberte hodnotu, která je k Vaším hodnotám nejvíce v protikladu a označte ji (-1). Pokud tam taková hodnota není, vyberte tu, která je pro Vás nejméně důležitá a označte ji podle její důležitosti (0) nebo (1). Potom posuzujte ostatní hodnoty.

SEZNAM HODNOT I

Tato hodnota je pro mne:

v protikladu

k mým hodnotám	nedůležitá		důležitá		velmi důležitá		nejdůle- žitější	
-1	0	1	2	3	4	5	6	7

1. ___ ROVNOST (stejná příležitost pro každého)
2. ___ VNITŘNÍ HARMONIE (vyrovnanost se sebou samým)
3. ___ VLIV VE SPOLEČNOSTI (mít moc ve společnosti, dominovat)
4. ___ POŽITEK (uspokojovat tužby)
5. ___ SVOBODA (svoboda jednání a myšlení)
6. ___ DUCHOVNÍ ŽIVOT (důraz na duchovní, nikoli materiální věci)
7. ___ POCIT PŘINÁLEŽITOSTI (pocit, že nejsem druhým lhostejný)
8. ___ SPOLEČENSKÝ POŘÁDEK (stabilita společnosti)
9. ___ VZRUŠUJÍCÍ ŽIVOT (podněcující zážitky)
10. ___ SMYSLUPLNOST ŽIVOTA (životní cíle)
11. ___ SLUŠNOST (zdvořilost, dobré mravy)
12. ___ BOHATSTVÍ (hmotné statky, peníze)
13. ___ BEZPEČNOST NÁRODA (ochrana vlastního národa před nepřáteli)
14. ___ SEBEÚCTA (důvěra ve vlastní hodnotu)
15. ___ VZÁJEMNOST V POSKYTOVÁNÍ (nebýt zavázaný)
16. ___ TVOŘIVOST (originalita, fantazie)
17. ___ MÍROVÝ SVĚT (bez válek a konfliktů)
18. ___ ÚCTA K TRADICÍM (uchovávání osvědčených zvyklostí)
19. ___ ZRALÁ LÁSKA (hluboká citová a duchovní blízkost)
20. ___ SEBEKÁZEŇ (sebeovládání, odolnost vůči pokušení)
21. ___ ODPOUTÁNÍ SE (od světských zájmů)
22. ___ BEZPEČNOST RODINY (jistota pro své blízké)
23. ___ SPOLEČENSKÉ UZNÁNÍ (úcta, ocenění druhými)
24. ___ SOULAD S PŘÍRODOU (život v jednotě s přírodou)
25. ___ PESTRÝ ŽIVOT (plný podnětů, nových zážitků a změn)
26. ___ MOUDROST (zralé chápání života)
27. ___ AUTORITA (být oprávněn vést druhé)
28. ___ OPRAVDOVÉ PŘÁTELSTVÍ (blízcí přátelé, kteří jsou oporou)
29. ___ KRÁSNO (krása přírody a umění)
30. ___ SOCIÁLNÍ SPRAVEDLNOST (náprava nespravedlností, péče o slabé)

SEZNAM HODNOT II

Tyto hodnoty jsou vyjádřeny jako způsoby chování, které pro Vás mohou být více či méně důležité. Opět si nejdříve přečtěte celý seznam, vyberte pro Vás nejdůležitější hodnotu a označte její důležitost. Potom vyberte hodnotu, která je nejvíce v protikladu k Vaším hodnotám, nebo – pokud tam taková hodnota není – hodnotu, která je pro Vás nejméně důležitá a označte ji (-1), (0) nebo (1) podle její důležitosti. Potom posuzujte ostatní hodnoty, snažte se zase mezi nimi co nejvíce rozlišovat s použitím všech čísel.

Tato hodnota je pro mne:

v protikladu

k mým hodnotám	nedůležitá		důležitá		velmi důležitá		nejdůle- žitější	
-1	0	1	2	3	4	5	6	7

31. ___ NEZÁVISLÝ (spoléhající se na sebe, soběstačný)
32. ___ UMÍRNĚNÝ (vyhýbající se extrémům v citech a jednání)
33. ___ LOAJÁLNÍ (oddaný, věrný přátelům, skupině)
34. ___ CTIŽÁDOSTIVÝ (vyvíjející pracovní úsilí, snaživý)
35. ___ SNAŠENLIVÝ (tolerantní vůči odlišným myšlenkám a přesvědčením)
36. ___ POKORNÝ (skromný, držící se v pozadí)
37. ___ ODVÁŽNÝ (vyhledávající dobrodružství, riziko)
38. ___ CHRÁNÍCÍ ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ (ochraňující přírodu)
39. ___ VLIVNÝ (mající vliv na lidi a události)
40. ___ VÁŽÍCÍ SI RODIČŮ A STARŠÍCH (projevující úctu)
41. ___ VOLÍCÍ SVÉ VLASTNÍ CÍLE (samostatný v jejich výběru)
42. ___ ZDRAVÝ (nebýt tělesně nebo duševně nemocný)
43. ___ SCHOPNÝ (způsobit, produktivní, výkonný)
44. ___ AKCEPTUJÍCÍ SVŮJ ŽIVOTNÍ ÚDĚL (podřizující se životním okolnostem)
45. ___ ČESTNÝ (charakterní, poctivý)
46. ___ CHRÁNÍCÍ SI SVOU POVĚST (zachovávající si svou „tvář“)
47. ___ POSLUŠNÝ (respektující autoritu, plnící své úkoly)
48. ___ INTELIGENTNÍ (logicky uvažující)
49. ___ OCHOTNÝ K POMOCI (činný pro blaho ostatních)
50. ___ TĚŠÍCÍ SE ZE ŽIVOTA (radující se z jídla, sexu, volných chvil apod.)
51. ___ VĚŘÍCÍ (držící se náboženské víry a přesvědčení)
52. ___ ODPOVĚDNÝ (spolehlivý)
53. ___ ZVÍDAVÝ (projevující zájem o všechno)
54. ___ ODPOUŠTĚJÍCÍ (ochotný odpustit druhým)
55. ___ ÚSPĚŠNÝ (dosahující vytčených cílů)
56. ___ ČISTOTNÝ (upravený, pořádný)

Demografické údaje:

Nyní, prosím, ještě zodpovězte několik otázek o sobě:

1. Pohlaví: 1. muž
2. žena
2. Věk:
3. Jaký je Váš současný rodinný stav: 1. svobodný/á
2. ženatý/vdaná, popř. s druhem či družkou
3. rozvedený/á
4. ovdovělý/á
4. Ukončené vzdělání: 1. základní
2. středoškolské
3. vysokoškolské
5. Současné zaměstnání (pokud studujete, uveďte co):
6. Kde žijete: 1. ve velkoměstě (nad 100 000 obyvatel)
2. ve městě (nad 10 000 obyvatel)
3. na venkově
7. Absolvoval/a jste někdy v minulosti nějaký dlouhodobý sebezkušnostní výcvik v psychoterapii? 1. ano
2. ne
8. Pokud ano, uveďte prosím, o jaký výcvik se jednalo a kdy jste se ho účastnil/a.
9. Absolvoval/a jste někdy v minulosti jakoukoli psychoterapii (individuální, skupinovou), popř. docházíte v současné době na jakoukoli psychoterapii? 1. ano
2. ne
10. Jak se nazývá dlouhodobý sebezkušnostní výcvik v psychoterapii, jehož jste v současné době členem?
11. Kolik hodin jste v tomto sebezkušnostním výcviku už absolvoval/a?

Mockrát děkuji za vyplnění tohoto dotazníku

Statistické zpracování výzkumu:

Tab. 1- 4: Průměry jednotlivých hodnot ve skupinách:

- I1 – I56 = hodnoty (položky ve Schwartzově hodnotovém dotazníku)
- údaje = průměry hodnot, zaokrouhleny na 1 desetinné místo

skupiny	I1	I2	I3	I4	I5	I6	I7	I8	I9	I10	I11	I12	I13	I14	I15	I16
psychoanal. psychoterapie	2,8	5,6	1,1	2,8	5,3	4,2	4,7	2,6	4,0	5,9	3,6	2,6	3,0	5,8	4,0	4,6
analytická psychoterapie	3,1	5,7	1,4	3,6	5,5	5,3	4,1	3,0	2,4	5,5	3,6	3,0	2,6	5,3	3,3	4,4
SUR	3,7	6,0	1,9	3,3	5,5	4,7	4,7	3,3	2,6	5,9	4,2	3,0	2,8	5,8	3,5	4,6
psychoterapeuti	3,3	5,9	0,9	3,6	5,3	4,0	4,4	2,9	3,3	5,4	3,8	2,8	2,5	5,5	4,0	4,5

skupiny	I17	I18	I19	I20	I21	I22	I23	I24	I25	I26	I27	I28	I29	I30
psychoanal. psychoterapie	3,3	2,4	5,7	3,0	0,7	5,4	3,8	3,5	4,2	5,6	2,9	5,5	4,5	4,1
analytická psychoterapie	3,9	2,9	5,8	3,8	1,9	5,7	3,1	3,6	3,3	6,2	2,6	5,0	3,9	4,1
SUR	4,4	2,8	6,1	3,7	2,5	5,8	3,9	4,1	3,3	5,6	2,4	5,4	4,4	4,2
psychoterapeuti	4,2	2,6	5,6	3,3	2,2	5,5	3,7	4,3	3,8	5,5	2,5	5,2	4,2	3,9

skupiny	I31	I32	I33	I34	I35	I36	I37	I38	I39	I40	I41	I42	I43	I44
psychoanal. psychoterapie	4,8	1,5	2,9	2,4	5,2	2,7	3,3	3,5	2,3	3,5	4,9	5,6	3,9	2,6
analytická psychoterapie	4,8	2,5	3,4	3,1	4,4	2,9	2,5	3,3	2,1	2,7	5,3	5,9	4,7	3,6
SUR	5,2	3,0	3,9	3,7	4,8	2,4	2,7	3,5	1,5	4,3	5,1	6,0	4,7	3,5
psychoterapeuti	4,8	2,4	3,2	3,5	3,8	2,2	2,3	3,2	2,1	3,2	5,4	6,0	4,5	2,8

skupiny	I45	I46	I47	I48	I49	I50	I51	I52	I53	I54	I55	I56
psychoanal. psychoterapie	5,3	2,6	2,1	4,2	4,8	5,5	2,5	4,8	4,2	4,2	3,8	3,4
analytická psychoterapie	4,7	2,9	0,9	4,7	4,4	4,4	2,1	4,9	3,8	4,6	3,7	3,2
SUR	5,4	3,5	2,8	4,6	4,8	4,3	2,4	5,2	4,6	5,3	3,9	3,5
psychoterapeuti	4,9	2,9	1,9	4,9	4,6	4,8	1,6	4,8	4,5	4,2	4,1	3,4

**Tab. č. 5, 6 – Signifikantní rozdíl mezi skupinami
v jednotlivých hodnotách:**

- I1 – I56 = hodnoty (položky ve Schwartzově hodnotovém dotazníku)
- p = hladina významnosti, údaje zaokrouhleny na 2 desetinná místa, pokud by údaj
= 0,00, zaokrouhleno na více desetinných míst

hodnoty	p
I1	0,52
I2	0,70
I3	0,66
I4	0,60
I5	0,90
I6	0,25
I7	0,43
I8	0,53
I9	0,27
I10	0,53
I11	0,33
I12	0,83
I13	0,88
I14	0,36
I15	0,55
I16	0,92
I17	0,31
I18	0,75
I19	0,73
I20	0,48
I21	0,06
I22	0,62
I23	0,39
I24	0,55
I25	0,32
I26	0,16
I27	0,80
I28	0,52
I29	0,51
I30	0,98

hodnoty	p
I31	0,82
I32	0,28
I33	0,38
I34	0,31
I35	0,36
I36	0,74
I37	0,54
I38	0,96
I39	0,53
I40	
I41	0,70
I42	0,71
I43	0,31
I44	0,42
I45	0,22
I46	0,35
I47	
I48	0,56
I49	0,99
I50	0,13
I51	0,93
I52	0,66
I53	0,29
I54	0,15
I55	0,94
I56	0,90

Tab. č. 7 – Signifikantní rozdíl mezi skupinami v hodnotě

Odpoutání se (od světských zájmů):

- údaje v následujících tabulkách (post-hoc tabulkách) určují hladinu významnosti (p hodnota), zaokrouhleny na 2 desetinná místa, pokud by údaj = 0,00, zaokrouhleno na více desetinných míst

	psychoanal. psychoterapie	analytická psychoterapie	SUR
psychoanal. psychoterapie		0,12	
analytická psychoterapie	0,12		0,35
SUR		0,35	

Tab. č. 8 – Signifikantní rozdíl mezi skupinami v hodnotě

Moudrost (zralé chápání života):

	psychoanal. psychoterapie	analytická psychoterapie	SUR
psychoanal. psychoterapie		0,15	0,85
analytická psychoterapie	0,15		0,07
SUR	0,85	0,07	

Tab. č. 9 – Signifikantní rozdíl mezi skupinami v hodnotě

Vážíci si rodičů a starších (projevující úctu):

	psychoanal. psychoterapie	analytická psychoterapie	SUR
psychoanal. psychoterapie		0,09	0,13
analytická psychoterapie	0,09		
SUR	0,13		

Tab. č. 10 – Signifikantní rozdíl mezi skupinami v hodnotě

Poslušný (respektující autoritu, plnící své úkol):

	psychoanal. psychoterapie	analytická psychoterapie	SUR
psychoanal. psychoterapie		0,13	0,36
analytická psychoterapie	0,13		
SUR	0,36		

Tab. č. 11 – Signifikantní rozdíl mezi skupinami v hodnotě

Těšící se ze života (radující se z jídla, sexu, volných chvíl
apod.):

	psychoanal. psychoterapie	analytická psychoterapie	SUR
psychoanal. psychoterapie		0,73	0,05
analytická psychoterapie	0,10		0,10
SUR	0,05	0,73	

Tab. č. 12 – Signifikantní rozdíl mezi skupinami v hodnotě

Odpouštějící (ochotný odpustit druhým):

	psychoanal. psychoterapie	analytická psychoterapie	SUR
psychoanal. psychoterapie		0,42	0,06
analytická psychoterapie	0,42		0,21
SUR	0,06	0,21	

Tab. č. 13 – Signifikantní rozdíl mezi skupinami v motivačním typu Konformita:

	psychoanal. psychoterapie	analytická psychoterapie	SUR
psychoanal. psychoterapie		0,41	0,10
analytická psychoterapie	0,41		
SUR	0,10		

Tab. č. 14 – Signifikantní rozdíl mezi skupinami v motivačním typu Spiritualita:

	psychoanal. psychoterapie	analytická psychoterapie	SUR
psychoanal. psychoterapie		0,16	0,05
analytická psychoterapie	0,16		0,53
SUR	0,05	0,53	

Tab. č. 15, 16 – Průměry jednotlivých hodnot u mužů a žen:

- I1 – I56 = hodnoty (položky v Schwartzově hodnotovém dotazníku) – údaje zaokrouhleny na 1 desetinné místo

- p = hladina významnosti, údaje zaokrouhleny na dvě desetinná místa

hodnoty	muži	ženy	p
I_1	2,8	3,5	0,17
I_2	5,8	5,9	0,71
I_3	2,0	1,0	0,15
I_4	3,4	3,4	0,98
I_5	5,5	5,4	0,72
I_6	4,0	4,7	0,20
I_7	4,0	4,7	0,06
I_8	2,6	3,1	0,18
I_9	3,4	2,9	0,43
I_10	5,4	5,7	0,37
I_11	3,7	3,9	0,53
I_12	2,9	2,8	0,87
I_13	2,3	2,8	0,40
I_14	5,3	5,6	0,19
I_15	3,7	3,7	0,99
I_16	4,2	4,7	0,14
I_17	3,7	4,2	0,34
I_18	2,1	2,9	0,06
I_19	5,2	6,0	
I_20	3,2	3,6	0,44
I_21	1,1	2,3	
I_22	5,2	5,8	0,11
I_23	3,5	3,7	0,52
I_24	3,6	4,1	0,21
I_25	3,7	3,6	0,71
I_26	5,8	5,6	0,47
I_27	3,4	2,3	
I_28	4,6	5,5	
I_29	3,9	4,4	0,16
I_30	3,3	4,4	

hodnoty	muži	ženy	p
I_31	4,9	4,9	0,95
I_32	2,8	2,3	0,36
I_33	2,8	3,6	0,09
I_34	3,1	3,4	0,58
I_35	4,1	4,5	0,35
I_36	2,1	2,6	0,31
I_37	3,0	2,4	0,30
I_38	3,2	3,4	0,62
I_39	2,2	1,9	0,45
I_40	3,3	3,4	0,81
I_41	5,2	5,3	0,97
I_42	5,7	6,0	0,23
I_43	4,3	4,5	0,57
I_44	2,8	3,3	0,41
I_45	4,6	5,2	0,09
I_46	2,8	3,1	0,48
I_47	2,0	1,9	0,91
I_48	5,0	4,6	0,21
I_49	4,4	4,9	0,21
I_50	5,0	4,5	0,20
I_51	1,6	2,2	0,40
I_52	4,8	5,0	0,47
I_53	4,1	4,4	0,42
I_54	4,3	4,6	0,43
I_55	4,3	3,7	0,11
I_56	3,3	3,4	0,79

Tab. č. 17, 18 – Korelace věku a jednotlivých hodnot:

- I1 – I56 = hodnoty (viz Schwartzův hodnotový dotazník) - údaje zaokrouhleny na 2 desetinná místa
- p = hladina významnosti, údaje zaokrouhleny na dvě desetinná místa, pokud by údaj = 0,00, zaokrouhleno na více desetinných míst

hodnoty	r(X,Y)	p
I1	-0,08	0,49
I2	-0,06	0,62
I3	0,10	0,39
I4	-0,06	0,62
I5	0,23	0,06
I6	0,27	
I7	-0,39	
I8	0,08	0,50
I9	-0,29	
I10	-0,23	0,05
I11	-0,03	0,79
I12	0,08	0,52
I13	0,11	0,37
I14	-0,06	0,61
I15	-0,09	0,47
I16	0,04	0,73
I17	0,16	0,19
I18	0,29	
I19	-0,11	0,38
I20	0,10	0,41
I21	0,13	0,27
I22	-0,20	0,10
I23	-0,13	0,27
I24	0,26	
I25	-0,16	0,20
I26	0,16	0,18
I27	0,19	0,13
I28	-0,15	0,23
I29	0,09	0,44
I30	0,00	0,99

hodnoty	r(X,Y)	p
I31	-0,08	0,52
I32	-0,05	0,69
I33	-0,18	0,15
I34	-0,20	0,09
I35	-0,19	0,12
I36	0,31	
I37	-0,01	0,96
I38	0,14	0,24
I39	-0,03	0,84
I40	0,21	0,09
I41	0,14	0,25
I42	-0,15	0,21
I43	-0,01	0,91
I44	0,29	
I45	0,16	0,18
I46	0,08	0,50
I47	0,00	0,99
I48	0,19	0,13
I49	0,08	0,49
I50	-0,09	0,47
I51	0,14	0,26
I52	0,05	0,70
I53	-0,25	
I54	0,17	0,17
I55	-0,21	0,08
I56	0,16	0,19

Tab. č. 19 – Korelace věku a motivačních typů:

- p = hladina významnosti, údaje zaokrouhleny na dvě desetinná místa

motivační typy	věk	p
sebeřízení	0,00	0,99
stimulace	-0,20	0,10
hédonismus	-0,09	0,47
úspěch	-0,15	0,21
moc	0,10	0,40
bezpečí	-0,07	0,55
konformita	0,09	0,46
tradice	0,36	
benevolence	-0,01	0,94
universalismus	0,11	0,37
spiritualita	0,12	0,32

Tab. č. 20, 21 – Srovnání jednotlivých hodnot u frekventantů

psychoterapeutických výcviků a psychoterapeutů:

I1 – I56 = hodnoty (položky ve Schwartzově hodnotovém dotazníku) údaje zaokrouhleny na 1 desetinné místo

- p = hladina významnosti, údaje zaokrouhleny na dvě desetinná místa, pokud by údaj = 0,00, zaokrouhleno na více desetinných míst

hodnoty	frekventanti výcviků	psychoterapeuti	p
I1	3,3	3,3	0,91
I2	5,8	5,9	0,65
I3	1,5	0,9	0,36
I4	3,3	3,6	0,52
I5	5,4	5,3	0,68
I6	4,8	4,0	0,10
I7	4,5	4,4	0,85
I8	3,0	2,9	0,83
I9	2,9	3,3	0,41
I10	5,7	5,4	0,28
I11	3,8	3,8	0,83
I12	2,9	2,8	0,74
I13	2,8	2,5	0,60
I14	5,6	5,5	0,65
I15	3,6	4,0	0,32
I16	4,5	4,5	0,91
I17	3,9	4,2	0,53
I18	2,7	2,6	0,77
I19	5,9	5,6	0,39
I20	3,5	3,3	0,64
I21	1,8	2,2	0,48
I22	5,7	5,5	0,62
I23	3,6	3,7	0,74
I24	3,8	4,3	0,21
I25	3,5	3,8	0,51
I26	5,8	5,5	0,15
I27	2,6	2,5	0,85
I28	5,3	5,2	0,78
I29	4,3	4,2	0,84
I30	4,1	3,9	0,54

hodnoty	frekventanti výcviků	psychoterapeuti	p
I31	4,9	4,8	0,79
I32	2,4	2,4	0,91
I33	3,5	3,2	0,63
I34	3,1	3,5	0,40
I35	4,7	3,8	
I36	2,7	2,2	0,37
I37	2,8	2,3	0,33
I38	3,4	3,2	0,66
I39	1,9	2,1	0,67
I40	3,5	3,2	0,33
I41	5,1	5,4	0,30
I42	5,9	6,0	0,70
I43	4,5	4,5	0,94
I44	3,3	2,8	0,39
I45	5,1	4,9	0,48
I46	3,0	2,9	0,79
I47	1,9	1,9	0,97
I48	4,5	4,9	0,19
I49	4,8	4,6	0,59
I50	4,6	4,8	0,72
I51	2,3	1,6	0,37
I52	5,0	4,8	0,67
I53	4,2	4,5	0,38
I54	4,7	4,2	0,11
I55	3,8	4,1	0,45
I56	3,3	3,4	0,87